

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝTVARNÉ KULTURY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**VYUŽITELNOST SPECIFICKÝCH VÝTVARNÝCH TÉMAT U  
DĚTÍ V ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU  
POMOC**

**Bc. Radka Toužimská**

*Učitelství pro střední školy, obor Učitelství výtvarné výchovy pro střední a základní  
umělecké školy*

Vedoucí práce: PhDr. Martina Komzáková, Ph.D.

**Plzeň, 2017**

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne .....2017

.....

*vlastnoruční podpis*

Děkuji vedoucí své diplomové práce PhDr. Martině Komzákové, Ph.D. za její odborné vedení, čas, trpělivost, cenné rady a připomínky, které mi věnovala při zpracovávání této práce.

Dále bych chtěla poděkovat paní ředitelce, kolegyním vychovatelkám a všem zúčastněným dětem ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, za ochotu, spolupráci a pomoc při realizaci tohoto projektu.

Na závěr bych ráda poděkovala svým blízkým za jejich podporu.

Bc. Radka Toužimská

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

## **ANOTACE**

Výstupem této diplomové práce je návrh souboru specifických výtvarných témat a k nim odpovídajících výtvarných technik s ohledem na jejich vhodnost pro cílovou skupinu klientů ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Na konkrétních kazuistikách individuálních výtvarných setkání s dětmi je možné sledovat míru efektivity mezi zvoleným tématem a požadovaným účinkem pozitivní prevence. Zjištěné výsledky analýzy projektu práce jsou porovnány s poznatky v odborných textech zaměřených na salutogenetickou prožitkovou intervenci v práci s klientem v kontextu expresivní tvorby.

## **KLÍČOVÁ SLOVA**

Pozitivní prevence, salutogeneze, sebeaktualizační tendence, Maslowova pyramida potřeb, arteterapie, artefiletika, typologie výtvarného projevu, mentalizace expresivního zážitku

## **ANNOTATION**

The output of the thesis is a proposal of a set of specific art themes and related art techniques with regard to their suitability for a target group of clients from children's facilities requiring an immediate help. On the specific case studies of individual art meetings with children, it is possible to monitor the rate of effectiveness between the chosen topic and the desired effect of positive prevention. The results of the project analysis are compared with the findings in the specialized texts focused on the salutogenetic experience intervention in the work with the client in the context of expressive work.

## **KEYWORDS**

Positive prevention, salutogenesis, tendencies of self-actualization, Maslow's hierarchy of needs, art therapy, artefiletics, typology of artistic expression, mentalization of expressive experience

## Obsah

1	ÚVOD.....	3
2	TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE.....	4
2.1	POZITIVNÍ PREVENCE.....	4
2.1.1	Obecné vymezení pojmu.....	4
2.1.2	Prevence ve smyslu prosociálního chování.....	4
2.1.3	Normativní hledisko prevence.....	5
2.2	VÝZNAM SALUTOGENEZE.....	5
2.3	SALUTOGENEZE JAKO TENDENCE K SEBEAKTUALIZACI.....	7
2.3.1	Koncepce C. R. Rogerse.....	7
2.3.2	Maslowova teorie.....	8
2.4	ARTETERAPIE A PREVENCE.....	12
2.5	ARTEFILETIKA, NEJEN JAKO VÝCHOVA.....	13
2.6	TYPOLOGIE VÝTVARNÉHO PROJEVU.....	14
2.7	VYTVÁŘENÍ MYŠLENKOVÝCH OPERACÍ VE VZTAHU K UTVÁŘENÍ NÁMĚTU.....	18
2.8	MENTALIZACE EXPRESIVNÍHO ZÁŽITKU.....	19
2.9	NARATIVNÍ ZTVÁRNĚNÍ TÉMATU.....	21
3	PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE.....	22
3.1	PROJEKT VÝZKUMU.....	22
3.2	CÍLE A ÚKOLY VÝZKUMNÉHO PROJEKTU.....	22
3.3	POPIS METOD VÝZKUMU.....	23
3.4	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	24
3.5	TÉMATA JEDNOTLIVÝCH SETKÁNÍ.....	25
3.6	VÝTVARNÉ TECHNIKY JEDNOTLIVÝCH SETKÁNÍ.....	29
3.6.1	KRESBA.....	29
3.6.2	MOTORICKÉ ČINNOSTI.....	31
3.6.3	MALBA.....	33
3.6.4	KOMBINOVANÉ TECHNIKY.....	33
3.7	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE.....	35
3.7.1	INDIVIDUÁLNÍ VÝSLEDKY.....	36
3.7.1.1	Denis, 7 let.....	36
3.7.1.2	Eva, 7 let.....	47
3.7.1.3	Bruno, 12 let.....	56
3.7.1.4	Marek, 13 let.....	59

3.7.1.5	Pavel, 14 let .....	67
3.7.2	CELKOVÉ SHRNUJÍCÍ VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE .....	71
3.7.2.1	Výsledky setkání uvedené podle výtvarných technik.....	71
3.7.2.2	Návrh plánu témat a výtvarných technik pro mladší děti.....	77
3.7.2.3	Návrh plánu témat a výtvarných technik pro starší děti.....	79
3.7.2.4	Návrh plánu témat a výtvarných technik pro všechny věkové kategorie .....	80
4	ZÁVĚR .....	82
	SUMMARY .....	87
	SEZNAM LITERATURY .....	88
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	91
	EZNAM TABULEK .....	92
	SEZNAM OBRÁZKŮ .....	93
	PŘÍLOHY .....	I
	Obrazový materiál.....	I
	TÉMA: Dárek.....	I
	TÉMA: Kdo jsem .....	II
	TÉMA: Moje oblíbené jídlo.....	III
	TÉMA: Zdolání vrcholu hory .....	IV
	TÉMA: Moje vysněná rodina .....	V
	TÉMA: Kouzelná postel.....	VI
	TÉMA: Láska – mít rád.....	VII
	TÉMA: Silové zvíře .....	VIII
	TÉMA: Kým bych chtěl být .....	IX
	TÉMA: Začarované místo – „doupátko.....	X
	TÉMA: Hvězda přání .....	XI
	Kompletní popis práce s klientem – Denis, 7 let.....	XII
	Kazuistika.....	XII
	Reflektivní bilance Denis 7 let .....	XIII
	Doprovodný příběh k setkáním pro chlapce .....	XXXI
	(varianta pro dívku – viz příloha na CD) .....	XXXI
	Vyhodnocující tabulky .....	XXXV

# 1 ÚVOD

*Naše převažující příběhy nám poskytují slovník, který utváří naši realitu. Náš osud se otevírá nebo uzavírá prostřednictvím příběhů, které vytváříme, abychom porozuměli svým prožitkům. (Harry Goolishian)*

Předložená diplomová práce se zabývá specifickými tématy a výtvarnými technikami s ohledem na jejich vhodnost pro cílovou skupinu klientů ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Inspirací pro vznik tohoto projektu mi byla právě zmíněná cílová skupina. Během výchovné práce s těmito dětmi jsem pozorovala, že vykazují určitá specifika. Jedním z nich byly projevy deprivace, způsobené dlouhodobým nespokojováním jejich potřeb, což bylo důsledkem prostředí, ze kterého děti pocházely. Podle Maslowa (2014, s. 216 – 217): „*dnes už je uspokojivě prokázáno, že součástí vnitřního ustrojení lidské bytosti jsou nejen fyziologické, ale také psychologické potřeby. Lze je považovat za nedostatky, které musí být optimálně naplněny, aby nenastala nemoc a subjektivní strádání.*“ Hledala jsem proto způsob, jak bych mohla prostřednictvím výtvarných aktivit s těmito dětmi pracovat a pomoci jim tak lépe zvládnout těžkou situaci, ve které se nacházejí, a vytvořit si na ni náhled v kontextu jejich životního příběhu.

Prostřednictvím této práce bych chtěla předložit souborný návrh témat a k nim odpovídajících technik, ve kterém bude kladen důraz na míru efektivity mezi zvoleným tématem a požadovaným účinkem pozitivní prevence. V práci se projeví úzká provázanost konstruktivní složky setkání, tj. výtvarné, expresivní části se složkou narativní, tj. předloženým tématem. Důležitým momentem práce bude dětská individualita a z ní vycházející výtvarné preference jedince ovlivňující míru efektivity jednotlivých témat z hlediska prevence. V teoretické části vyložím, jak lze nahlížet na pojem pozitivní prevence. Zároveň se zaměřím na salutogenetickou prožitkovou intervenci v práci s klientem v kontextu expresivní tvorby.

Diplomová práce byla pro mne možností vytvořit soubor výtvarných činností uplatnitelných pro individuální práci s dětmi. Věřím, že práce by mohla přispět k tomu, aby byl předložený návrh výtvarných témat využíván s ohledem na preventivní charakter i v dalších zařízeních sociální nebo pedagogické oblasti.



## **2 TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE**

### **2.1 POZITIVNÍ PREVENCE**

#### **2.1.1 Obecné vymezení pojmu**

V začátku práce je důležité vymežit pojem prevence. Hartl (2000, s. 50) popisuje prevenci jako: „*předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazům, nemocem aj.*“. Prevenci můžeme rozlišit na primární, sekundární a terciální. V této práci je hlavní důraz kladen na prevenci primární, která je zaměřena na předcházení ohrožujícím situacím v celé sledované populaci. Můžeme ji rozdělit na nespecifickou, jež podporuje žádoucí formy chování obecně, nebo specifickou, která je zaměřena proti konkrétnímu riziku, např. první kontakt jedince s drogou (Hartl 2000, s. 50).

#### **2.1.2 Prevence ve smyslu prosociálního chování**

Na termín prevence může být nahlíženo z mnoha různých hledisek, jedním z nich je prevence ve smyslu prosociálního chování. MŠMT (2013, s. 8) uvádí: „*Pojmem prevence rozumíme všechna opatření směřující k předcházení a minimalizaci jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. Prevencí může být jakýkoliv typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky.*“

Do pojmu rizikové chování můžeme zařadit rozmanité formy. Ty mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování zahrnuje různé typy, které se pohybují na škále od extrémních projevů chování „běžného“ (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. nadměrné užívání alkoholu, cigaret, kofeinu či nelegálních drog, násilí), (MŠMT 2013, s. 9).

### 2.1.3 Normativní hledisko prevence

Vymětal (2009, s. 20) uvádí: „*Psychoterapie je především léčbou (sekundární prevencí), ale i profylaxí (primární prevencí) a rehabilitací (terciální prevencí) poruch zdraví, která se uskutečňuje výhradně psychologickými prostředky, tedy prostředky komunikační a vztahové povahy.*“

Vymětal (2003, s. 131) popisuje prevenci takto: „*Prevence v psychoterapeutickém pojetí znamená soubor opatření, která umožňují optimální rozvoj a život člověka, aby dosahoval toho, co je mu skutečně vlastní – své normality.*“ V jeho definici hraje hlavní roli především jedinečnost, protože pro každého člověka znamená „optimální rozvoj“ něco jiného, vzhledem k jeho předpokladům (může se jednat o jedince různé věkové kategorie). Každá osoba (především pak dítě) má vzhledem k něčemu své individuální pozitivní předpoklady, jež by měly být probuzeny a tím zamezit probuzení negativních možností. Preventivní psychoterapeutické působení přímo souvisí s oblastí, která zahrnuje pojmy motivace a potřeby. Osobnost člověka podléhá celoživotnímu vývoji a zároveň rozvoji. Během toho k jedinci přicházejí různé psychosociální potřeby, které je potřeba dostatečně a co nejrychleji uspokojit, což je úkolem motivace. Je proto velmi důležité, aby si člověk své potřeby dostatečně uvědomoval a také si jejich uspokojování dokázal sám řídit takovým způsobem, který je všeobecně přijatelný. Velkou roli zde hraje právě jedincovo sebepoznání, které je základem prevence a psychohygieny (Vymětal 2003, s. 131-132).

## 2.2 VÝZNAM SALUTOGENEZE

Proto, abych mohla lépe ukotvit teoretický rámec, potřebuji vyložit několik důležitých pojmů. V tomto případě se jedná především o termín salutogeneze. Podle P. Hartla (2000, s. 521) je salutogenním myšleno: „podporujícím zdravím“. Tento termín se pravděpodobně poprvé oficiálně objevuje v roce 1987 v knize A. Antonovského. Pojem lze vysvětlit jako spojení dvou slov: salus = zdraví, blaho atd., genesis = vznik, vývoj, původ atd. Dalo by se tedy říci, že salutogeneze je nauka o původu a zrodu zdraví, o jeho posilování a podpoře<sup>1</sup>. A. Antonovský (1987, in Helus et. kol., s. 29), uvádí: „*Termínem salutogeneze označuje procesy, kterými osobnost obnovuje a posiluje své zdraví – stává se*

---

<sup>1</sup> <http://moos-psycholog.cz/salutogeneze-podpora-zdravi-nikoli-pestovani-strachu-z-nemoci/>

*osobností sebeozdravnou. Takovými sebeozdravnými osobnostmi byli lidé, kteří překonali utrpení koncentračních táborů a jiných hrůz hrožících zmařit jejich život. Nejen že přežili, ale dopracovali se příkladnosti nepodléhajícího člověka. Sebeozdravnou osobností je žák, který po sérii neúspěchů reflektuje souvislosti, které to zapříčiňují, a poučen, vybaven zkušeností, obnoví svůj optimismus a zodpovědně se pokusí o nový start.“*

Na to navazuje Závora (2009, str. 27), který rozpracoval protektivní faktory, které jsou v centru salutogenetického procesu k ovlivňování jedince. Uvádí je následovně:

*„smysluplnost v pohledu na svět a vlastní činnost, tedy vidění světa a svého života jako smysluplného obrazu;*

*důvěra a víra v pevnost, stabilitu osobního a okolního světa;*

*srozumitelnost, porozumění – tedy především racionální orientace vycházející z existence zákonitostí, jimiž se řídí svět a které lze poznat;*

*zvládnutí a kontrola dění, jehož jsem součástí, tedy osobní kompetence a vliv.“*

Komzáková (2015, s. 124) tvrdí: *„protektivní faktory jsou plně obsaženy v edukačním procesu a je tedy možné zobecnit, že salutogenetický přístup k jedinci je synonymum pro výchovu jedince, realizovanou edukací, jejímž cílem je sebeozdravná osobnost.“*

Dále hovoří o škále, která je spojnicí mezi oblastí působnosti psycho- či socio-terapeutických přístupů (kam lze zařadit i arteterapii) a oblastí působnosti výchovy a vzdělávání. Tyto dva póly pomyslné škály jsou založeny na poznávacích motivech akcentovaných a rozvíjených učební úlohou. Můžeme je dělit podle Geringové (2006), Slavíka a Hajduškové (2010) na poznávací motivy vzdělávací a terapeutické. Celý rozsah dané škály zaujímá poznání s cílem kultivace a osobnostního rozvoje. Důležitým bodem na této škále je okamžik, kdy na člověka již není možné, z hlediska jeho selhávání mezi lidmi, působit běžnými výchovnými metodami a musí tedy vyhledat terapii. Škálu následně rozšiřuje o „vnitřní“ kategorii a to o motivy salutogenetické. Jedná se o oblast, která je plně zařazena do oblasti výchovy, ale zároveň jsou jejími cíli personalizační a socializační složky, a na rozměr enkulturace je nahlíženo s ohledem na znalosti až v druhé řadě (Komzáková, 2015, s. 13).

## 2.3 SALUTOGENEZE JAKO TENDENCE K SEBEAKTUALIZACI

Termín salutogeneze úzce souvisí s pojmem sebeaktualizace. Tyto dva pojmy jsou si vzájemně dosti podobné, ve své podstatě (náhledu na jedince) se shodují. To se pokusím doložit i v následujícím textu.

Pojem sebeaktualizace vychází z humanistické psychologie, jejímž hlavním předmětem výzkumu je lidský potenciál. Základní tezí tohoto směru je jednání, které vychází z potřeb a je orientováno na budoucnost a na sebeuplatňování (Nakonečný, 1998, s. 41). Termínem sebeaktualizace se zabývají také dva hlavní představitelé humanistické psychologie, C. R. Rogers a A. Maslow, jejichž koncepcím se budu věnovat podrobněji.

### 2.3.1 Koncepce C. R. Rogerse

Za vrozený zdroj dobrého osobního rozvoje Rogers (2009) považuje právě sebeaktualizační tendenci, o které tvrdí: *"jde o vrozenou tendenci organismu rozvíjet všechny své kapacity takovým způsobem, který slouží udržení nebo rozšiřování organismu. Obsahuje nejen Maslowem definované potřeby vzduchu, jídla, vody apod., ale i všeobecné aktivity. Zahrnuje vývoj směřující k diferenciaci orgánů a funkcí, expanzi v pojmech růstu, expanzi efektivnosti využíváním nástrojů, expanzi v rozšiřování skrze reprodukci. Je to rozvoj směřující k autonomii a vzdalující se od závislosti a kontroly vnějšími silami."*<sup>2</sup>

Rogers rozlišuje pojmy aktualizace a sebeaktualizace. Aktualizace je vrozenou tendencí organismu rozvíjet své možnosti a všechny kapacity tak, aby mohl být udržován nebo růst. Tato tendence je omezena prostředím, ve kterém člověk žije. Rogers uvádí aktualizaci jako součást motivace, expanze a obohacování, jež je základem pro terapii, lidský vývoj, osobnost a interpersonální vztahy. Naproti tomu sebeaktualizace souvisí s rozvojem self („já“). Tento rozvoj je specifickou částí celého osobního prožívání a je vyjádřením univerzální aktualizací tendence. Pro organismus jako celek je důležitým aspektem růstu naplnit svůj potenciál a tím pádem se rozvinout jako samostatný člověk se svou vlastní identitou (Šiffelová, 2010, s. 35 - 37).

---

<sup>2</sup> <http://congruence.blog.cz/1101/sebeaktualizacni-tendence>

Jinými slovy, každý člověk má základní tendenci k sebeaktualizaci a usiluje o ni. V sebeaktualizaci je obsažena celá řada potřeb (např. bezpečí, potravy, nezávislosti, sebeřízení a naplnění pomocí interpersonálních vztahů). I když motivaci mohou do jisté míry ovlivnit minulé události, chování je vždy motivováno přítomnými potřebami. Usilování o sebeaktualizaci prostřednictvím naplňování potřeb a přijímání vlastních emocí patří mezi dvě důležité funkce organismu (Vágnerová, 2005, s. 174).

Rogers ve své koncepci uplatňuje mimo jiné i možný náhled na lidskou podstatu, jenž zahrnuje vitalistické hledisko. To prostupuje všemi jeho názory týkajícími se bytostného určení člověka – „základní charakteristikou neživé i živé přírody, tedy i člověka, je tendence k růstu, rozvoji a naplňování pozitivních možností. Je to tendence opravdu základní a u lidského jedince mohou být všechny jeho ostatní potřeby a z nich plynoucí motivy popsány jako její parciální aspekt“ (Rogers in Vymětal, Rezková, 2001, s. 38).

### 2.3.2 Maslowova teorie

Vzhledem k cílové skupině klientů ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, se kterou jsem měla možnost pracovat, jsem obsah výtvarných setkání tematicky zaměřila na základní významné hodnoty v životě člověka, jejichž zvědomění nastavuje kvalitu lidského života. Pokud pozornost zaměříme na své hodnoty, na to jak jsou uspokojovány, můžeme lépe orientovat své chování ke kvalitnímu naplnění osobních hodnot. Děti ze zařízení se nacházejí v těžké životní situaci, kde potřeby nebývají naplněny. Z toho důvodu, by měli klienti vědět, co je možné očekávat a co mohou sami pro sebe udělat v těchto podmínkách.

Psycholog Abraham Maslow je toho názoru, že každá živá bytost má vrozenou tendenci k tomu, aby rozvíjela svůj psychický potenciál. Humanističtí psychologové pak označují tuto tendenci termínem sebeaktualizace (seberealizace) (Nakonečný, 1998, s. 75). Koncepci tohoto autora budu nyní věnovat zvýšenou pozornost, neboť jeho teorie mi byla inspirací pro vytvoření podkladů výzkumné části práce.

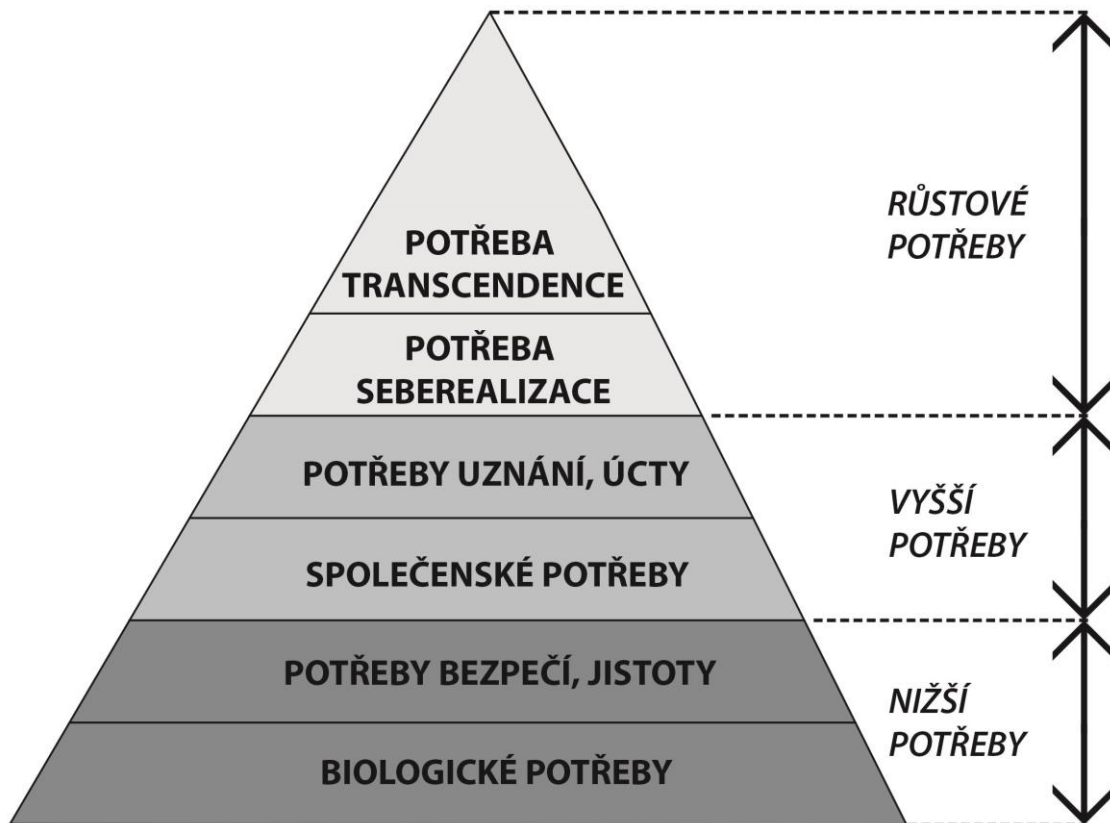
A. Maslow (1908 – 1970) se narodil v Brooklinu do rodiny chudých židovských přistěhovalců. Měl velmi těžké dětství, neboť zažíval prostředí plné napětí. A to nejen

doma, kde byl pod vlivem neustálého konfliktu mezi silně věřící matkou a patologickým otcem. Ale i ve školním prostředí, kde se stal terčem antisemitismu některých učitelů i dětí z okolí. Z tohoto důvodu, ale i v důsledku druhé světové války začal zkoumat lidskou motivaci ve vztahu k nižším a vyšším potřebám a vyvinul tak jednu z nejvýznamnějších teorií motivace vůbec (Drapela, 2008, s. 137).

Jedná se o Maslowovu pyramidu potřeb. Uvažoval nad tím, jak mohli někteří lidé za druhé světové války přežít v koncentračních táborech, když nemohly být uspokojeny jejich základní potřeby. Přišel na to, že svou pozornost posunuli jiným směrem (např. mohli si představovat, že žijí na horách, že je zdolávají), snažili se soustředit na něco jiného. Jak už sám název vypovídá, pojem pyramida má určité náležitosti, jež ji vystihují. Má širokou základnu, která ji pevně ukotvuje k zemi, může se na ní budovat. Je nejširším místem, společným pro všechny lidi. Od základny směrem vzhůru se postupně zužuje do pater, jež na sebe navazují. Každé patro náleží jedné oblasti potřeb. Důležitým pojem je zde potřeba. Podle Hartla (2000, s. 444) je potřeba: „*stav lidského organismu, který znamená porušení vnitřní rovnováhy nebo nedostatek ve vnějších vztazích osobnosti*“.

Maslow tedy rozřadil lidské potřeby podle jejich vývojové závislosti. Vycházel z představy, že jednotlivé okruhy potřeb vytvářejí hierarchickou strukturu a zároveň určité potřeby mají prioritu před ostatními. Podle toho tedy musí být uspokojeny nejdříve v dostatečné míře potřeby základní a teprve poté další. To však neznamená, že na každé úrovni hierarchie musí být zcela naplněny. Můžeme je rozlišit na nižší (též deficitní; vycházejí z nějakého nedostatku a zajišťují fyziologické přežití jedince), vyšší (zajišťující duševní pohodu) a růstové (nejvyšší, podporují rozvoj osobnosti - sebeaktualizaci) (Vágnerová, 2005, s. 175). Nižší a vyšší potřeby jsou řízeny rozdílnými procesy. U nižších potřeb působí homeostatický mechanismus uspokojení a návratu k původnímu stavu klidu. Po uspokojení potřeby, uhasne lidská touha po jejím uspokojení. Oproti tomu vyšší potřeby jsou řízeny principem růstu. Čím více člověk uspokojuje určitou potřebu, tím více směřuje k jejímu dalšímu naplňování (např. různé zájmy, motivy) (Cakirpaloglu, 2012, s. 186). Jednotlivé úrovně potřeb jsou znázorněny na následujícím obrázku.

## Maslowova pyramida potřeb:



Obrázek 1 - Maslowova pyramida potřeb

Jednotlivými kategoriemi Maslovovy pyramidy potřeb jsou<sup>3</sup>:

### **Biologické potřeby**

Nacházejí se na prvním místě pyramidy, na její základně. Jejich uspokojení je potřebné k zachování biologické existence. Pokud nejsou uspokojeny, působí mocným tlakem na všechny funkce a mohou zcela ovládnout prožívání a jednání. Patří sem potřeby: dýchání, potravy, pití, vyměšování, spánku a rozmnožování.

### **Potřeby bezpečí, jistoty**

Aby člověk nepocítoval zmatek, strach, úzkost, potřebuje bezpečí a jistotu ve smyslu struktury, řádu, stanovení mezí a ochrany před poraněním. I když jsou tyto potřeby důležité po celý život, nejsilněji se projevují v raném věku a dětství. Jedná se zde o to, že

<sup>3</sup> Cakirpaloglu, 2012, s. 184 – 186; Drapela, 1997, s. 138 – 141; Říčan, 2010, s. 109 – 113; Vágnerová, 2005, s. 175 – 176

člověk potřebuje k životu nějaké místo, kde by byl ze všech stran chráněný a byl sám se sebou (např. již v těhotenství je dítě v děloze – bezpečném místě).

### **Společenské potřeby**

Tyto potřeby jsou nehmotné a již patří do kategorie vyšších potřeb. Po uspokojení nižších potřeb začne člověk toužit po tom být někým akceptován a milován, začne toužit po lásce a citovém vztahu. Každý z nás chce někam patřit. Pro člověka je velmi bolestným zážitkem být osamělý, cítit se vylučován nebo nemít nikde své kořeny.

### **Potřeby uznání, úcty**

Pokud člověk někam patří, teprve potom může dát skupině sebe, může se prosadit. Jedinec potřebuje být oceněn, tím si potvrzuje svou sebe-hodnotu. Sociální hodnocení ovlivňuje sebehodnocení a z něho vyplývající sebeúctu. Kromě některých patologických případů mají tyto potřeby všichni lidé.

### **Potřeba seberealizace (sebeaktualizace)**

Potřeba sebenaplnění – uskutečnění toho, čím daná osoba skutečně je, tzn. tendence rozvinout a uplatnit své předpoklady. Tyto potřeby se nemusí vytvořit vždy, někteří lidé se na tuto úroveň nedostávají. Existují dvě základní protikladné tendence, které předurčují směřování k dalšímu osobnímu růstu, jedná se o progresivní tendenci - posiluje růst, a regresivní tendenci (tlak) – projevuje se ze ztráty jistoty a bezpečí a ulpíváním na současném stavu. Potřeba sebeaktualizace zahrnuje mnoho metapotřeb (nadpotřeb), které nejsou ve vzájemné hierarchii, lze je tedy mezi sebou zaměňovat. Patří sem potřeby např. poznání, estetiky, objevování smyslu.

### **Potřeba transcendence**

Nachází se na úplném vrcholu pyramidy potřeb. Někteří autoři (Vágnerová, 2005; Drapela, 1997) ji zahrnují do sebeaktualizační potřeby. Patří sem duchovní naplnění, spirituální potřeby, kosmická identifikace. Tato potřeba má velký přesah, zakořeněný v hlubokém prožitku toho, čím je člověk součástí – většího celku lidstva, přírody, Země a zároveň celého vesmíru.

Jak bylo řečeno výše, vyšší potřeby jsou probuzeny v závislosti na potřebách nižších. Člověk, jenž dosáhne stadia seberealizace, se začíná postupně měnit, neboť



pocit'uje vrcholnou „lásku“. To je láska bezpodmínečná. Taková, která spíše obdivuje, než touží vlastnit, více dává, než bere, nezná žárlivost a strach. Je realistická, protože pokud někoho takto milujeme, přijímáme ho s plným respektem takového, jaký doopravdy je. Maslow (in Drapla, 1997, s. 141) tuto lásku označuje pojmem „*vrcholné zážitky*“ a uvádí: „*citová odezva při vrcholných zážitcích má zvláštní příchut' údivu, úžasu, úcty, pokory a poddání se před takovým zážitkem jako před něčím vznešeným*“, je to sjednocení jedince s vesmírem a tranzu podobné zapomenutí na prostor a čas.

Důležité je ještě dodat, že ve výjimečných případech může být pyramida obrácená, tzn. stát ne na své základně, ale na vrcholu. Protože případné neuspokojení potřeb nižších nemusí výhradně vést k zablokování vyšších. Člověk, který má chronicky neuspokojené základní potřeby, může pocít'ovat vyšší tendence, ideály a obsahy. Tímto motivačním fenoménem se zabýval např. Frankl (1978) v souvislosti své vlastní zkušenosti z koncentračního tábora, kdy ho nenaplnění biologických potřeb a potřeb bezpečí neodradilo od vyšších motivů realizace životního smyslu.

## **2.4 ARTETERAPIE A PREVENCE**

Důležitou součástí tohoto výzkumu je pohled na expresivní zážitek, který se odehrává při tvorbě prostřednictvím interakce: tvůrce – dílo – (lektor, pozorovatel). Z toho důvodu zařazují i kapitolu věnující se oblasti arteterapeutické prevence.

Arteterapie má mnoho podob. Je to užité, aplikované umění, uplatnitelné z hlediska pomoci postiženým, narušeným jedincům nebo skupině. Dále je to určité navrácení člověka do harmonického stavu se sebou samým a svým okolím, jež je uskutečňováno pomocí umění. Arteterapie též představuje soubor uměleckých technik a postupů, majících mnoho cílů, mimo jiné i změnu sebehodnocení člověka, zvýšení jeho sebevědomí, integrace osobnosti a nabití pocitu smysluplnosti života. Na rozdíl od výtvarné výchovy by arteterapeutická intervence měla být cílená, vedená profesionálním arteterapeutem, který ji vede a usměrňuje. V Arteterapii není důležité, zda klient vytvoří umělecké dílo, ale jeho proces tvorby, který je integrujícím činitelem v prevenci i v terapii (Šicková-Fabrice, 2008 s. 32)

Podle autorů České arteterapeutické asociace<sup>4</sup> je arteterapie obor, jehož hlavním prostředkem je výtvarný projev. Ten je využíván ve smyslu poznávání a ovlivňování lidské psychiky za účelem redukce psychických či psychosomatických obtíží a také redukce konfliktů v rovině mezilidských vztahů. Léčbu a celkové zdraví jedince mají podpořit právě výtvarně tvořivé aktivity, které jsou zároveň využitelné v primární, sekundární a terciální prevenci i následné péči v oblastech zdravotnictví, sociální péče, výchovy a vzdělávání u dětí i dospělých. Je však důležité zachovat mezioborový charakter povolání, vzhledem k využití arteterapie a prolínání jednotlivých oblastí.<sup>5</sup>

## 2.5 ARTEFILETIKA, NEJEN JAKO VÝCHOVA

Stejně jako předchozí autoři, spatřuje J. Slavík ve své koncepci artefiletiky<sup>6</sup> pozitivní působení preventivního charakteru. Stiburek (2000, s. 36) uvádí: „*Artefiletika je pedagogická (či umělecko pedagogická) disciplína, využívající obdobných postupů jako arteterapie v oblasti výchovy, rozvoje pozitivních rysů osobnosti a prevence psychických a sociálních patologií. Podporuje spontánní expresivitu, zaměřuje se na prožitkovou stránku tvorby. Rozvíjí citlivost a vnímavost vůči estetickým kvalitám života, tvořivost a citlivost vůči světu a vztahům.*“ Artefiletika se na rozdíl od arteterapie může stát běžnou součástí školní výuky, protože nemá primárně léčebný charakter. Přesto je výjimečná, protože klade důraz na psychosociální vztahové a zážitkové obsahy pedagogického díla. Tím se odlišuje od běžného profesního prostředí naší tradiční školy (Slavík, 1997).

Artefiletika je tedy výchovnou koncepcí, jež má základ na metodickém propojení expresivní tvorby a reflektivního dialogu. Z hlediska metodiky se shoduje s arteterapií v propojení exprese s reflexí. A právě to ji předurčuje k tomu, aby se mohla uplatnit ve výchovných programech zaměřených na pozitivní prevenci psychických a sociálních poruch u dětí a mládeže. V této podobě má artefiletika vlastnost „salutogeneze“, popisované výše v textu (Komzáková, 2015, s. 282).

---

<sup>4</sup> profesní sdružení arteterapeutů, které je zároveň otevřené i všem zájemcům o tento obor (<http://www.arteterapie.cz>)

<sup>5</sup> <http://www.arteterapie.cz/arteterapie>

<sup>6</sup> Termín artefiletika je odvozen ze starořeckého slovního základu “fil” spjatého s pojmy láska, přátelství a mít rád. Vznikl spojením předpony “arte” s pojmem “filetické” pojetí výchovy. V České republice byl představen statí publikovanou v roce 1994. Je to poměrně nové, specifické pojetí výtvarné výchovy (<http://artefiletika.kvk.zcu.cz/clanky/8-teorie-artefiletiky/122-mlade-pojeti-vytvarne-vychovy-v-ceske-republice-artefiletika>)

Hlavními cíli artefiletiky je to, aby jedinec, prostřednictvím uměleckých zážitků, jež vycházejí z jeho vlastního tvořivého projevu, poznával, zároveň citlivě vnímal sebe sama i okolní svět, a učil se symbolicky vyjadřovat (Slavík, 2001, s. 13). Dalším cílem je právě výše zmíněný důraz na pozitivní prevenci. Slavík (2001, s. 14) tvrdí: „*artefiletika je vedena snahou povzbuzovat duševní síly a předcházet psychickému nebo sociálnímu selhání, tj. na podkladě uměleckých aktivit sloužit jako účinný prostředek tzv. pozitivní prevence psychických nebo sociálních poruch (pozitivní prevence podporuje a rozvíjí tvůrčí kulturní a prosociální aktivity, které snižují pravděpodobnost vzniku psycho- a socio-patologií).*“

## 2.6 TYPOLOGIE VÝTVARNÉHO PROJEVU

Každý člověk je svým způsobem individuální a tato osobitost se projevuje i v jeho výtvarném projevu. Na základě vnějšího (percepce) a vnitřního (recepce) vnímání, je vytvářen emoční preferenční rámec vztahování se k jednotlivým výtvarným technikám zobrazování. Jinými slovy to znamená, že se chováme určitým způsobem, při kterém můžeme být pozitivně nebo negativně nastaveni (viz jednotlivé kazuistiky dětí). Níže se pokusím nastínit jednotlivé přístupy v pohledu na tuto problematiku, jež se stala nosnou základnou celého výzkumu.

Rooselová (2003) uvádí: „*Pojem výtvarně projevový typ zastřešuje příbuzné jevy ve výtvarném vyjadřování, které plynou ze specifických schopností žáků při pozorování a při ztvárnění reality*“ a dále dodává: „*ti, kdo inklinují k některému výtvarnému typu, se vyjadřují v mnoha ohledech stejně a nedokáží se vyjádřit jinak, ani pod tlakem nutnosti nebo pod vlivem mnohaletých zkušeností.*“ Ve výtvarných vyjádřeních některých lidí, ztvárnějících stejný námět (např. lidskou figuru, zvíře, krajinu), můžeme tedy pozorovat typické, vzájemně si podobné rysy. (Rooselová, 2003, s. 22).

To znamená, že výtvarný projev je spoluurčen jedinečnou strukturou osobnosti člověka, ve které jsou přítomny všechny duševní funkce, dospívající však k syntéze rozdílné každému jednotlivci (Uždil, 1987, s. 122). Lowenfeld (in Uždil, 1978, s. 122) uvádí: „*i nejranější schematické kresby jsou těsně spjaty s jedincovým já*“.

Podle Hazukové a Šamšuli (2005): „do výtvarného projevu každého jedince se promítají tělesná i duševní konstituce, jeho individuální zvláštnosti, schopnosti, zkušenosti a s nimi spjaté zážitky, představy, postoje. Kromě vnitřního ustrojení dítěte mají velký vliv také sociálně kulturní podmínky výchovy. Mezi jednotlivými složkami, které určují vzhled výtvaru, je vztah individuální podmíněnosti (determinovanosti).“

O vymezení výtvarných typů se pokusilo již mnoho autorů. H. Read uvádí typologii jednotlivých typů dětské výtvarné tvorby, respektující vědecké metody třídění jevů. Každá kategorie by měla odpovídat jednomu ze čtyř základních typů estetického vnímání, zároveň by měla vyjadřovat čtyři typy mentální činnosti (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 124). Rozlišujeme tedy výtvarné typy (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 123):

Převažující typ mentální činnosti	Kategorie dle typu kresby	Charakteristika typu <sup>7</sup>
Myšlení	organická	pozorování a promýšlení prvků
	enumerativní	pozorování a dokumentace četnosti prvků a jejich druhů
Cítění	dekorativní	vazba na výtvarnou formu: na barvu, stylizaci a rytmus
	imaginativní	vazba na niterné představy: na cit, představivost a fantazii
Čítí	vcit'ovací	cit pro atmosféru a detail
	haptická	cit pro jiné zážitky než vizuální
Intuice	rytmický celek	vztah ke skladbě jako hře s podněty vnějšího světa
	strukturální forma	vztah ke skladbě jako k uvědomělému geometrickému řešení plochy

Tabulka 1 – typologie výtvarného projevu

J. Uždil (1978, s. 123-124) uvádí dvě základní dělení výtvarných typů podle zaměřenosti na reálnou podobu skutečnosti:

**Extravertní** – jedinec se snaží ve své tvorbě vystihnout zobrazovaný objekt s naznačením jeho podstatných i méně důležitých částí (tzv. enumerativní typ). Často chybí niternější vztah k zobrazovanému předmětu, který je překryt spíše analytickým a objektivizujícím zájmem.

<sup>7</sup> Rooselová (2003, s. 23 -24)

**Introvertní** – je zaměřen na subjektivní vnímání zážitku a jeho uspokojivém zobrazení.

**Smišený** – je spojením obou předchozích typů, v populaci se s ním setkáváme nejčastěji, spíše než s dvěma předchozími „čistými“ typy (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 123)

Tomuto dělení odpovídá i typologie podle V. Lowenfelda. Ten rozlišuje jednotlivé typy podle způsobu vnímání na typ vizuální a haptický. **Vizuální** (zrakově zaměřený) typ je spíše extravertní, snaží se pomocí kresby přiblížit si svět vnější, důraz klade na tvarově zajímavých vlastnostech věcí. Naopak **haptický** (hmatově zaměřený) typ je spíše introvertní, jehož tvorba je zaměřena na reprodukci vnitřního světa zážitku. Využívá především barvu v čisté podobě, dále ji nezpracovává (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 121).

Shodné dělení uvádí i R Trojan<sup>8</sup>. Zároveň rozlišuje výtvarné typy podle způsobu „technického“ provedení výtvoru a volby výtvarných prostředků na:

**Grafický** – inklinuje spíše ke kresbě, k lineárnímu řešení, kdy volí spíše obrysově ukončení tvaru a upřednostňuje černobílé ztvárnění před použitím barev.

**Malířský** – upřednostňuje barvu před tvarem, užívá bohatou i neobvyklou barevnost.

**Plastický** – preferuje kresbu, před barevným vyjádřením, které je pro něj obtížné. Významnou oblastí je práce v prostoru a s hmotou, kde je schopen uplatnit fantazii a své pozorovací schopnosti.

**Výtvarně konstruktivní** – dobře kreslí, má představivost a fantazii, dobrou kombinační schopnost. Preferuje spíše technickou výtvarně-řemeslnou složku práce, ve které dosahuje překvapivých výsledků, nad výtvarností.

Každý jedinec tedy inklinuje k nějakému výše popsanému výtvarnému typu výtvarného vyjádření. Má tedy vlastní citlivou dispozici nejen pro vnímání díla, ale i ve schopnosti vyjádřit se daným způsobem. To má vliv na jeho emoční prožívání (atraktivitu nebo odmítavost) vzhledem k určitému dílu (Komzáková 2009, s. 279).

---

<sup>8</sup> In Hazuková, Šamšula (2005, s. 124)

Komzáková (2009, s. 279) tvrdí: „*Tato inklinace primárně (ne)uvědomovaně ovlivňuje, jak se jedinci výtvarné dílo líbí (nebo nelíbí) a jak moc forma (způsob jak je dílo vytvořeno) ovlivňuje jeho vztahování se k určité tvorbě. Může se tak stát, že důvodem preference díla není projektivní identifikace ve smyslu vnesení neuvědomovaných obsahů, ale to, že se jedná o důsledek vlivu preference způsobu výtvarného vyjádření.*“

Dalším vymezení výtvarných typů stanovuje J. Slavík<sup>9</sup>, a to na základě způsobu zacházení s výtvarnými výrazovými prostředky. Uvádí typy:

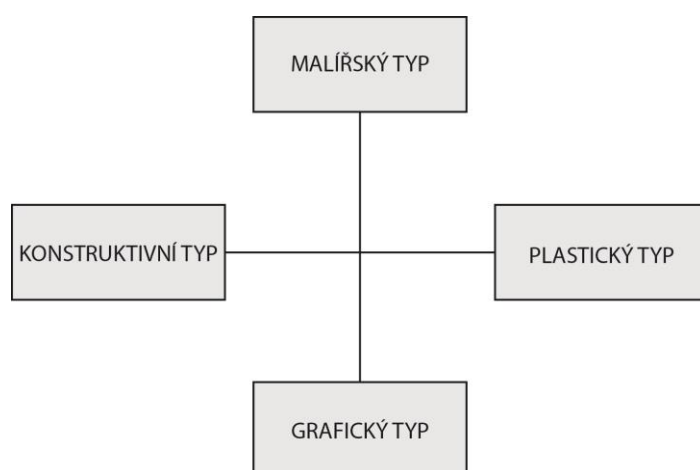
**Plastický** – klade důraz na modelaci a objem, pracuje s plasticky tvárnými materiály. Dílo vytváří přidáváním hmoty, výsledný tvar tedy narůstá směrem „ven“. Zde je možné uvažovat také o typu skulptivním, který oproti plastickému, má představu „uvnitř“ materiálu, proto ho ubírá.

**Konstruktivní** – je zaměřený na konstrukci a práci v prostoru i ploše. Využívá tzv. diskrétních prvků, oddělených částí např. odštířky v koláži, předměty v asambláži, jednotlivé části prostorového objektu.

**Malířský** – inklinuje hlavně k barvě a práci s plochou.

**Grafický** – preferuje tvar a práci s linií.

Jednotlivé typy jsou znázorněny v grafu, ve kterém je využito dvou navzájem protilehlých os:



Obrázek 2 - typologie výtvarného projevu (Slavík)

<sup>9</sup> In Hazuková, Šamšula (2005, s. 125)

## 2.7 VYTVÁŘENÍ MYŠLENKOVÝCH OPERACÍ VE VZTAHU K UTVÁŘENÍ NÁMĚTU

Během jednotlivých výtvarných setkání se objevovaly různé skutečnosti, odkrývající schopnost dětí reagovat na zadaná výtvarná témata. Při výtvarné aktivitě sledávám velmi důležitý věk dítěte, který je ve většině případů přímo úměrný rozvoji jeho schopností, dovedností.

Vývoj dětského výtvarného projevu velmi úzce souvisí s vývojem myšlení, vnímání a schopností dítěte reagovat na svůj vnitřní i vnější svět. Dítě má potřebu na tento svět zpětně působit a to takovým způsobem, který je odpovídající jeho schopnostem korespondujícím s aktuálním stupněm vývoje myšlení. Piaget (1999, s. 117 – 118) rozlišuje čtyři hlavní období souvisejících s vytvářením myšlenkových operací:

Od 1,6-2 roky do 4 let - období vývoje symbolického a předpojmového myšlení, které se objevuje s nástupem řeči, lépe řečeno symbolické funkce která umožňuje učení řeči.

Od 4 do 7 (8) let – předoperační období, kdy se v těsné souvislosti s předchozími formami vytváří názorné myšlení, to je později postupně rozčlánkováno, což vede k počátkům operací. Když je dítě ve věku kolem 7 let, prochází kritickým obdobím pro schopnost vnímání abstraktních témat. Tento věk je jedním z nejdůležitějších přechodů, kdy je člověk schopen imaginativního myšlení v rámci abstraktního pojmu, tzn. je schopen výtvarně pojednat téma, se kterým nemá zkušenost, nemá ho „ošahané“.

Od 7 (8) do 11 (12) let – období organizace „konkrétních operací“, tzn. seskupování myšlení, týkajícího se předmětů, se kterými se dá manipulovat, anebo si je lze názorně představit.

Od 11(12) až do období během adolescence – období formálního myšlení, jehož seskupování vystihuje vyspělou reflexivní inteligenci.

Z toho vyplývá, že pokud dítě ještě neprošlo některým obdobím z výše uvedených, může pro něj být obtížné, či zcela nereálné ztvárnit námět, kladoucí na tvůrce nároky odpovídající vyššímu stupni myšlenkového vývoje.

Utváření námětu je tedy přímo úměrné nejenom myšlenkovému vývoji dítěte, ale také tomu, zda má dítě s tématem již nějakou osobní zkušenost. Tímto tématem se blíže zabývá personalizační přístup ve výuce. Ten pokládá za výchozí prvek konstruktivistického předpokladu návaznosti učení a jakékoliv výuky právě na tom, s čím mají žáci osobní zkušenost, co už zažili. Personalizační výchovně vzdělávací smysl je postaven na tezi reflektování vlastní situovanosti, což znamená porozumění si v kontextu dané společnosti a kultury. Tento fakt je v souladu s obecným chápáním pojmu personalizace, uváděného jako rozvíjení osobnosti žáka. Klade si za cíl využít žakovského potenciálu učení se, zároveň rozvinout schopnost porozumění si a žakovskou autoregulaci ve smyslu zvládnání se. Základem naplnění zmíněných cílů je požadavek toho, aby si jedinec uvědomil kulturní významy, které ho vysvětlují v jeho individualitě a situovanosti ve světě (Komzáková, 2015, s. 11).

Zároveň Uždil (1988, s. 33) hovoří o dětské kresbě jako: „*o subjektivním odrazu objektivní reality věkově a typologicky podmíněném a modifikovatelném i kulturními faktory (výchovou, vlivem výtvarné kultury, celého prostředí dítěte atd.)*.“ Tím pádem pokud dítě pochází z dosti nepodnětného prostředí, může mít tento fakt neopomenutelný vliv na jeho celkový rozvoj, tím pádem i úroveň jeho výtvarného projevu (např. sociálně slabá rodina, nemusí být dítěti toliko podnětnou v rozvoji dětského výtvarného projevu).

## **2.8 MENTALIZACE EXPRESIVNÍHO ZÁŽITKU**

Při tvorbě je důležitá nejenom technika (konstruktivní složka), ale také téma (významová složka). Je důležité, aby se složky vyvažovaly, aby jedna nepohltila druhou (např. technika by neměla „převálcovat“ účastníka). S tím souvisí i pojem mentalizace.

Pojem „mentalizace“ je v současných neurovědách vnímán jako proces, kterým si jedinec utváří vědomí nebo vědění o světě. To se uskutečňuje prostřednictvím zacházení se „zjevnými tvary“ (aspectual shape; viz Searle in Komzáková, Slavík, 2017), tj. reálnými jevy (artefakty, symboly, slovy) buď v prostředí vnějším, anebo vnitřním prostřednictvím jim odpovídajících představ. Proces mentalizace tedy zahrnuje tvůrčí a interpretační stránku. Může být utvářen pomocí dvou dílčích, vzájemně spjatých procedur:



1) obrazné (celostní a předpojmové) – skrze asociace v implicitní paměti, které jsou založeny na podobnosti mezi aktuálním a minulým podnětem. Závisí na kvalitě obrazných asociací, jež mají zvláštní funkci propojování smyslových vjemů s představami a představivostí i fantazií.

2) kontextové (analytické a pojmové) – tím, že nový podnět je uváděn do souvislosti na podkladě vztahů a vyplývání mezi osvojenými pojmy. Závisí na kvalitě zvládnutí pojmů a jejich vztahů v různých kontextech.

Mentalizační proces podmiňuje expresi<sup>10</sup>, nástroj jako možnost určité lidské interpretace reality, a vyjadřování se za účelem dorozumění se s druhými lidmi. Při expresivní tvorbě a při interpretaci exprese je důležité, aby jedinec dokázal zaujímat přiměřenou míru reflektujícího odstupů, tzv. „psychické distance“. Tento termín lze vysvětlit podle Boullougha (in Komzáková, Slavík, 2017) tak, že tvůrce je schopný nahlížet na objekt pozornosti a svoje prožívání spolu s vnímáním a prožíváním aktuální situace. V případě, že je pozorovací vzdálenost příliš blízko nebo daleko, nejedná se zde už o expresivní zážitek, ale jen o „mluvení o reflexi“ (příliš daleko), nebo „vybití“ (příliš blízko). Každý člověk má jinak kvalitní dispozice a tím pádem i kvalitní mentalizace. Jednou z dispozic je kvalita autobiografické paměti, kdy hraje významnou roli sociální prostředí. Tzn. míra podnětnosti prostředí jako prostředku k dosažení mentalizace u jedince – jak sociokulturně hodnotné a jak časté byly mentalizace (Komzáková, Slavík, 2017). Fonagy a Targetová (in Komzáková, Slavík, 2017) to shrnují větou: „základním prostředkem k poznávání a rozvoji intrasubjektivit a interpersonálních vztahů člověka od raného dětství je regulace jeho afektů prostřednictvím jejich pochopení a integrováním do života jedince aktem mentalizace“.

---

<sup>10</sup> Hartl (2000, s. 151): expresivní = vyjadřující citové zabarvení

## 2.9 NARATIVNÍ ZTVÁRNĚNÍ TÉMATU

Pojem „nativ“ můžeme vykládat jako příběh, narace rovná se procesu vyprávění příběhů. Existují určité typy obrazů, které v sobě mají určitý zárodek příběhu. Každý příběh je specifický svou expresivitou, tzn. nejenom, že zobrazuje a popisuje různé věci a události, ale také něco vyjadřuje. Každý nativ má tedy dvě složky. Má svoji denotaci (základní význam), pohybují se „od označení k objektu“, tj. reprezentují události, lidské jednání a prožívání. Zároveň má i „obrácenou denotaci“ (hlubší význam), pohybují se „od objektu k označení“, tzn. vyjadřují to, o čem jsou – své významové jádro. Tyto směry mohou být ve vyprávění příběhu zastoupeny v jiné míře. Pojem narativizovat tedy znamená vyjádřit „o čem to je“ (Chrz, Slavík, Štěchl a kol., 2013, s. 257 – 258).

## **3 PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE**

### **3.1 PROJEKT VÝZKUMU**

V teoretické části byly nastíněny nejdůležitější poznatky z odborných textů zaměřených na salutogenetickou prožitkovou intervenci v práci s klientem v kontextu expresivní tvorby. Praktická část se bude věnovat vyhodnocení a popisu dat získaných přímou prací s klienty v terénu. Na základě toho bude navržen plán témat a výtvarných činností vhodných pro danou cílovou skupinou z hlediska pozitivní prevence.

### **3.2 CÍLE A ÚKOLY VÝZKUMNÉHO PROJEKTU**

Hlavním cílem této práce je návrh souboru specifických výtvarných témat a k nim odpovídajících výtvarných technik s ohledem na jejich vhodnost pro danou cílovou skupinu z hlediska pozitivní prevence. Důraz bude kladen na míru efektivity mezi zvoleným tématem a požadovaným účinkem pozitivní prevence.

Samotný výzkum proběhl ve dvou etapách roku 2016. První etapa probíhala v měsících: duben, květen a červen. V této etapě absolvovaly výtvarná setkání mladší děti (1. stupeň základní školy). Druhá etapa probíhala v měsících: červenec, srpen, září. V těchto měsících na setkání docházely starší děti (2. stupeň základní školy). Původně bylo mým cílem vytvořit ještě další skupinu starších dětí (střední škola). Bohužel v době, kdy setkání probíhala, nebylo v zařízení dostatečné množství takto starých dětí, se kterými bych mohla setkání uskutečnit. V zařízení v té době byla pouze jedna dívka (16 let). Ta absolvovala tři úvodní výtvarná setkání, poté ze zařízení odešla. Do výzkumu jsem jí tudíž nezahrnula.

Setkání probíhala vždy jednou týdně. Trvala cca hodinu času, prodlužování nebo zkracování časového intervalu 60 - ti minut bylo přizpůsobeno individuálním potřebám dítěte reagujícího na dané téma. Mladší děti absolvovaly celkem dvanáct setkání, starší děti absolvovaly hodin jedenáct. Setkání se skládalo z konstruktivní (expresivní) složky, během níž dítě vytvářelo individuální výtvarný artefakt předloženou technikou. Dále ze složky tematické (narativní), kdy probíhala reflexe během tvorby a poté nad vytvořeným dílem.

### 3.3 POPIS METOD VÝZKUMU

K diplomové práci jsem se rozhodla použít kvalitativní výzkum. Miovský (2006, s. 18) uvádí: „*Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.*“

Zadaný projekt měl povahu akčního výzkumu, neboť se neustále pohyboval mezi sběrem informací, reflexí a praktickou akcí. Systematické vyhledávání informací poskytlo náměty pro jejich zkoumání, problematizování a konfrontování s jinými prameny odborné literatury. Zároveň cílem práce bylo vypracování návrhu souboru témat a k nim odpovídajících výtvarných technik, jenž by mohl být uplatnitelný v praxi při práci s dětskou cílovou skupinou (Hendl, 2005, s. 138 – 139).

Pro sběr dat jsem využila metody pozorování, jež podle Miovského (2006) patří společně s rozhovorem mezi nejstarší metody. Podle Reichela (2009, s. 95) je pozorování: „*technika sběru dat informací založená na zaměřeném, systematickém a organizovaném sledování smyslově vnímatelných projevů aktuálního stavu prvků, aspektů, fenoménů atd., které jsou objektem zkoumání.*“ Jednalo se o pozorování otevřené, kdy děti byly stručně obeznámeny s náplní a cíli projektu a byli si proto vědomi uplatňované metody pozorování. Jednalo se o pozorování navozené, vzhledem k celkové přípravě a realizaci projektu. K vyhodnocení jednotlivých setkání z hlediska témat a technik bylo využito reflektivních bilancí <sup>11</sup>.

Další použitou metodou byl nestrukturovaný rozhovor. Ten probíhal během celého setkání. Hned na začátku setkání měl rozhovor neformální charakter, dětem byly kladeny dotazy týkající se jejich aktuálního psychického naladění a toho, jak probíhala doba, mezi jednotlivými setkáními. Tyto informace měly mnohdy klíčový charakter pro následnou tvorbu a celkový průběh setkání. Dále byla uplatňována metoda rozhovoru nad obrázkem během tvorby a následně ve větší míře po tvorbě. Konkrétně se jednalo o metodu reflexe. Slavík (2001, s. 40) tvrdí: „*návrat k zážitku bývá označován slovy reflexe nebo*

---

<sup>11</sup> ukázka jedné reflektivní bilance je zahrnuta v příloze práce (ostatní jsou na CD)

*reflektování, která jsou odvozena z latinského re-flecto, tj. ohlížet se nazpět, vracet se k tomu, co již bylo učiněno. Předpokladem reflexe je schopnost člověka rozpoznávat v přítomném zážitku nějakou část minulé zkušenosti a s pozorností se jí zabývat.“*

Po absolvování všech setkání s dětmi nastala část vyhodnocení získaných dat, ke které jsem využila metody Kódování. Kódování v obecném významu můžeme chápat, jako určité operace, pomocí kterých lze údaje rozebrat, konceptualizovat a složit novým způsobem. Při otevřeném kódování je tedy text jako určitá sekvence rozbit na jednotky, těm jsou přiděleny názvy, s nimiž lze dále pracovat. Jednotky mohou být různě rozsáhlé, může jimi být slovo, sekvence slov, věta nebo odstavec. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 211) Každé jednotce je významově přiřazen pojem (kód), který již obsahuje určitou míru konceptualizace (vystižení podstaty označeného jevu). Důležité je kódovat řádek po řádku a slovo od slova, tzn. text rozebrat na významové části a pojmy postupně seskupovat tak, aby sloužily pro tvorbu jednotlivých kategorií. Další fází kódování je kategorizace, během níž jsou pojmy podle svého významu seskupovány do kategorií, jejich základem bývá jev identifikovaný během kódování. Kategorie lze dále rozvíjet za pomoci hledání jejich vlastností. Vytváření kategorií a jejich specifikace slouží k další abstrakci v rámci teorie (Gulová, Šíp, 2013, s. 47 - 48). Tímto způsobem jsem postupovala v případě kódování textu reflektivních bilancí. Kódováním získaná data jsem zaznamenala do tabulek (viz příloha), jež mi byly základem pro výsledný text práce.

### **3.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU**

Do výzkumu bylo zahrnuto celkem 5 dětí (Denis, 7 let; Eva 7 let, Bruno, 12 let; Marek 13 let; Pavel 14 let). Jsou to děti, které byly umístěny do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP). Konkrétní název zařízení jsem se rozhodla v rámci zachování anonymity klientů nezveřejnit. ZDVOP, se řadí dle § 34 předpisu 108/2006 Sb., zákona o sociálních službách, do zařízení sociálních služeb. Přesněji je to zařízení pro krizovou pomoc.<sup>12</sup>

Do cílové skupiny tohoto zařízení, můžeme zařadit velmi mnohou velmi mnoho dětských klientů od 0 do 18 let. Záleží na tom, co je důvodem příchodu dítěte do zařízení. Může se jednat o krátkodobou krizi v rodině, např. úraz, operace rodiče, a o dítě se nemá

---

<sup>12</sup> <http://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialnich-sluzbach/uplne/>

kdo postarat. Nebo krizi dlouhodobější, která je nejčastěji zapříčiněna např. sociálním znevýhodněním rodiny, nejednotnou a rozporuplnou výchovou způsobující výchovné obtíže, nebo pro dítě patologickými rodičovskými vzory (domácí násilí, závislosti, CAN - syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, trestná činnost různého charakteru). U těchto dětí mladšího věku se pak velmi často objevuje např. opožděný mentální nebo fyzický vývoj, nedodržování základních návyků a dovedností. U starších dětí se objevuje např. záškoláctví, užívání návykových látek, agresivita atd. Téměř ve všech případech však děti, které do zařízení přicházejí, mají projevy deprivace, tzn. nedostatečného uspokojování potřeb. Konkrétní kazuistiky dětí zařazených do výzkumu uvádím v příloze práce.

### **3.5 TÉMATA JEDNOTLIVÝCH SETKÁNÍ**

Výběr témat pro jednotlivá výtvarná setkání je úzce spojen s cílovou skupinou, pro niž jsem je navrhovala. Jak jsem psala výše, do zařízení pro děti jsou umístěny děti, které trpí ve většině případů deprivací, tzn. dlouhodobým neuspokojením svých potřeb. Mou hlavní myšlenkou bylo navrhnout taková témata, která by těmto a v budoucnu třeba i dalším dětem mohla pomoci lépe vnímat své potřeby a jejich uspokojování či neuspokojování. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že jednotlivá témata, která navrhuji, budou vycházet právě z Maslowovy pyramidy potřeb popisované výše (viz kapitola Maslowova teorie). Konkrétně jsem zvolila tato témata:

1. Mé oblíbené jídlo
2. Kouzelná postel
3. Začarované místo – „doupátko“
4. Silové zvíře
5. Láska – mít rád
6. Moje vysněná rodina
7. Zdolání vrcholu hory
8. Kdo jsem
9. Kým bych chtěl být
10. Hvězda přání

Nyní se pokusím zdůvodnit výběr jednotlivých témat vycházejících z konkrétních úrovní Maslowovy pyramidy potřeb.

- 1. FYZIOLOGICKÉ POTŘEBY** – jak už jsem psala výše, jsou nejzákladnějšími potřebami lidského organismu s nejvyšší prioritou. Bez jejichž dlouhodobého uspokojení je jedinec frustrován, v krajním případě dokonce nemusí jeho organismus správně fungovat. Témata, která jsem zvolila, a vychází z těchto potřeb, jsou ta, která jsou podle mého názoru pro děti v našem zařízení nejdůležitější:

### **Mé oblíbení jídlo**

Potřeba přijímání potravy je pro klienty v tomto zařízení klíčová. Ti velmi často přichází z prostředí, kde měli, např. z důvodu finančního nedostatku rodičů, velmi málo potravy a trpěli hladem. Po příchodu do zařízení se děti většinou snaží tuto potřebu dosytit, proto vyžadují nadbytek jídla. Téměř všechny děti po odchodu ze zařízení tak přiberou na váze. Také se tímto způsobem snaží „předzásobit“, jejich tělo se připravuje na období, kdy bude mít opět nedostatek.

### **Kouzelná postel**

Někteří klienti přichází z rodin, které měly nedostatečné podmínky pro výchovu dětí, např. čtyřčlenná rodina obývala pouze jeden pokoj, tím pádem se členové vzájemně rušili a neměli dostatečný klid na spánek. Potřeba spánku, je pro děti klíčovou. Potřebují své „klidné“ místo k odpočinku, kam se budou po každém dni vracet a budou se moci přitulit ke své hračce - „plyšákovi“ a za poslechu pohádky na dobrou noc usnout.

- 2. POTŘEBA BEZPEČÍ, JISTOTY** – když jsou naplněny fyziologické potřeby, začnou narůstat potřeby jistoty a bezpečí. Témata projektu, vycházející z těchto potřeb jsou:

### **Vysněné místo – „doupátko“**

Vychází z potřeby fyzické bezpečnosti. Děti, které přicházejí k nám do zařízení, v mnoha případech nemají kam utéct, nemohou se schovat, když prožívají náročné životní

situace. V tomto tématu si mohou vytvořit jakékoliv začarované místo, které pro ně bude bezpečné a kde se mohou schovat před strastmi běžné reality. Tím, že si ho namalují, svou představu zhmotní. Např. dítě si bude moci bezpečné místo vybavit před usnutím.

### **Silové zvíře**

Vychází z potřeby psychické bezpečnosti. Toto téma jsem zvolila proto, aby si každé dítě vytvořilo v mysli nějaké zvíře, které ho bude moci v případě strachu a bezmoci ochránit a pomoci mu při překonávání životních překážek.

- 3. POTŘEBY LÁSKY, SOUNÁLEŽITOSTI** – patří do třetí vrstvy pyramidy po naplnění fyziologických potřeb a potřeb bezpečí. Jsou to sociální potřeby, do kterých můžeme zahrnout emocionální vztahy. Z těchto potřeby jsem zvolila tyto témata:

### **Láska – mít rád**

Tuto potřebu potřebuje naplnit každý člověk a je velmi důležitá. Pokud člověk lásku nedostává, neumí jí ani dávat. Většina dětí v ZDVOP potřebuje „o kousek více“ lásky, protože se jim jí v běžném životě moc nedostávalo.

### **Moje vysněná rodina**

Dlouho jsem přemýšlela nad tím, zda zařadit do projektu téma rodiny, protože pro děti z patologických rodin je toto téma velmi citlivé. Rozhodla jsem se zařadit sem proto téma „moje vysněná rodina“, což může být pro děti vírou v budoucnost, lepší časy, a zároveň důležitou životní změnou (ve významu překročení svého původního patologického modelu rodiny).

- 4. POTŘEBA UZNÁNÍ, ÚCTY** – Každý člověk má potřebu být respektován, což zahrnuje i potřebu mít přiměřenou sebe-úctu. Z těchto potřeb vychází témata:

### **Zdolání vrcholu hory**

Toto téma jsem zařadila do projektu jako jakousi metaforu – pokud člověk zdolá horu, dosáhne vrcholu, zažije úspěch, bude uznáván, respektován. Děti např. ze slabších



sociálních rodin mají mnohdy nízké sebevědomí, sebeúctu, málokdy zažijí úctu, úspěch, uznání, nedokáží věci dokončit – chybí jim motivace. Toto téma by je mohlo motivovat k tomu, aby se nevzdávali, k tomu, že když budou chtít a věřit, mohou dosáhnout čehokoli.

- 5. POTŘEBA SEBEREALIZACE** – patří mezi existenční potřeby, je instinktivní potřebou naplnit své schopnosti a snahou být nejlepším jakým jen člověk může být. Témata vycházející z této potřeby jsou:

### **Kdo jsem**

Toto téma zařazuji, aby si dítě uvědomilo sebe sama, jaké je teď, v tuto chvíli. Aby se dokázalo nakreslit.

### **Kým bych chtěl být**

Když si dítě uvědomí, kým je nyní – zná své pozitivní, negativní stránky, může si představit samo sebe za několik let. S čím je na sobě spokojené a co by chtělo naopak změnit. Jaké by chtělo být, až bude dospělým člověkem?

- 6. POTŘEBA SEBETRASCENDENCE** – je duchovní potřebou a vychází z ní poslední téma:

### **Hvězda přání**

Je osobním konceptem naděje, ke kterému se dítě upíná. Pomocí hvězdy přání si může uvědomit svá tajná přání, sny. Může věřit v lepší budoucnost.

- 7. OSTATNÍ SETKÁNÍ** – zahrnuje témata:

### **Dárek**

Úvodní setkání, které je motivačním, mělo by děti nalákat, aby chtěli na další setkání chodit a zúčastňovat se jich.

### **Čtený příběh**

Setkání pro mladší děti, které bylo zařazeno cca do poloviny všech setkání. Nebylo to setkání výtvarné, ale čtecí. S dětmi jsme si četli příběh, který byl důležitý k tomu, aby dokázaly výše popsaná témata lépe uchopit, spojit si je se svou vlastní zkušeností a tím pádem je i lépe ztvárnit.

### 3.6 VÝTVARNÉ TECHNIKY JEDNOTLIVÝCH SETKÁNÍ

V této kapitole zdůvodňuji výběr výtvarných technik pro dané téma. A také k čemu tato technika povede, co zrovna díky ní mohu sledovat.<sup>13</sup> Jednotlivá témata seřazuji podle toho, jak na sebe jednotlivé techniky výtvarně navazují.

Rozhodla jsem se pro rozdělení technik do čtyř oblastí:

1. **Kresba** (kresba sama o sobě bez předlohy, použití různých médií, které mohou techniku rozvíjet v jiných oblastech motoriky či psychiky dítěte, práce s linií a vybarvováním)
2. **Motorické činnosti** (koláž, asambláž, prostorová tvorba; manipulace s nástroji, práce ve 2D a 3D)
3. **Malba** (návaznost na kresbu – vyšší stupeň náročnosti, práce s mokrou technikou podporuje jiné procesy než se suchou, rozvíjení tvaru, plochy)
4. **Kombinované techniky** (kombinace kresby a malby, nejvyšší stupeň autorské náročnosti).

#### 3.6.1 KRESBA

##### **Kdo jsem – tužka a pastelky; formát A4**

K tomuto tématu volím základní vyjadřovací prostředky tužku a pastelky. Zvolený formát by mělo dítě touto technikou být schopno pokreslit. Měkčí tužka by měla sloužit k předkreslení si základních tvarů postavy, pastelky k vybarvování ploch těla šrafováním.

Při technice kresby na motorické úrovni spolupracují obě ruce. Dominantní ruka při práci s tužkou, vyžívá linií k vyjádření základních tvarů i detailů. Ty se dají úzkou stopou

---

<sup>13</sup> vycházím z publikací: V. Roeselové (1996); D. Stankové (2016)

tužky vyjádřit lehce. Při práci s pastelkami je důležité sledovat vybarvování ploch uvnitř i vně tvarů. Z hlediska psychické úrovně je důležitá představivost a vnímání – a to představa o sobě sama, náhled na sebe, jak se dítě vnímá. Při výběru jednotlivých barev rozhoduje barevné cítění a vůle, je dobré použít pastelky s větší škálou barev, protože ze základních odstínů se dají další namíchat hůře. Motivace – zda dítě nebude kresba sebe nudit nebo mu nebude připadat příliš náročná.

### **Moje vysněná rodina – fixy; formát A4**

K dalšímu námětu jsem zvolila techniku fix. Tato technika je příbuzná technice tužky. Podobně jako tomu bylo u tužky, si dítě si buď může předkreslit základní tvary postav, které postupně vybarví, nebo může vrstvit barevné šrafury a odpoutat se tak od linie.

Z hlediska motorické činnosti můžeme opět sledovat práci obou rukou. Nevýhodou fix však je, že nezanechávají přítlak, či odlehčení média, proto málo odráží výtvarný rukopis. Díky jemné stopě umožňuje dítěti médium vytvářet vhodné detaily. Zdrojem motivace v této úloze by mohlo být svobodné rozvíjení dětské fantazie. Při ztvárňování námětu je důležité myšlení – jakou rodinu má dítě teď, jakou podobu by rodina měla mít – znázornění ideálu. Tvorba kompozice – kolik bude na ploše postav, jak budou veliké, kam do formátu je dítě umístí. Barevné cítění – je lepší poskytnout dítěti širší škálu barevných odstínů.

### **Kým bych chtěl být – mastný pastel; formát A4**

K tématu „Kým bych chtěl být“ přiřazuji techniku mastného pastelu. Tato technika je technikou hraniční, ale rozhodla jsem se jí v projektu zařadit do technik kresby. I když zde dítě pracuje také s barevností a plochou. Podobně jako při práci s tužkou, musí dítě pracovat s větším, či menším přítlakem média, kdy vzniká linie. Výsledné linie se následně vybarvují šrafováním, jako je tomu u pastelek. Nevýhodou této techniky je, že pastely nemají úzký hrot, tudíž je práce na detailech obtížnější.

Podobně jako tomu je u ostatních kresebných technik, můžeme sledovat motoriku jedince – přítlak média, manipulace s papírem. Zapojení dominantní a nedominantní ruky. Práce na jednotlivých dílčích úkolech – rozvržení kompozice, tvorba linie, vybarvování

různě velkých ploch šrafováním. Z psychických funkcí je zde uplatňováno myšlení, představivost – dítě by mělo uvažovat z hlediska budoucnosti, osobního růstu. Mělo by umět srovnat to, co je teď s tím, co by chtělo, aby bylo. Motivace – pokud si člověk představuje budoucnost, většinou si jí představuje pozitivně – dítě může vést k tvorbě pozitivní motivace budoucí perspektivy. Pozornost může kolísat s vybarvováním ploch přitlakem.

### **Silové zvíře – suchý pastel; formát A3**

Tato technika leží také na rozhraní kresby a malby, v projektu jsem se ji však rozhodla zařadit do kresebných technik. Při kresbě suchým pastelem žák může využívat barevnosti, může vytvářet linie. Ty lze vrstvit na sebe nebo rozmazat pomocí ruky. Technika může uvolnit kresebný projev, pokud by mělo dítě nejistotu v předešlých technikách kresby.

Z hlediska motoriky jsou opět zapojeny obě ruce. Dominantní vytváří barevné linie, které později vrství, roztírá. Postup může být i opačný. Nedominantní ruka může manipulovat s papírem, podávat pastely i roztírat barevné plochy. Je zde uplatňována práce s kompozicí – jak bude zvíře velké, kde v ploše bude umístěno, jak bude barevné. Na psychické úrovni je důležitá především, fantazie – při zvolení námětu zvířete. Dále představivost a myšlení – jak bude zvíře vypadat, jakou bude mít strukturu. Paměť – pokud si dítě nevymyslí zvíře „vlastní“, již dříve nějaké vidělo – zda ho bude schopno ztvárnit.

## **3.6.2 MOTORICKÉ ČINNOSTI**

### **Mé oblíbené jídlo – koláž; formát A3**

Pro toto téma volím techniku koláže. Myslím, že to může podtrhnout dětskou tvořivost. Ke koláži jsem se rozhodla použít akčních letáků ze supermarketů. Dítě si z letáků vystřihne různé potraviny jídla, které má rádo. Poté je bude lepit na čtvrtku kruhového formátu o průměru delší strany A3 (talíř). Pokud bude dítě hotové, může výslednou koláž dotvořit pastelkami dle potřeby.

Tato technika je zaměřena především na motorickou činnost – při vystřihávání různých tvarů potravin (i velikostně) – zapojení pravé i levé ruky, působení stresu na dítě v jednotlivých fázích tvorby. Dále práce s lepidlem, jeho nanášením a poté umístováním do formátu – tvorba kompozice (zaplnění celé plochy nebo jen části...). V neposlední řadě domalování koláže – kresba okolo tvarů. Z hlediska psychiky je uplatněno mnoho složek – vůle (např. vydrží dítě tvorbu až do konce, s tím souvisí i pozornost a motivace), myšlení (např. jaké potraviny mám rád, vybírám si radši menší nebo větší tvary...), představivost (jak bude výsledný obrázek vypadat), barevné cítění (podle jakých kritérií budu vybírat pastelku k dokreslení koláže – podtrnutí), celková tvořivost jedince.

### **Kouzelná postel – asambláž; formát A3**

Tuto techniku jsem zvolila záměrně. Když dítě kreslí „postel“, nemusí to pro něj být zajímavé, ale při technice asambláže si může vytvořit svůj vlastní barevný návrh peřiny a polštáře. Dítě si nejprve předkreslí tužkou postel. Poté si zvolí jednotlivé barvy krepových papírů. Rozstřihá (roztrhá) je na kousku, ze kterých začne vytvářet (nejlépe oběma rukama) kuličky. Ty bude lepit na předkreslenou poste a tím ji dotvářet. Následně si může pastelkami vybarvit nezaplňené části postele a pozadí.

Stejně jako předchozí je tato technika zaměřena především na motorickou činnost jedince. Ta se projevuje při stříhání (trhání) jednotlivých kousků krepového papíru, tak především v tvorbě a lepení papírových kuliček. Volba kompozice je zde velmi důležitá (to zda jedinec rozvrhne dobře plochu, je přímo úměrné celkové povedenosti díla). Při modelaci kuliček z papíru dochází u jedince k vyladění obou mozkových hemisfér, což slouží k relaxaci, uvolnění. V technice jedinec zapojuje svou tvořivost - jaké barvy a velikost kuliček si vybere, jak je umístí do formátu (důležitá je práce s kompozicí). K tomu slouží také představivost a fantazie. Při volbě barev hraje roli barevné cítění a rozhodnost.

Vysněné místo „doupátko“ - prostorová tvorba

Pro toto téma volím techniku prostorové tvorby. Dítě bude moci jít do lesa, vyhledat si potřebné přírodní komponenty na stavbu obydlí. Poté s nimi manipulovat tak, aby vytvořilo přírodní „stavbu“.

Práce v prostoru je náročnější, protože dítě netvoří pouze plošně, ale využívá i třetího rozměru díla. K práci je potřeba spolupráce celého těla, úloha je náročná na pohyb –

manipulace s předměty, chůze po lese. Uplatňuje práci s kompozicí – velikost a umístění objektu. Na psychické úrovni je důležitá především představivost a myšlení – pro vytvoření podoby obydlí (např. jednotlivých místností), fantazie – zda bude obydlí něčím výjimečné. Motivace – při postavení velkého obydlí se do něj bude moci dítě schovat.

### **3.6.3 MALBA**

#### **Láska (mít rád) – tempery; formát A3**

K tématu lásky záměrně vybírám techniku tempery. Téma zde může být pojato konkrétně i abstraktně. Volila bych spíše abstraktní vyjádření, ale jsem si vědoma toho, že pro menší děti může být obtížnost příliš vysoká. Proto je před technikou dobré vysvětlit, že by zde šlo o barevnou kompozici a třeba jen nějaké základní tvary, ne o postavy. Technika tempery umožňuje dítěti možnost mísit odstíny barev a tím se přiblížit k vyjádření svých pocitů a představ.

V této úloze se jedná opět o motoriku – pravá, levá ruka a jejich koordinace. Práce se štětcem nebo malba rukou, nanášení barev. Kompozice obrazu, symbolika tvarů. Barevné cítění – míchání odstínů barevných tónů. Barevné vidění – jaké barvy dítě použije na toto téma? Na psychické úrovni je důležitá především motivace – pokud je dítě demotivované, objeví se to i v díle. Dále pozornost a vůle – souvisí s motivací. Tato úloha je zaměřená také na představivost, fantazii a tvořivost. U této techniky je dobré si položit otázku, do jaké míry bude mít dítě tvůrčí záměr (bude vědět dopředu, co namaluje) a do jaké bude dílo otázkou náhody (pouze nanášení barvy).

### **3.6.4 KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

#### **Zdolání vrcholu hory – voskovky + vodovky; formát A3**

Pro tento námět jsem zvolila techniku voskových barev, doplněnou o vodové barvy. Dítě nejprve voskovkou nakreslí základní linie a tvary. Poté použije vodové barvy, kterými vybarvuje jednotlivé plochy. Jelikož jsou voskové barvy mastné, vodové barvy na nich zanechávají lehce ztmavené plošky. Je nutné zvolit kvalitní voskovky (nejlépe značky Kohinor), aby byly dostatečně mastné a vodové barvy je zcela nepřekryly. Pokud by byly

použity pouze voskové barvy, barevnost výsledného díla by byla omezená, když však kresbu doplní ještě dalšími barvami, může zamýšlené barevnosti dosáhnout.

Tato technika je z hlediska motoriky zaměřena na kombinaci dvou technik – lineární a plošné. U voskových barev můžeme sledovat úchop média, přítlak, tvorbu linií (souvislé či navazované), tvorbu detailů. U vodových barev kooperaci rukou – vybarvování ploch, namáčení a otírání štětce, přidržování kelímku s vodou, hadříku či palety s barvami. Z hlediska psychiky je tato technika autorsky náročnější – dítě v průběhu přechází z jedné techniky do druhé. Tato změna však může být pro dítě motivací – bude zvědavé, co technika na papíře udělá, jak se výtvar změní. Při užívání různých technik se může měnit také pozornost dítěte. Uplatňuje se zde myšlení – co bude voskovou barvou, co anilinovou.

### **Hvězda přání – kresba tuší, kolorování; formát A3**

Pro poslední námět volím kombinovanou techniku tuše a kolorování. Dítě si nakreslí tuší svou hvězdu a do ní přání, které by chtělo, aby se mu vyplnilo. Hvězdu poté doplní kolorováním, ke kterému použije anilinových barev. Může je zapouštět do sebe nebo jinak libovolně vybarvit. Tato technika má podle mého názoru vyšší úroveň autorské náročnosti, protože dítě přechází z kresebné techniky do malebné. Důležité je, aby tuš zaschla, než dítě přidá anilinové barvy – jinak by došlo ke smíchání a obrázek by byl znehodnocen.

Při kresbě tuší dítě, z hlediska motoriky používá obě ruce – dominantní pro práci se špejlí – namáčení do tuše, otírání, tvorba linií s různými přítlaky, tvorba detailů. Nedominantní ruka přidržuje papír a kalíšek s tuší. Záleží zde na kompozici – jak si jí dítě rozvrhne do formátu. Na psychické úrovni se jedná především o tvořivost – jak dítě přání do hvězdy zakomponuje, myšlení a představivost – jaké přání zvolí, motivace – tou by mohla být opět změna techniky, vůle – zda bude dítě chtít dílo dokončit i přes nezdary např. s tuší.

### 3.7 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE

#### Tabulka dětí zařazených do výzkumu

V tabulce uvádím faktory, které mají vliv na to, jak dítě výtvarnou techniku a zadané téma zvládalo. Důležitý je především věk dítěte, jeho vztah k tvorbě a významná diagnóza. Anamnéza dětí s celkovou diagnózou jsou uvedeny v přílohách.

Jméno dítěte	věk	vztah k tvorbě	významná diagnóza
Denis	7	Pozitivní	hyperaktivnější, psychomotorický vývoj odpovídá normám pro jeho věk bez nápadných odchylek
Eva	7	Pozitivní	nachází se v pásmu podprůměru při hranici s pásmem lehké mentální retardace + problematická pozornost, nižší pracovní návyky
Bruno	12	Pozitivní	chodí do čtvrté třídy (jednou propadl a měl odklad), bez základních školních znalostí (např. počty, hodiny...); v normálních situacích se choval v normě, nevykazoval známky sníženého intelektu
Marek	13	<b>Negativní</b>	v minulosti: zkratkovité jednání v konfliktní situaci, školní fobie, duševní porucha jinak neurčená; není k dispozici zpráva z pedagogicko- psychologické poradny
Pavel	14	Pozitivní	intelekt se pohybuje v pásmu nízkého nadání (podle WISC-III); v subtestech nezávislých na školním vzdělání a podnětnosti rodinného prostředí, dosahuje lepších výsledků; omezená schopnost vyjádřit své zkušenosti verbálně

Tabulka 2 – děti zařazené do výzkumu



### 3.7.1 INDIVIDUÁLNÍ VÝSLEDKY

V následující kapitole popisují individuální výsledky dětí ve vztahu mezi tématem a výtvarnou technikou. Výsledky každého dítěte jsou rozděleny do dvou částí. V první z nich je popsáno zhodnocení týkající se průběhu setkání. V druhé části je uveden návrh zlepšujících alterací témat po předchozí zkušenosti dítěte.

#### 3.7.1.1 Denis, 7 let

##### KRESBA

Kresba není Denisovou preferenční technikou. Při kresbě tužkou, pastelkami, mastnými i suchými pastely nebyl vůbec soustředěný. Nebyl technikou vůbec motivovaný, chtěl mít kresbu rychle za sebou, tím se zvyšovala i rychlost jeho tvorby. K motivaci kreslit ho vedla především hra nebo téma propojené se čteným příběhem. Pokud probíhala kresba formou hry (např. nechám se překvapit, co nakreslí), byla pro něj více přijatelná, dokonce ho i bavila. Kresbu formou hry často vyžadoval.

Při kresbě byl nedůsledný, při vybarvování nebyl schopný dodržet tvar a přetahoval. Rovněž mu při vybarvování mezi čarami vznikala bílá místa, nevybarvoval celistvé plochy. Objekty, které umisťoval nahodile do formátu, vypovídají o špatné práci s kompozicí. V obrazech přikládal pozornost stěžejním prvkům (např. tvar srdce nebo žlutá čára na kočce). Při kresbě tužkou a nacházení správného tvaru byl nejistý, protože kreslil slabou přerušovanou linkou.

Nejvíce se soustředil při práci s fixami, které jsou jeho oblíbeným médiem. Jsou pro něj atraktivní především díky své barevnosti. Také proto, že na fixu nemusel moc tlačit a ona zanechávala velmi silnou stopu. Při kresbě fixami ho tvorba velmi bavila, dodržel zadané téma, dokázal nad námětem přemýšlet (přizpůsobení postavy pozadí – Ferda je malý, tak tráva bude vysoká) a sám od sebe zvládl nakreslit pozadí obrázku a tím ho dokončit.

U většiny kresebných témat se rychle rozhodl, co nakreslí. Atraktivní téma pro něj bylo motivujícím faktorem při kresbě. Některé náměty (dárek, kresba sebe v podobě zvířete) ovlivnily jeho schopnost koncentrace a celkovou důslednost při technice. Např. při

první hodině jeho pře-motivovanost způsobila touhu po rychlém dokončení obrázku a tím i nedůslednost při vybarvování.

Největší problém měl s tématem kresba sebe sama. Téma pro něj bylo z technického hlediska náročné. Měl obavy o nakreslení správného tvaru postavy, vyžadoval předlohu. Pokud nakreslil část obrázku (hlava), se kterou se neztotožňoval (nedokázal nakreslit vhodný tvar), tvrdil, že to není on. A raději téma popřel s tím, že nekreslí sebe, ale někoho jiného. V ostatních hodinách se ukázalo, že postavu kreslit umí, neboť nakreslil sám od sebe několik autorských kreseb figur (např. já – vychovatelka nebo „srandovní“ kluk). To, že nedokáže nakreslit sebe sama, jako postavu může vypovídat o jeho narušeném, negativním sebepojetí. Když nebyl spokojený s kresbou sebe sama, jako figury, nebyl schopný obrázek už ani dokončit.

Sebe sama ovšem dokázal nakreslit v podobě zvířete – psa. To pro něj bylo jednodušší než figura. Pokud kreslil sebe v podobě zvířete, pokusil se i o dokončení obrázku. Sebe sama promítal nevědomě i do dalších obrázků zvířat – mravenec „Ferda“, kočka (zde uplatnil i svou fantazii - kouzelná kočka). Do obrázků také nevědomě promítal aktuální situaci – odloučení od matky, touhu po lásce, pohybu.

Pro Denise byla abstraktní témata: Dárek, kresba Zvířecího sebe sama, Vysněná rodina. Tato témata byl schopný znázornit, pouze díky tomu, že je sice přímo nezažil, ale dokázal si je spojit nepřímou se zkušenostmi, které již zažil. Např. abstraktní téma Vysněná rodina znázornil pomocí pohádkového příběhu, který znal. Poté, co jsem zařadila do setkání čtený příběh, pro Denise byl tento příběh novým podnětem, na který téměř vždy pozitivně reagoval. Denis díky příběhu dokázal ztvárnit lépe i abstraktní témata Kým bych chtěl být a Silové zvíře.

## **MALBA**

Jedinou malebnou technikou byla malba temperami. Tato technika byla pro Denise natolik atraktivní, že úplně potlačil téma, které měl ztvárnit. Bylo zde pro něj velmi mnoho nových podnětů. Jedním z nich byla samotná technika, se kterou ještě téměř nikdy nemaloval. Proto také při prvním setkání barvy s papírem byl velmi nervózní a nesvůj. Dalším podnětem pro něj byly tuby temperových barev, byl unešený jejich velikostí. Když je viděl, byl velmi nedočkavý a hned s nimi chtěl začít malovat. V neposlední řadě Denis

velmi pozitivně reagoval na barvu jako takovou. Líbil se mu proces barevné proměny obrazu.

Při malbě experimentoval s nanášením barvy přímo z tuby. Díky technice při níž mohl malovat širokými tahy štětce, dokázal zaplnit celou plochu obrazu, aniž by měl mezi jednotlivými tahy mezery v podobě bílých míst. Bylo to pro něj o mnoho jednodušší, než médium s úzkým hrotem. Při malbě dokázal maximálně udržet svou pozornost, na tvorbu se hodně soustředil právě i díky proměně barev, kterou měl neustále před očima.

## **MOTORICKÉ ČINNOSTI**

Denis je „motorický typ“ (viz teoretická část práce: typologie výtvarného projevu). Na setkáních vyžadoval neustále pohyb. Neposeděl, vstával od stolu, aby se šel projít. Pokud jsem po něm však vyžadovala pohyb záměrný (forma rozcvičení se před samotnou tvorbou), mělo to spíše negativní účinek – pohybovat odmítl a už chtěl začít tvořit.

Na setkáních absolvoval celkem tři motorické aktivity: koláž, asambláž, prostorovou tvorbu. Techniku koláže můžeme rozdělit na tři různé části – kresbu, stříhání, lepení. Samostatná kapitola týkající se kresby je popsána výše. Ke koláži jsem použila reklamní letáky, ve kterých byly potraviny vyobrazeny. Denis při stříhání těchto potravin nebyl ve stresu, bylo mu jedno, jak je vystříhne. Stříhání mu vůbec nešlo, ale jemu to nevadilo. Je to tím, že obrázky byly předem dány, nevymyslel je on. Tudíž ho stříhání vůbec nebavilo, nebyl motivovaný. Tento problém nastal i při lepení, kdy si Denis nerozvrhl kompozici obrazu, potraviny lepil tak, jak ho zrovna napadlo. Některé nalepil i vzhůru nohama. Celkově pro něj tato technika nebyla vůbec atraktivní. Nedokázal udržet pozornost, nesoustředil se, chtěl mít tvorbu co nejrychleji za sebou.

Technika asambláže byla pro Denise velmi atraktivní. Během ní se dokázal rychle rozhodovat. Zvýšila se mu celková pozornost a vytrvalost při trhání barevných papírů a muchlání kuliček. Krepový papír se mu trhal ztěžka, musel vynaložit značné úsilí, ale i přesto chtěl využít veškerý výtvarný materiál (kuličky, které si z papíru vytvořil) a obrázků dokončit. Vytváření kuliček mu šlo velmi dobře, neboť se jednalo o manipulaci s papírem a tu Denis preferuje. Kuličky vytvářel oběma rukama, což pro něj mělo zklidňující charakter. Dokonce i manipulace s lepidlem mu šla dobře oproti koláži lépe. Tato technika ho zaujala také pestrobarevností krepových papírů, ze kterých měl kuličky vytvářet. Námět, který při této technice vytvářel, stejně jako při technice koláže, vycházel ze

základních potřeb, na ně Denis velmi pozitivně reagoval a byl jimi motivován. Tyto potřeby měl díky zařízení v té době uspokojované. Motivací k činnosti byl Denisovi i čtený příběh, ze kterého byl nadšený.

Mezi motorické činnosti u Denise řadím ještě skládání papíru. Tuto techniku jsme dělali již na prvním setkání a průběžně ještě na několika dalších, když třeba zbyl čas po tvorbě. Skládání papíru Denis sám vyžadoval. Byl u něho hodně pozorný a zcela koncentrovaný. Papír skládal oběma rukama a snažil se být při tom přesný a i mu to šlo. U některých námětů (např. vysněná rodina) posloužila tato motorická činnost, jako abreakce, kdy se mohl Denis uklidnit po těžkém tématu. Nejčastěji z papíru skládal vlaštovky nebo hry (Země peklo ráj). Pokud se tedy jedná o manuální činnosti, z hlediska tématu preferuje především takové, které zná nebo si je vymyslí sám. Z technického hlediska jsou to ty činnosti, při kterých nemusí využívat jiných nástrojů, pouze vlastními rukou - jedná o skládání papíru, muchlání papíru - tvorbu kuliček, prostorovou tvorbu.

Prostorová tvorba byla pro Denise nejvhodnější. Podporovala to, co on vyžadoval – pohyb. Všude okolo sebe měl velkou spoustu předmětů, které pro něj byly novými podněty, ovšem to samotná aktivita přímo vyžadovala. Při této technice se na tvorbu velmi soustředil, celkově byl koncentrovaný. Zvýšila se jeho aktivita, která byla motivována možností pohybu a velkého prostoru. Denis při této zde uplatnil svou fantazii při hledání a pojmenovávání neobvyklých předmětů (např. keramická součástka – zvonek). Také téma bylo pro tuto aktivitu vhodné, Denis hned věděl, co vytvoří a během tvorby i po ní byl pozitivně naladěný.

## **KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

Mezi kombinované techniky jsem zařadila voskovky + vodovky a tuš + anilínové barvy. První zmiňovaná kombinace technik ho bavila. Vyhovoval mu větší formát, který podporoval jeho touhu po prostoru. U techniky postupně během průběhu hodiny klesala Denisova celková koncentrace, u aktivity však vydržel déle a více se na ní soustředil oproti jiným aktivitám. Pozitivně reagoval na změnu techniky v průběhu tématu, nová technika pro něj byla novým podnětem, novou motivací. Spolu s ní se zvýšila i Denisova celková koncentrace. Práce s vodovkami mu šla lépe než s voskovkami. To proto, že na voskovky musel vyvíjet přítlak, aby vznikla silnější vrstva a nezanikla pod nánosem vodovky, o to byla práce s vodovkami snazší. Barevnost vodových barev nebyla na tolik výrazná, aby nějak významně ovlivnila průběh práce s nimi.

U této hodiny mu vyhovovala jak technika, tak i téma. Při osobní zkušenosti spojenou s tématem a výtvarnou činností se Denisova motivace k tvorbě zvyšovala (téma výstup na horu – byl s babičkou na výletě u Čertovy skály a má to v živé paměti). Pokud je téma podloženo reálným základem, je zde možnost i pro dětskou fantazii (Denis uvedl, že u skály žijí čerti).

Při druhé technice si Denis nebyl jistý tvarem hvězdy a vyžadoval pro něj předlohu. S předlohou zvládl nakreslit tuší tvar hvězdy, se kterým byl spokojený. Kresba tuší mu šla celkem dobře, i když manipulace s médiem, kdy musely spolupracovat obě ruce – jedna kreslit a druhá přidržovat kelímek s tuší a poté čtvrtku, byla náročnější než u předchozích kresebných technik. Pro kresbu tuší jsem zvolila špejli a ne perko, které má užší hrot a tím pádem je kresba s ním náročnější. Při malbě anilinovými barvami byla jeho pozornost soustředěna na výrazný pigment barev. Líbila se mu barevná proměna a to, jak se barvy do sebe zapouštějí. Sledoval hru s náhodou. S malbou se mu celkově pracovalo dobře, štětcem nemusel na čtvrtku tolik tlačit, a přesto zanechával velmi výraznou stopu. Byl zcela koncentrovaný, na tvorbu se velmi soustředil. Při malbě s barvami také experimentoval – pomocí štětce nastříkal na čtvrtku barevné skvrny. Technika podpořila téma, při kterém pomocí anilinových barev ztvárnil hvězdnou oblohu. Zároveň při čekání na zaschnutí tuší nakreslené hvězdy, mohl Denis využít přestávky k tomu, aby se proběhl. Při vybarvování hvězdy barvami zaniklo přání, které si Denis na hvězdu napsal. To, že přání nebylo vidět, bylo způsobeno tím, že Denis plně neodhadl intenzitu nanášených barev do hvězdy. Nevadilo mu to, s výsledným výtvozem byl naprosto spokojený.

## **VYHLEDÁVÁNÍ NOVÝCH PODNĚTŮ**

U Denise, jako u jediného z dětí jsem v rámci vyhodnocení výsledků vzala v úvahu i faktor jeho chování na úrovni nového podnětu, který se jevil jako velmi významný, i s přihlédnutím k Denisově diagnóze, která se u něj objevuje pouze jako lehce zvýšená hyperaktivita.

Denis pozitivně reagoval na veškeré nové podněty, které sám aktivně vyhledával. Při tvorbě těmito podněty byla např. nová technika, oblíbená technika, střídání technik, více přestávek (prostor pro pohyb v mezičase), neobvyklé předměty (větší tuby barev), pobyt venku, barevnost, hra. Naopak novými podněty, týkajícími se témat byl čtený příběh a propojení tématu s osobní zkušeností (kdy si Denis vzpomněl např. na to, jak byl s babičkou na výletě).

Při každém novém podnětu docházelo k zaujetí, celkové aktivizaci a zaměření pozornosti na daný jev, tím se zvýšila celková koncentrace jedince. Pro Denise byl velmi vhodný pobyt v neutrálním prostředí, které nebylo tolik bohaté na rušivé podněty (nesouvisející s tvorbou), pokud to nebylo přímo vyžadováno tématem nebo technikou (např. prostorová tvorba v přírodě)

Vhodné – podávat jen podněty související přímo s tvorbou (s tím, čeho při hodině chceme dosáhnout. Při zaujetí nežádoucím podnětem převést pozornost k žádoucímu. Tvorba propojená s hrou vede k velké motivovanosti.

### 3.7.1.1.1 NÁVRH PLÁNU TÉMAT A K NIM ODPOVÍDAJÍCÍCH VÝTVARNÝCH TECHNIK

Po zhodnocení toho, jakým způsobem Denis dokázal pracovat s předloženými tématy a technikami, uvádím návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik. Tyto zlepšující alterace<sup>14</sup> by měly být jen dílčí změnou obsahové struktury, ne zásadní inovací. Proto témata zůstávají stejná a změna nastává pouze u jednotlivých technik, tak aby podpořily vyjádření tématu, ale zároveň jeho zpracování příliš neovlivňovaly.

#### 1. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Dárek	Dárek
Technika	Kresba	skládání papíru, kresba
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	několik listů papíru A4, pastelky, fixy
Zadání	Vzájemně si nakreslíme nějaký obrázek jako dárek. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také nakreslím.	Vzájemně si vytvoříme dárek. Papír, který vidíš před sebou, slož do libovolného tvaru, který bys mi chtěl věnovat, tvar poté dokresli (vybarvi) za pomoci fixů (pastelek). Já ti ho také vytvořím.

Tabulka 3 – Denis; návrh 1. Setkání

<sup>14</sup> Alterace (alteration) – změna, přeměna (P. Hartl, 2000)

První, úvodní setkání by mělo sloužit k seznámení dítěte s tím, proč se setkáváme, co a jak budeme dělat, jak dlouho. Tento úvod na setkáních proběhl a zachovala bych ho v původní podobě.

Při alteraci tohoto setkání reaguji na Denisovo neustálé přání – skládání papíru. V zadání úlohy je již zahrnut Denisův předpoklad toho, že to, co se líbí jemu, se bude líbit i mě (má rád věci složené z papíru – budu je mít ráda i já). Tato technika podporuje chlapcovu kreativitu, fantazii a nabízí možnost dalšího využití předmětu – ne pouze vizuálního, ale i při hře. Hru je možné zařadit jako hlavní náplň setkání, kdy si po vytvoření dárků, můžeme s nimi hrát. To chlapci nabízí další možnost – pohybu (např. házení si s vlašťovkami v prostoru, kopání si s kuličkovým míčem...).

## 2. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kdo jsem	Kdo jsem
Technika	kresba	kresba pomocí zvířete
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5
Zadání	Nakresli tužku a pastelkami na čtvrtku sám sebe.	Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sám sebe v podobě zvířete.

Tabulka 4 – Denis; návrh 2. Setkání

U tohoto setkání bych volila stejnou techniku a nechala bych pouze druhou část úlohy – ztvárnění sebe sama v podobě zvířete.

Jako další náplň tohoto setkání bych určitě zařadila čtený příběh, který byl podle výsledků velmi účinný, a mladší děti mohly s jeho pomocí lépe ztvárnit náměty. Do úvodního setkání bych ho nezařadila z toho důvodu, že by v něm děti společně s „dárkem“ měly moc motivačních faktorů a byly by tak pře-motivované.

## 3. setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Moje oblíbené jídlo	Moje oblíbené jídlo
Technika	koláž	modelování
Pomůcky	akční letáky na vystřihování, tužka, pastelky, nůžky, čtvrtka formátu A3, lepidlo, štětec na nanášení lepidla, hadr	modurit, podložka

Zadání	Vystřihni z barevných papírů a nalep na čtvrtku své oblíbené jídlo.	Vymodeluj z moduritu tvé oblíbené jídlo (další možnost – natřít temperovými barvami).
--------	---	---

Tabulka 5 – Denis; návrh 3. setkání

Jako techniku jsem se zde rozhodla použít místo kresby modelování pomocí moduritu. D. Stanková (2016, s. 88) uvádí: „*Modelování se od ostatních technik liší tím, že kromě dimenzí výšky a šířky klient zapojuje do své tvorby i hloubku...klient není tolik svázán předurčeností pohybů...na rozdíl od kresby technika zapojuje více obě končetiny a je třeba častější koordinace pohybů. Nicméně pohyby nemusí být přesné a plynulé a samy o sobě nevyvolávají větší stresovou reakci. V porovnání v oblasti přítlaku je stlačování hmoty náročnější než u kresby.*“ Tato technika výborně podporuje Denisovu touhu po pohybu, manuální práci. Při tvorbě zapojí obě ruce. Zároveň jako médium navrhuji jednobarevný modurit, který neodvede Denisovu pozornost tak, jako třeba barevná modelovací hmota. Další možností této techniky by bylo si vytvarované jídlo po dokončení natřít pomocí temperových barev, což by byl pro Denise nový podnět k tvorbě a aktivizoval by ho, zvýšil jeho klesající pozornost. Tuto techniku zařazuji i z toho důvodu, že jsem zjistila, že chlapec nemá zvýšenou míru stresu při práci s médiem, se kterým by se mohl zašpinit. To je pro tuto techniku také velmi důležité.

#### 4. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Výstup na horu
Technika	kombinovaná pomocí voskovek a vodovek
Pomůcky	voskové a vodové barvy, štětce, voda, hadr
Zadání	Nakresli za pomoci voskových, následně vodových barev, co pro tebe znamená výstup na horu.

Tabulka 6 – Denis; návrh 4. Setkání

Techniku použitou v tomto tématu jsem se rozhodla zachovat. To z toho důvodu, že Denis zadaný námět i techniku zvládl. Technika je celkově, co se náročnosti týče, vyvážená. Při kresebné technice sice musí vynaložit větší úsilí, poté ale přijde uvolnění v podobě malby. Důležité je zde i zachování vodových barev, které nemají tak výrazný pigment, jako barvy anilinové, tudíž nestrhávají tolik chlapcovu pozornost.



## 5. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Moje vysněná rodina
Technika	kresba
Pomůcky	fixy, papír formátu A4
Zadání	Nakresli fixami tvou vysněnou rodinu.

Tabulka 7 – Denis; návrh 5. setkání

Tuto kresebnou techniku jsem se rozhodla zachovat, je to Denisova nejoblíbenější technika. S její pomocí ní mohl ztvárnit pro něj nepříjemné téma vysněné rodiny. Ze všech kresebných témat na tuto techniku reagoval nejlépe, jak popisují již výše, tak z toho důvodu, že práce s médiem není pro uživatele tolik náročná na přítlak a zároveň zachovává silnou stopu.

## 6. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Kouzelná postel
Technika	asambláž, kresba
Pomůcky	tužka, krepové papíry, lepidlo, štětec, hadr, pastelky, čtvrtka formátu A3
Zadání	Za pomoci tužky si předkresli svou vysněnou postel, poté si z krepových papírů vytvoř kuličky, jež za pomoci lepidla a štětce nalep na postel, obrázek dotvoř pastelkami nebo barevnými papíry podle své fantazie.

Tabulka 8 – Denis; návrh 6. setkání

Toto setkání jsem se rozhodla také zanechat ve své původní podobě. To z toho důvodu, že se jedná o techniku asambláže, na kterou Denis velmi dobře reagoval a s její pomocí zvládl znázornit požadovaný námět.

## 7. setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Láska	Láska
Technika	malba	malba
Pomůcky	temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3	temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3
Zadání	Namaluj temperovými barvami na čtvrtku obraz na téma "Láska"	Vyber si tři barvy, které pro tebe znamenají slovo láska, těmito barvami se snaž pomocí malby co nejlépe vystihnout zadané slovo.

Tabulka 9 – Denis; návrh 7. setkání

Zde se Denis v tématu úplně ztratil. Technika ho naprosto pohltila. Zde záleží na tom, jak bude uchopeno téma. Pokud bych znovu dávala možnost volby mezi abstraktním a konkrétním. Jednu možnost alterace bych u této techniky viděla ve změně zadání. Přičemž technika by mohla být zachována. Druhou možností by bylo trvat na konkrétním znázornění tématu a zvolit jinou výtvarnou techniku.

## 8. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Silové zvíře	Silové zvíře
Technika	kresba	Modelace
Pomůcky	suché pastelky, čtvrtka formátu A3	keramická hlína
Zadání	Nakresli pomocí suchých pastelů na čtvrtku své silové zvíře	Vymodeluj pomocí hlíny své silové zvíře.

Tabulka 10 – Denis; návrh 8. Setkání

Při technice kresby suchým pastelem Denis sice své silové zvíře znázornil, ale daná technika plně nepodpořila námět. Proto jsem se rozhodla zvolit techniku modelování s keramickou hlínou. Také z toho důvodu, že Denis už při prvním setkání bude kreslit zvíře, tak zde, i kdyby si zvolil zvíře stejné, ho bude vytvářet jinak, a to hapticky v 3D rozměru. To vyžaduje větší náročnost než při kresbě tužkou. Během jednotlivých setkání chlapec přímo nemodeloval, ale z jeho výtvarné preference usuzuji, že by pro něj byla tato technika vhodná. Materiál – keramickou hlínu volím z důvodu jednobarevnosti, což podpoří Denisovu koncentraci na dané téma.

## 9. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Kým bych chtěl být
Technika	kresba
Pomůcky	mastné pastelky, čtvrtka formátu A4
Zadání	Nakresli, kým bys chtěl v budoucnu být.

Tabulka 11 – Denis; návrh 9. setkání

Přesto, že kresba není chlapcovou preferenční technikou, za pomocí mastného pastelu dokázal dobře ztvárnit zadané téma. Poradil si s náročností média, otočením pastelu na délku, čímž zmírnil sílu přítlaku, jenž musel na pastel vyvinout. Při tomto setkání

vyžadoval kresbu formou hry (měla jsem hádat, co nakreslí za obrázek), což pro něj bylo značnou motivací. Jedinou změnou by bylo, že by kresba formou hry byla vyžadovaná.

## 10. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Moje vysněné místo
Technika	prostorová tvorba v lese
Pomůcky	Přírodniny, nerosty, věci nalezené v lese
Zadání	Postav si pro sebe lesní “doupátko“ – vysněné místo.

Tabulka 12 – Denis; návrh 10. setkání

Jelikož tato technika vyšla ze všech zmiňovaných technik, jako ta s nejlepším výsledkem, zachovávám její původní podobu.

## 11. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Hvězda přání
Technika	Kombinovaná – malba, kresba
Pomůcky	vodové barvy, štětec, voda, hadr, tuš, špejle, čtvrtka formátu A3
Zadání	Namaluj vodovými barvami svou hvězdu přání, přání do ní vepiš tuší.

Tabulka 13 – Denis; návrh 11. setkání

Při této kombinované technice, při které byla kladena vysoká náročnost na uživatele, si vedl Denis celkem obstojně. Jediné, co se nepovedlo, bylo zmizení vepsaného přání do hvězdy, zapříčiněného sytostí nanesené anilínové barvy. Také to, že se chlapcovo přání do hvězdy nevešlo celé. Zároveň u této techniky nevádí zaujetí barevným pigmentem anilínových barev, naopak podporuje chlapcův záměr, namalovat hvězdnou oblohu. Z tohoto důvodu bych pro tuto techniku doporučila pouze ještě větší formát čtvrtky (A2), na kterém by si mohl hvězdu předkreslit větší, tím pádem by se mu do ní přání vešlo. A také lepší instruktáž o ředění barev vodou, aby se nápis nedal tak snadno překrýt.

### **3.7.1.2 Eva, 7 let**

#### **KRESBA**

Eva velmi ráda maluje, nejraději za všeho vybarvuje omalovánky. Jak se ukázalo, kresba je Evy preferenční technikou. Už na první hodině se ukázalo, že Eva má potřebu přesnosti a řádu. Při kresbě tužkou/ fixami byla velmi pečlivá, při vybarvování nepřetahovala a používala širokou škálu barev. Kladla velký důraz na detaily a precizní provedení obrázku, ke kresbě používala pravítko, protože měla obavu z nepovedeného tvaru. S mastným a suchým pastelem, které nemají tak ostré hroty se jí pracovalo hůře, protože nemohla prokreslovat detaily.

Při kresbě tužkou nebo mastným pastelem na médium vždy velmi tlačila, což jí způsobovalo značnou námahu. Vždy si musela dávat přestávky, ve kterých si proklepávala ruku, která ji bolela. S tím se proměňovalo i její psychické ladění, které bylo po celou dobu pozitivní a když ji bolela ruka, tak byla naladěna negativně. Pracovala ale vždy s velkou vervou, tudíž byla schopna obrázky dokončit. Nejlépe jí šla práce s fixami, ta pro ni nebyla tak namáhavá, nemusela na ně tolik tláčit a práce jí šla celkově rychleji. Měla klidné, pomalé tempo a vždy byla maximálně koncentrovaná na danou činnost, její pozornost nebyla ničím narušena.

Nejhůře jí šla kresba se suchými pastely. Při práci s nimi nebyla vůbec soustředěná, ani motivovaná. Bylo to způsobeno tím, že ji velmi vadilo, když měla od křídly umazané ruce. Samotný pocit možnosti ušpinění rukou a tento moment samotný pro ni byl hodně stresující. Obrázek, který malovala suchými pastely, nebyla schopná ani dokončit.

Jak už jsem psala v předchozí kasuistice, mladší děti měly velký problém uchopit abstraktní témata. Evě to šlo ještě o poznání hůře než Denisovi. Nebyla schopná si zadaná témata propojit se svou osobní zkušeností, proto kreslila nejčastěji tvary, které znala. Ke kresbě témat vždy vyžadovala předlohu, nedokázala vymyslet téměř nic podle vlastní fantazie. Kreslila to, co vidí nebo to, co si pamatovala (už někdy viděla, kreslila). U některých témat jí nepomohl se ztvárněním ani čtený příběh.

Při kresbě tématu sebe sama, které bylo konkrétní, ho nedokázala udržet. Postavu, původně kreslenou jako sebe, převedla do jiné osoby a téma tím tak popřela. Sama sebe nedokázala ztvárnit ani v tématu „Kým bych chtěl být“. Bohužel jsem z časových důvodů

nezařadila do témat kresbu sebe sama, jako zvířete. Když však měla Eva kreslit své silové zvíře, zvolila si kočku „hello kitty“ – svou oblíbenou hračku, její tvar se jí nepovedl nakreslit podle představ, tvrdila, že neumí nakreslit zvířata.

Do obrázků promítala také pohádku O perníkové chaloupce, kterou moc dobře znala a ve které se objevuje analogie s jejím životním příběhem (zanechání dětí v lese = zanechání Evy v zařízení). Příběh perníkové chaloupky ztvárňovala na setkáních několikrát v různých variantách. Nejvíce se jí nechtělo do tématu vysněné rodiny, které pro ni bylo velmi citlivé a negativní. Ve ztvárnění jí pomohla technika fixů, která pro ni nebyla tak namáhavá a také následné uklidnění se prostřednictvím vybarvování známých tvarů.

## **MALBA**

Malba temperami byla pro Evu novou technikou, kterou malovala jen párkrát. Hned Evu zaujala i přesto, že nemá ráda změny (v tvorbě). Bylo pro ni velmi těžké se nedržet tvarů, které vyhledávala. Na druhou stranu, technika jí umožnila se uvolnit. V malbě temperami se vyžívala a byla do techniky natolik zanořená, že neudržela zadané téma. Téma „Láska“ bylo pro ni abstraktní, nechápala, co to znamená. Nedokázala by ho ztvárnit konkrétně, nic ji nenapadlo.

## **MOTORICKÉ ČINNOSTI**

Motorické činnosti bych v Evy případě rozdělila na dvě specifické oblasti. Do první oblasti řadím techniku koláže. S koláží se jí pracovalo velmi dobře. Technika vyžadovala vše, co Eva potřebovala – přesnost, řád, práci s předem daným tvarem. Při stříhání se velmi snažila o přesné dodržení tvaru podle linie. Při lepení nanášela na objekty slabou vrstvu lepidla, používala k tomu štětce. Nebyla zde tolik ve stresu z případného zašpinění se lepidlem, neboť nebyl vyžadován přímý kontakt s ním. V obrázku pracovala s kompozicí, předem si rozvrhla, jak objekty do formátu umístí, tak aby byly rovnoměrně vzdálené a nepřekrývaly se. Během setkání prožívala pozitivní emoce. Výsledný výtvar byl velmi kvalitní a precizní, Eva s ním byla velmi spokojená. Technika podpořila i téma, které bylo pro Evu velmi atraktivním.

Druhou oblastí jsou techniky asambláž a prostorová tvorba, které Eva nedokázala vůbec uchopit. Při asambláži ji práce s barevnými papíry vůbec nebavila, i když téma ji zaujalo. Obrázek, který tvořila technikou asambláže, dokázala dokončit a být s ním spokojená jen díky tomu, že v něm vytvořila autorskou kresbu – písmena, která se učili ve

škole. Při prostorové tvorbě nedokázala uchopit techniku, ani téma (Vysněné místo). To bylo pro ni velmi náročné a nechtělo se jí do něj. Byla zklamaná, že nemůže „klasicky kreslit“. Ke stavbě vyžadovala předlohu. Vůbec nic ji nenapadlo. Její tvorba vypadala tak že vždy něco postavila, poté to zase rozbořila. Nedokázala se na stavbu vůbec soustředit. Postavit obydlí jí dalo hodně práce. V tvorbě se objevil opakující se motiv ohně, na kterém si dala velmi záležet.

## **KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

Technika kombinace voskovek a vodovek ji vůbec nesedla. Při kresbě voskovkou ji vadilo, že hrot média není tak ostrý, a měla strach z přetažení předkresleného tvaru při vybarvování. Práce s voskovkami pro ni byla velmi namáhavá, protože na ně musela hodně tlačit. Z tohoto důvodu ani nevybarvila všechny části, které si do obrázku vyznačila. Neměla vůli tuto část dokončit. Obrázek neodpovídal standardu její pečlivosti. K tématu potřebovala předlohu, nedokázala si bez ní představit, jak vypadají hory. Práce s vodovkami pro ni byla náročná. Chtěla za každou cenu překrýt voskovku, kterou si do obrázku nakreslila a nedokázala pochopit moje vysvětlení, že je to podstata této techniky.

Technika tuše a anilinových barev Evu nenadchla. S tuší se jí pracovalo obtížně, protože zde neměla možnost korekce tvaru a byla z toho ve stresu, protože hvězda neměla tvar, který si Eva naplánovala. Při práci s anilinovými barvami nedokázala pracovat s jejich výrazným pigmentem, což zapříčinilo zaniknutí napsaného přání ve hvězdě. Zároveň to způsobilo celkovou demotivaci a vůli k dokončení obrázku. Po lepší instruktaži, jak pracovat s anilinovými barvami, došla Eva ve druhém obrázku k uspokojivějšímu výsledku.

### **3.7.1.2.1 Návrh plánu témat a k nim odpovídajících výtvarných technik**

Stejně jako u Denise uvádím návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik. Tyto zlepšující alterace by měly být jen dílčí změnou obsahové struktury, ne zásadní inovací. Proto témata zůstávají stejná a změna nastává pouze u jednotlivých technik, tak aby podpořily vyjádření tématu, ale zároveň jeho zpracování příliš neovlivňovaly.

## 1. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Dárek	Dárek
Technika	kresba	kresba
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5
Zadání	Vzájemně si nakreslíme nějaký obrázek jako dárek. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také nakreslím.	Vzájemně si nakreslíme obrázek, který si poté vyměníme. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěla věnovat. Já ti ho také nakreslím.

Tabulka 14 – Eva; návrh 1. setkání

Mladší děti velmi reagovaly na slovo dárek. Eva kreslila 3 dárky na koberci a nevěděla, co v nich je. Proto, aby první setkání splnilo svůj účel, navrhuji nezmiňovat slovo dárek, ale pouze obrázek. Technika tedy zůstává stejná, rozdíl je jen v zadání úkolu.

## 2. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kdo jsem	Kdo jsem
Technika	kresba	malba
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	temperové (akrylové) barvy, štětce, voda, hadr, balicí papír (velký formát)
Zadání	Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sama sebe.	Já obkreslím na papír tvou postavu. Tvým úkolem bude vymalovat postavu tak, abys to byla ty.

Tabulka 15 – Eva; návrh 2. setkání

Eva vůbec nedokázala nakreslit postavu sama, i přesto, že se o to pokoušela, téma se jí vytratilo. Zde navrhuji techniku malby na velký formát balicího papíru, na který bude celá postava dítěte obkreslena a ono si jí samo vymaluje temperovými barvami. Eva na malbu temperovými barvami reagovala dobře. I přes možné potíže s velkým formátem myslím, že Eva by tuto techniku pomocí velkých štětců zvládla. Při malbě na velkém formátu se bude moci uvolnit a nebýt tolik svázaná, jako tomu bylo u její kresby. Zde se bude moci držet tvaru – obrysu své postavy, téma by se jí proto nemělo vytratit a měla by ho umět ztvárnit. Setkání navrhuji zařadit až jako několikáté v pořadí, až na něj bude Eva „výtvarně připravená“.

### 3. setkání

	Znění úkolu
Téma	Moje oblíbené jídlo
Technika	koláž
Pomůcky	akční letáky na vystřihování, tužka, pastelky, nůžky, čtvrtka formátu A3, lepidlo, štětec na nanášení lepidla, hadr
Zadání	Vystřihni z barevných papírů a nalep na čtvrtku své oblíbené jídlo.

Tabulka 16 – Eva; návrh 3. Setkání

Při tomto setkání vyhovovala Evě technika i téma, proto setkání zanechávám v jeho původní podobě. Jediné co měním je, aby lepidlo bylo v tubě a nebylo nanášeno štětcem. To více zabrání tomu, aby se Eva umazala, což nemá ráda.

### 4. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Výstup na horu	Výstup na horu
Technika	kombinovaná pomocí voskovek a vodovek	koláž
Pomůcky	voskové a vodové barvy, štětce, voda, hadr	fotografie (hory, horolezci, horské pěšiny), nůžky, lepidlo v tubě, hadr, tužka, čtvrtka formátu A3, pastelky
Zadání	Nakresli za pomoci voskových, následně vodových barev, co pro tebe znamená výstup na horu.	Vytvoř z fotografií koláž na téma Výstup na horu.

Tabulka 17 – Eva; návrh 4. Setkání

Jelikož Eva nejlépe z technik reagovala na koláž, navrhuji ji i v tomto úkolu. Bude mít k dispozici různé fotografie (viz výše) a bude si z nich si moci vystřihnout tvary, které preferuje a sestavit z nich lépe dané téma, než podle své fantazie (podle fantazie nedokázala na setkáních ztvárnit téměř žádné téma, ke všem potřebovala nějakou předlohu, inspiraci).



## 5. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Moje vysněná rodina	Moje vysněná rodina
Technika	kresba	koláž
Pomůcky	fixy, papír formátu A4	časopisy, nůžky, lepidlo, štětec, hadr, čtvrtka A4
Zadání	Nakresli fixami tvou vysněnou rodinu.	Vytvoř koláž na téma tvá vysněná rodina.

Tabulka 18 – Eva; návrh 5. Setkání

Pro další setkání navrhuji opět koláž, tentokrát z časopisů. V nich bude moci nalézt Eva nejenom předměty, ale také figury, které by mohly dobře vystihnout téma její vysněné rodiny. Díky předem daným tvarům, které má velmi ráda, by pro ni nemuselo být téma tolik negativní, jako tomu bylo u kresby, kde se neměla čeho chytit.

## 6. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kouzelná postel	Kouzelná postel
Technika	asambláž, kresba	kresba
Pomůcky	tužka, krepové papíry, lepidlo, štětec, hadr, pastelky, čtvrtka formátu A3	tužka, fixy, čtvrtka formátu A4
Zadání	Za pomoci tužky si předkresli svou vysněnou postel, poté si z krepových papírů vytvoř kuličky, jež za pomoci lepidla a štětce nalep na postel, obrázek dotvoř pastelkami nebo barevnými papíry podle své fantazie.	Obkresli si na čtvrtku postel. Za pomoci fixů jí celou vykresli. Nakresli co nejkrásnější peřinu a polštář tak, aby se ti v posteli dobře spalo. Použij různé tvary a ornamenty, které máš ráda.

Tabulka 19 – Eva; návrh 6. setkání

Pro námět postele navrhuji kresbu pomocí šablony, protože Eva potřebuje pevně daný tvar. Důležitá zde bude její zdobná kresba polštáře a peřiny, na které může znázornit různé zdobné prvky. To je její silná stránka, to v čem je dobrá.

## 7. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Láska	Láska
Technika	malba	malba
Pomůcky	temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3	temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3
Zadání	Namaluj temperovými barvami na čtvrtku obraz na téma "Láska"	Vyber si tři barvy, které pro tebe znamenají slovo láska, těmito barvami se snaž pomoci malby co nejlépe vystihnout zadané slovo.

Tabulka 20 – Eva; návrh 7. setkání

Jak už jsem psala výše, u mladších dětí byl problém s abstraktním ztvárněním tématu. I přesto techniku malby nechávám v původním znění, měním pouze zadání úlohy, díky kterému by mohla Eva ještě lépe ztvárnit téma.

## 8. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Silové zvíře	Silové zvíře
Technika	kresba	kresba
Pomůcky	suché pastelky, čtvrtka formátu A3	skleněná tabulka, dětské barvy na sklo v tubách, obrázky zvířat
Zadání	Nakresli pomocí suchých pastelů na čtvrtku své silové zvíře	Vyber si zvíře na obrázku, ten si dej pod skleněnou tabulku. Poté nakresli barvami na sklo své silové zvíře. Dotvoř ho podle své fantazie.

Tabulka 21 – Eva; návrh 8. setkání

Techniku malby na sklo zařazuji z toho důvodu, že si pod skleněnou tabulku Eva může dát kresbu zvířete, kterou obtáhne. Tak dosáhne dobrého tvaru, který bude moci dozdobit podle sebe. Technika by pro ni mohla být velmi atraktivní i díky své výrazné barevnosti.

## 9. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kým bych chtěla být	Kým bych chtěla být
Technika	kresba	kresba
Pomůcky	mastné pastelky, čtvrtka formátu A4	tužka, pastelky, šablona postavy dívky, čtvrtka A4
Zadání	Nakresli, kým bys chtěl v budoucnu být.	Obkresli si podle šablony postavu dívky, poté ji vybarvi a dotvoř pastelkami, tak aby vystihovala to, kým bys chtěla být.

Tabulka 22 – Eva; návrh 9. Setkání

Zde navrhuji použít opět šablonu. Pomocí ní se Eva udrží v tématu, zároveň ji bude bavit vykreslování figury pastelkami (její oblíbená technika). Záměrně volím kresbu pastelkami, aby mohla do kresby zařadit i detaily, např. věci, které by chtěla v budoucnu mít.

## 10. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace	Alterace 2 (nutno počítat s delší časovou dotací)
Téma	Moje vysněné místo	Moje vysněné místo	Moje vysněné místo
Technika	prostorová tvorba v lese	asambláž	fotografování, koláž
Pomůcky	Přírodniny, nerosty, věci nalezené v lese	přírodniny (klacíky, šišky, písek, listy, mech) + obrázky lesních obydlí pro inspiraci; lepidlo (tavná pistole), štětec, hadr, karton formátu A3, pastelky	fotoaparát, nůžky, lepidlo, štětec, hadr, čtvrtka formátu A4, pastelky
Zadání	Postav si pro sebe lesní “doupátko“ – vysněné místo.	Inspiruj se předloženými obrázky lesních obydlí a za pomoci koláže vytvoř na karton z přírodnin své vysněné místo - obydlí. Asambláž můžeš dokreslit pastelkami.	V přírodě nafot' různé druhy přírodnin (stromy, listy, mech, šišky, kameny). Z fotografií následně za pomoci koláže vytvoř své vysněné místo. Koláž můžeš dokreslit pastelkami.

Tabulka 23 – Eva; návrh 10. setkání

Pro předposlední setkání navrhuji techniku asambláže z přírodních materiálů, která by mohla být pro Evu snesitelnější variantou, než prostorová tvorba. Jako inspirace jí budou sloužit obrázky lesních obydlí. Druhou možnou variantou je tvorba koláže z nafocených fotografií. Nevýhodou je, že je tato technika časově náročnější. Ale pro Evu, která touží po vlastním mobilním telefonu nebo tabletu by bylo skvělé, kdyby mohla sama vytvořit fotografie a z nich vytvořit koláž.

## 11. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Hvězda přání	Hvězda přání
Technika	Kombinovaná – malba, kresba	Kombinovaná – malba, kresba, koláž
Pomůcky	anilinové barvy, štětec, voda, hadr, tuš, špejle, čtvrtka formátu A3	vodové barvy, štětec, voda, tužka, pastelky, černý fix, hadr, dvě čtvrtky formátu A3, A4
Zadání	Namaluj anilinovými barvami svou hvězdu přání, přání do ní vepiš tuší.	Za pomoci vodovek si namaluj hvězdnou oblohu. Během toho, co bude obrázek schnout, si obkresli na čtvrtku šablonu hvězdy, tu vystříhni. Poté do ní vepiš své přání černým fixem a vybarvi ji pastelkami. Hvězdu nalep na čtvrtku s oblohou.

Tabulka 24 – Eva; návrh 11. Setkání

Techniku na posledním setkání pouze modifikuji do podoby, ve které by mohla Eva pro sebe dosáhnout nejspokojivějšího výsledku. V setkání se propojují všechny její oblíbené techniky – kresba, malba, koláž. Technika je vhodným završením všech setkání.

### **3.7.1.3 Bruno, 12 let**

S Brunem jsem absolvovala pouze polovinu všech setkání. Bylo to z toho důvodu, že ze zařízení mohou děti v některých případech ze dne na den odejít. Bruno měl být v zařízení přes celé letní měsíce, ale jeho případ byl jedním z výše zmíněných. Když jsme byli na pátém setkání, vůbec jsme netušili, že druhý den zařízení opustí.

Já jsem se však i přes tento fakt rozhodla Brunovu kasuistiku do své práce zahrnout. To proto, že podle mého názoru jsou vidět během jednotlivých setkání u Bruna značné pokroky.

Z počátku byl v tvorbě velmi nejistý, potřeboval schválit každý krok, který se chystal udělat. Vyžadoval ujištění, že to dělá správně, že to co dělá, může takto udělat. S každou další hodinou a technikou, kterou zvládl, jako by narůstala také jeho sebedůvěra a sebevědomí v kresbě. Při poslední absolvované technice byl zcela rozhodný, samostatný a sebejistý. Také byl velmi spokojený, že již dokáže pokreslit i větší formáty (A3), což předtím nedokázal. Tvorba mu umožňovala se uvolnit a nepřemýšlet nad jinými věcmi (např. odloučení z domova). Všechna zadaná témata zvládl pomocí technik ztvárnit. V obrázcích se často objevují opakující se motivy: strom, dům, voda (souvisí s traumatem z dětství). Tento chlapec, který má ve školním prostředí nedostatečné výsledky, ve výtvarné oblasti dosáhl nadprůměrných výsledků. Bylo by velmi zajímavé sledovat, zda by vykazoval postupný růst i při dalších setkáních a technikách (např. malbě, prostorové tvorbě).

#### **KRESBA**

Z kresebných technik absolvoval Bruno pouze kresbu tužkou, pastelkami a fixami. Brunovi šla kresba dobře. Byl klidný, svou pozornost věnoval plně tvorbě. Obrázky dokázal dokončit. Uměl vymyslet, co by na nich vylepšil. Byl schopný v obrázcích uplatňovat fantazijní prvky, kompozici promýšlel. Při vybarvování byl pečlivý, nepřetahoval. Soustředil se také na detaily, obrázky nepostrádaly harmonii i řád.

Problém nastal při kresbě postavy tužkou. Bruno měl z kresby obavy, myslel si, že postavu neumí nakreslit. Kresbu figury tedy opakoval pětkrát, poté se spokojil s pro něj až tak neuspokojivým výsledkem. Obrázek se mu nelíbil, styděl se za něj. I přesto, že je chlapec romského původu, obličej postavy sebe sama nevybarvil, ale nechal ho bílý.

Nedokázal nalézt vhodnou barvu pastelky. Když měl kreslit postavu fixami, poradila jsem mu, aby ji nakreslil zjednodušeně pomocí symbolu. S tím neměl žádný problém.

V obrázku na téma moje vysněná rodina kresleném fixami se objevuje negativní vztah k otci. Dále opakující se motiv vody, se kterým má spojen negativní zážitek z dětství, kdy se jako malý topil. Také je zde zachyceno více příběhů v jednom obraze.

## **MOTORICKÉ ČINNOSTI**

Při tvorbě koláže se dokázal odreagovat tak, aby nemusel přemýšlet nad jinými věcmi (např. odloučení z domova). Kompozici obrazu promýšlel, při stříhání nedodržel přesně předkreslený tvar. Nejprve byl hodně pečlivý, což ho více stresovalo. Poté se se snižující mírou pečlivosti snižoval stres a také schopnost vystřížení přesného tvaru. S barevností papírů při koláži neměl problém. Když lepil objekty do formátu, nanesl na ně velké množství lepidla, které mu vyteklo okolo, Bruno se však snažil o to, aby obrázek působil esteticky, tak lepidlo otíral hadrem. Obrázek dozdobil pomocí kresby, byl schopný dokončení.

Při asambláži, jež byla poslední technikou, kterou absolvoval, se na tvorbu po celou dobu maximálně soustředil a velmi dobře se rozhodoval. V tvorbě byl samostatný a sebejistý. Obrázek dokázal dokončit. Byl nerozhodný při volbě barevných papírů, protože měl velmi rád barvy a chtěl použít všechny. V obrázku dokázal vytvořit dojem prostoru, při kresbě kombinovat barvy.

## **KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

Bruno absolvoval, jako kombinovanou techniku pouze kresbu voskovkami, malbu vodovkami. Tvorba s touto technikou ho uklidnila. V obraze pracoval s perspektivou, zadní plán oddělil od předního. Zažíval libost z toho, že dokázal pokreslit pro něj velký formát A3. Celý obraz měl netypicky výraznou barevnost. Při tvorbě byl nejistý, potřeboval ujistit. Obrázek dokončil, s výsledkem byl spokojený. Pomocí tvorby se střídala fáze energetického výdeje, záleželo na tom, jak velký tlak vyvíjel na voskovku. Uplatnil svou představivost, když nakreslil cestu vedoucí vzduchem nad horami.

### 3.7.1.3.1 Návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik

Jelikož Bruno neměl problém se zadanými tématy a všechny je splnil. Z toho důvodu bych alteraci navrhla pouze v tématu č. 2.

#### 2. setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kdo jsem	Kdo jsem
Technika	kresba	koláž
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	barevné časopisy, tužka, nůžky, lepidlo v tubě, čtvrtka formátu A4
Zadání	Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sama sebe.	Za pomoci koláže znázorni na čtvrtku postavu sebe sama.

Tabulka 25 – Bruno; návrh 2. setkání

Zde měl Bruno problém s kresbou figury. Raději bych zařadila techniku koláže. Při té by mohl Bruno najít vhodnou barvu pro ztvárnění své kůže a vhodný tvar postavy postupným složením z jednotlivých kousků. K lepení by použil lepidlo v tubě, kdy nehrozí jeho vytečení při větším naneseném množství.

### **3.7.1.4 Marek, 13 let**

Marek byl jediným dítětem, které mělo negativní vztah k tvorbě. Nebavilo ho kreslit ve škole při výtvarné výchově, ani jinak si sám nekreslil. Jedinou tvořivou aktivitou bylo pro něj kreslení nebo spíše psaní si po ruce propiskou. Neměl žádnou oblíbenou výtvarnou techniku ani téma, které by kreslil. Jednotlivá setkání s Markem byla prohozena z důvodu jeho negativnímu vztahu ke kresbě a celkově k tvorbě na prvním setkání.

#### 3.7.1.4.1 KRESBA

Jak je zmíněno výše, Marek měl negativní vztah ke kresbě, protože si o sobě myslel, že neumí kreslit a tvorba ho vůbec nebavila. Při prvním setkání (kresba tužkou) mu záleželo hlavně na technice. Bylo mu jedno, co na obrázku bude, hlavně, když bude dobře nakreslený. Absolutně vůbec nevěděl, co bude kreslit. Kreslil realistické zobrazení mastných pastelů podle skutečnosti. Výsledný obrázek se mu nelíbil, protože podle něj nebyl zcela perspektivně správně. Při kresbě byl ve velkém stresu, bál se, že kresbu zkaží. Byl velmi pečlivý, vybarvoval bez jediného přetáhnutí. Soustředil se na detaily. Na kresbu se maximálně soustředil, byl hodně nervózní, stažený do sebe, téměř nekomunikoval. V kresbě se snažil o dokonalost. Byl rád, že jsem mu dovolila použít gumu ke korekci. Nedokázal obrázek dokončit kvůli strachu z toho, že ho zkaží. Výsledný obrázek byl velmi malý, ale Marek u něj musel vyvinout obrovskou námahu.

Další kresebná setkání, byla zařazena až téměř v polovině výtvarných setkání. Zde nastala změna. Jeho pohled na techniku kresby se změnil – nebyl negativní. Marek přijal tvorbu, jako formu relaxace, během setkání byl klidný a uvolněný. Při kresbě fixami si k většímu uvolnění dokonce vyzul obuv. Pokud se jedná o techniku tužky a fixů, do obrázků zařadil velké množství detailů, při vybarvování byl opět přesný a nepřetahoval. Na kresbu se maximálně soustředil a byl pečlivý. Byl schopen kreslit podle reality, ale i podle své fantazie a zařazovat do obrázku originální prvky (červený dům). Obrázek byl schopen dokončit. Při kresbě tužkou by mu vyhovoval formát A3. S tématy neměl problém, hned věděl, co nakreslí, s výsledky byl spokojený. Při kresbě sebe sama, jako jediný z dětí nakreslil postavu zjednodušeně, aniž by se mě ptal. Také na postavu dával velký důraz a při její kresbě si byl jistý.



O něco hůře mu šla kresba mastnými a suchými pastely. Tyto techniky měly pro Marka jisté nevýhody, které mu znemožňovaly dojít k uspokojivějšímu výsledku. Mastné pastely neměly tak ostrý hrot, hůře se mu kreslily detaily. S pastely nebyla možná v obrázku korekce, pouze otočení čtvrtky na druhou stranu. V kresbě pastely byl Marek nejprve nejistý, poté vydal značné množství energie při velkém přítlaku na pastely. Obrázek ani nedokončil. Suché pastely pro něj představovaly jistý diskomfort, znamenající umazané ruce. I přesto byl při tvorbě klidný, soustředěný a schopný obrázek dokončit. Z výsledných obrázků měl dobrý pocit. Byl velmi rád, že si mohl ztvárnit své silové zvíře. Zde je důležité zmínit to, že změnil svůj původní negativní námět (Kým bych chtěl být) na pozitivní díky mé interakci (chtěl nakreslit, jak bude bezdomovcem; nakreslil, že bude pracovat v kanceláři).

## **MALBA**

Malba s temperovými barvami byla pro Marka novou technikou, s takovými barvami ještě nikdy nemaloval. Reagoval pozitivně na velké tuby barev, které hned upoutaly jeho pozornost. Na malbu se velmi soustředil a při práci byl hodně pečlivý. Jeho práce se od ostatních lišila tím, že postupoval netradičním způsobem, a to tak, že barvy vůbec nemíchal. Vrstvil vždy jeden odstín barvy na sebe tak, aby se barvy vzájemně nepřekrývaly a byly čisté. S výsledným obrázkem byl spokojený. Téma se snažil znázornit abstraktním způsobem.

## **MOTORICKÉ ČINNOSTI**

Při technice koláže měl Marek strach z kresby přesného tvaru talíře, kreslil velmi pečlivě. Stříhání ho naopak nestresovalo, protože stříhal tvary jídla rovnou, bez předkreslené linie. Lepení se mu nelíbilo, neměl rád „špinavou práci“. Na práci byl velmi soustředěný, skoro nekomunikoval. S výsledkem byl naprosto spokojený, vypadal podle něj vizuálně dobře. Byl schopný obrázek dokončit na velký formát (A3).

Při technice asambláže bylo téma v pozadí, Marek se soustředil spíše na techniku – správné nakreslení a polepení postele kuličkami. Bylo to první setkání, na kterém hned neřekl, že neumí kreslit. Opět se na kresbu velmi soustředil, samostatně se rozhodoval, byl nerozhodný při výběru barev. Při tvorbě kuliček z krepových papírů byl velmi pečlivý, snažil se o dodržení stejné velikosti. Obrázek byl schopný dokončit pouze díky tomu, že si mohl zmenšit formát na A6.

Marek nejlépe pracoval prostorově. Pozitivně na něj působilo, že může být venku i to, že měl možnost různých forem pohybu. Práci si chtěl co nejvíce zjednodušit, nechtěl dělat nic navíc. Ale i přesto se jeho aktivita zvýšila a práce pro něj byla namáhavá, vydal velké množství energie. Venku pracoval ve velkém měřítku, oproti svému minimalistickému projevu v kresbě. Negativem této techniky byla možnost ušpinění se, což Marek neměl rád. Téma se mu podařilo ztvárnit podle jeho představ, s výsledkem byl velmi spokojený.

### **KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

Technika kombinace voskovek a vodovek Markovi sedla. Po celou dobu byl klidný a uvolněný. Nejprve vynaložil značné úsilí při kresbě s voskovkami (vyvíjel velký přítlak), poté se mohl uvolnit při malbě vodovkami. Při vybarvování voskovkami si nebyl jistý barevností hory, proto zvolil postup míchání barev, aby docílil pro něj uspokojivého výsledku. V obraze vytvořil pomocí této barevnosti dojem prostoru. Kresba pro něj nebyla tolik náročná, již neřešil perspektivu. Na kresbu se soustředil o něco více než na malbu. Byl velmi pečlivý, samostatně se rozhodoval při výběru barev i práci s kompozicí. Dokázal dobře ztvárnit zadané téma.

Z kombinované techniky anilinových barev a tuše, byl Marek nadšený, technika pro něj byla velmi atraktivní. Nejprve se snažil o to, aby se barvy nesmíchaly, stejně, jako to dělal při malbě temperovými barvami. Když se to nepovedlo a barvy se začaly vpíjet do sebe, fascinovaně hleděl na tento proces. Pozoroval každý rozdíl barevné proměny. Používal velké množství barevných odstínů. Proces tvorby si velmi užíval, dokázal se při něm uvolnit. Výsledný obraz se mu líbil a moc si přál, aby se mu přání splnilo.

#### **3.7.1.4.2 Návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik**

Stejně jako u mladších dětí, uvádím návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik vhodných přímo pro Marka. U některých technik jsou uvedeni alterace úkolu, u jiných pouze komentář zdůvodňující důvod, proč jsem se rozhodla původně použitou techniku neměnit. Techniky, u kterých není uvedena ani alterace, ani komentář, jsou ponechány ve své původní podobě z důvodu vhodnosti technik, kterými bylo možné dobře ztvárnit zadané téma. Setkání jsou uvedena v pořadí, ve kterém je skutečně absolvoval za

sebou. Jednotlivá setkání jsem prohodila kvůli tomu, abych ho lépe namotivovala na setkání docházet (nechtěl na setkání zpočátku chodit kvůli negativnímu vztahu ke kresbě).

## 1. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Dárek	Dárek
Technika	kresba	libovolná technika
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5
Zadání	Vzájemně si nakreslíme nějaký obrázek jako dárek. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také nakreslím.	Vzájemně si vytvoříme dárek, který si poté vyměníme. Prohlédni si výtvarný materiál a zvol si techniku, kterou bys rád tvořil (kterou preferuješ). Vytvoř z ní dárek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také vytvořím.

Tabulka 26 – Marek; návrh 1. Setkání

První setkání bylo založeno na kresbě dárku. Což Marka velmi stresovalo. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla změnit techniku a to ta, že by si on sám vybral, s jakou technikou a médii chce pracovat. Na výběr by měl ze všech technik jednotlivých setkání, navíc ještě materiály na vyrábění, jako např. látky, provázky, karton, špejle, přírodniny. Podle mého názoru by ho mohlo takto pojaté setkání motivovat k tomu, aby na kroužek docházel a neměl obavy z toho, že to nezvládne.

## 2. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace (vyžaduje delší časovou dotaci)
Téma	Moje oblíbené jídlo	Moje oblíbené jídlo
Technika	koláž	modelace
Pomůcky	akční letáky na vystřihování, tužka, pastelky, nůžky, čtvrtka formátu A3, lepidlo, štětec na nanášení lepidla, hadr	alobalový papír
Zadání	Vystřižni z barevných papírů a nalep na čtvrtku své oblíbené jídlo.	Vymodeluj z alobalového papíru své oblíbené jídlo.

Tabulka 27 – Marek; návrh 2. Setkání

V tomto úkolu měl Marek problém s barevností papírů, která mu nepřipadala dostatečně hodící se ke ztvárnění jídla. Jelikož se na setkáních ukázalo, že Markovi se dobře pracuje prostorově, toto setkání bych pojala technikou modelace. Je však problém v tom, že Marek nemá rád, když se ušpiní, proto jsem volila takový materiál, při kterém by se neměl možnost ušpinit a nevadila jeho barevnost. Z toho důvodu jsem zvolila alobalový papír, který se k tomuto účelu výborně hodí. Dá se s ním výborně modelovat a je jednobarevný, proto nebude Marek zneklidněný nepřiměřeností barev a ty zároveň nebudou upoutávat jeho pozornost.

### 3. setkání

	Původní znění úkolu	Alterace 1	Alterace 2 (potřeba větší časové dotace)
Téma	Kouzelná postel	Kouzelná postel	Kouzelná postel
Technika	asambláž, kresba	asambláž	prostorová tvorba
Pomůcky	tužka, krepové papíry, lepidlo, štětec, hadr, pastelky, čtvrtka formátu A3	špejle, nůžky, krepové papíry, lepidlo v tubě, čtvrtka formátu A3	dřevěné tyčky různých rozměrů, dřevěná deska, pilka, hřebíčky, látky různých barev, vata, nůžky, jehla, nit, barvy na dřevo
Zadání	Za pomoci tužky si předkreslí svou vysněnou postel, poté si z krepových papírů vytvoří kuličky, jež za pomoci lepidla a štětce nalepí na postel, obrázek dotvoří pastelkami nebo barevnými papíry podle své fantazie.	Za pomoci špejlí a lepidla vytvoří na papíře konstrukci své vysněné postele. Poté si oběma rukama udělají kuličky z krepových papírů, které nalepí na postel tak, aby to byla peřina a polštář. Pozadí postele libovolně dotvoří podle své fantazie vodovými barvami.	Nejprve si vytvoří z dřevěného materiálu za pomoci pilky a hřebíčků konstrukci postele. Tu může natřít barvou podle své libosti. Následně si za pomoci látky, jehly a nitě vytvoří polštář a peřinu, které vycpí vatou. Tímto postupem vytvoří malý model své vysněné postele.

Tabulka 28 – Marek; návrh 3. setkání

U techniky asambláže byl hlavní problém, když si měl Marek postel předkreslit tužkou. Proto jsem se rozhodla nahradit kresbu postele tím, že si Marek pomocí špejlí a lepidla vytvoří konstrukci postele, kterou dotvoří kuličkami. K tvorbě bude používat lepidlo v tubě, u kterého tolik nehrozí to, že by se mohl ušpinit. Další variantou by bylo možnost použít k tvorbě prostorovou tvorbu, na kterou Marek reagoval také velmi dobře a tento typ vyrábění ho velmi baví. Při stloukání dřevy by se mohl „vybít“, při šití by naopak mohl uplatnit svou pečlivost.

#### 4. Setkání

	Původní znění úkolu
Téma	Kdo jsem
Technika	kresba
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A4, guma
Zadání	Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sama sebe.

Tabulka 29 – Marek; návrh 4. setkání

I přesto, že má Marek ke kresbě negativní vztah, zde si s ní dokázal dobře poradit a znázornit zadané téma. Proto jsem se jí rozhodla zanechat v její původní podobě, jen s tím, že do pomůcek zařazuji gumu, aby měl Marek možnost korekce tvaru.

#### 5. Setkání

	Původní znění úkolu
Téma	Výstup na horu
Technika	kombinovaná pomocí voskovek a vodovek
Pomůcky	voskové a vodové barvy, štětce, voda, hadr
Zadání	Nakresli za pomoci voskových, následně vodových barev, co pro tebe znamená výstup na horu.

Tabulka 30 – Marek; návrh 5. setkání

#### 6. Setkání

	Původní znění úkolu
Téma	Láska
Technika	malba
Pomůcky	temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3
Zadání	Namaluj temperovými barvami na čtvrtku obraz na téma "Láska"

Tabulka 31 – Marek; návrh 6. setkání

Při tomto setkání byl Marek asi jako jediný schopný namalovat abstraktně zadané téma. To i přesto, že byl do techniky také velmi ponořen, jako ostatní děti. Z toho důvodu u něj tuto techniku zachovávám v původním znění.

## 7. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kým bych chtěl být	Kým bych chtěl být
Technika	kresba	koláž
Pomůcky	mastné pastely, čtvrtka formátu A4	barevné časopisy, lepidlo v tubě, čtvrtka formátu A4
Zadání	Nakresli, kým bys chtěl v budoucnu být.	Vytvoř koláž na téma, kým bys chtěl v budoucnu být.

Tabulka 32 – Marek; návrh 7. Setkání

Jelikož má Marek velmi negativní vztah ke kresbě, rozhodla jsem se jí zařadit do jeho plánu pouze minimálně. Mastný pastel má tu nevýhodu, že je u něj není možnost korekce obrázku, kterou Marek často vyžadoval. Místo mastných pastelů volím techniku koláže s barevnými časopisy. Lepidlo opět v tubě, aby se minimalizovala možnost ušpinění. U této techniky si také nemusí obrázek předkreslovat, ale může si ho sestavit z tvarů rovnou.

## 8. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Moje vysněné místo	
Technika	prostorová tvorba v lese kresba	
Pomůcky	Přírodniny, nerosty, věci nalezené v lese	
Zadání	Postav si pro sebe lesní “doupátko“ – vysněné místo.	

Tabulka 33 – Marek; návrh 8. setkání

## 9. Setkání

	Znění úkolu	Alterace
Téma	Silové zvíře	Silové zvíře
Technika	kresba	malba
Pomůcky	suché pastely, čtvrtka formátu A3	temperové barvy, čtvrtka formátu A3
Zadání	Nakresli pomocí suchých pastelů na čtvrtku své silové zvíře.	Namaluj temperovými barvami na čtvrtku své silové zvíře.

Tabulka 34 – Marek; návrh 9. Setkání

Zde volím místo techniky kresby suchým pastelem malbu, i přesto, že Marek dokázal ztvárnit zadaný námět. Negativem suchých pastelů je pro něj možnost ušpinění, která mu způsobuje diskomfort a to odvádí jeho pozornost. Ukázalo se, že s malbou je Marek schopný pracovat lépe než s kresbou. K technice malby má pozitivní vztah a dokáže s ní dobře znázornit zadané téma.

## 10. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Moje vysněná rodina
Technika	kresba
Pomůcky	fixy, papír formátu A4
Zadání	Nakresli fixami tvou vysněnou rodinu.

Tabulka 35 – Marek; návrh 10. setkání

## 11. Setkání

	Znění úkolu
Téma	Hvězda přání
Technika	kombinovaná – malba, kresba
Pomůcky	vodové barvy, štětec, voda, hadr, tuš, špejle, čtvrtka formátu A3
Zadání	Namaluj vodovými barvami svou hvězdu přání, přání do ní vepiš tuší.

Tabulka 36 – Marek; návrh 11. setkání

### **3.7.1.5 Pavel, 14 let**

Pavel má k tvorbě pozitivní vztah. Nejradši kreslí to, co ho hned napadne, nad tématem nepřemýšlí moc dlouho. Kreslení nejčastěji využívá, když se chce uvolnit, třeba když je ve stresu. Ve škole ho spíše než výtvarná výchova baví kreslit si při hodinách, když se nudí.

#### **KRESBA**

Pavlovi se pracovalo s kresebnými technikami dobře. Při kresbě vyvíjel na média přítlak, to mu ovšem nevadilo, protože má velkou sílu. Při kresbě tužkou a fixou nebyl důsledný, když vybarvoval. Zcela nedodržel tvar, nebo mezi barevnými čarami vznikaly bílé mezery. Naopak velmi dobře mu šlo vybarvování mastným a suchým pastelem, kde hrot média zanechává širší stopu a nevyžaduje od tvůrce velikou pečlivost. Celkově mu šla kresba pastely lépe. Promýšlel kompozice obrazů, vytvářel v nich plány. Obrazy měl velmi promyšlené, propracované, byl schopný nakreslit detaily. Nevadilo mu suchý pastel rozmazávat prstem. Byl schopný dokončit obrázky po vnější interakci, i sám od sebe. Nejvíce se soustředil při kresbě mastným pastelem, tak že nevnímal dění kolem sebe. Po celou dobu kresby se rychle rozhodoval a i přes značnou námahu při přítlaku na pastel dokázal obrázek dokončit.

Při kresbě tužkou měl problém ztvárnit námět sebe sama. Stejně, jako ostatní děti tvrdil, že to neumí. Také nevybarvil kůži postavy žádnou barvou a nechal ji bílou. To proto, že nedokázal nalézt vhodnou barvu (chlapec romského původu). Naopak při kresbě fixou mu postavy nakreslit šly (téma Moje vysněná rodina). A i když to fixa moc nedovoluje, využil chyby v kresbě ve svůj prospěch (z nepovedeného krku udělat tričko). Další témata (Dárek, Kým bych chtěl být, Silové zvíře) se mu kreslila velmi dobře a byl s jejich kresbou velmi spokojený.

#### **MALBA**

Při malbě se dokázal uvolnit, během tvorby i po ní byl velmi dobře naladěný. Na tvorbu se zcela koncentroval. Tvorba ho bavila, abstraktní vyjádření tématu pro něj bylo jiné, než na co byl zvyklý. V malbě zkoušel různé experimenty, používal širokou škálu barev. Barvy na papíře vrstvil, míchal. Téma Láska se snažil znázornit abstraktně pomocí barev. Byl rád, že ví, jak se malují pocity.



## MOTORICKÉ ČINNOSTI

Z motorických činností mu nejvíce vyhovovala technika asambláže, i když tvrdil, že nemá rád „dělání sněhuláků“. Byl velmi pečlivý při tvorbě kuliček i při jejich lepení do formátu. Technika ho nakonec bavila, i když se mu zpočátku do tvorby kuliček nechtělo. Téma vysněné postele dokázal ztvárnit.

U koláže měl problém se stříháním, o kterém tvrdil, že mu nejde a měl k němu velmi negativní vztah. Při stříhání se snažil dodržet předkreslený tvar, ale když se mu to zcela nepovedlo, neopravoval ho. Měl problém s manipulací nůžkami. Malé předměty se mu stříhaly lépe. Vadila mu barevnost papírů k tvorbě jídla, která byla nerealistická. Jediný problém neměl s lepením, nevadilo mu, když se od lepidla umazal.

Nejhůře se mu pracovalo venku, raději pracuje s technikami doma. Obydlí stavěl tak, že si sedl na pařez, kde zůstal sedět téměř po celou dobu stavby. Málo se pohyboval a stavbu pojal velmi minimalisticky. Nejprve nad ztvárněním tématu dlouho přemýšlel, ale nic ho nenapadlo. Poté vždy něco postavil, ale vzápětí opět zboural a postavil znovu. I přesto, že téma pro něj bylo náročné, ho dokázal dokončit a s výsledkem byl celkem spokojený.

## KOMBINOVANÉ TECHNIKY

S voskovkami se mu pracovalo celkem dobře. Při vybarvování nepřetahoval a vybarvovalo se mu s voskovkami lépe než s pastelkami. Špatně mu šly kreslit detaily. Dokázal pracovat s kompozicí obrazu. S vodovkami se mu pracovalo hůře než s voskovkami. To proto, aby při vybarvování pozadí nepřetáhl části nakreslené voskovkami. Byl při tom velmi pečlivý. Při této technice zažil pocit úspěchu. *„Svěřil se, že je to poprvé, co nějaký obrázek vůbec dokončil. Ve škole ho nikdy nedokončí (on mi řekl, že se na tvorbu nesoustředí, protože si povídá se spolužáky a netvoří) – považoval dokončení díla za velmi pozitivní. Na obrázku by neudělal nic jinak (pouze lišku by zlepšil), byl s ním spokojený.“<sup>15</sup>*

Práce s technikou anilinových barev v kombinaci s tuší pro něj byla velmi atraktivní. Bylo to kvůli výrazné barevnosti pigmentu. O obraze pracoval také s kompozicí, kdy plochu obrazu rozdělil na části a do té světlé z nich napsal své přání. U malby uvolnil a prožíval pozitivní pocity. Téma se mu líbilo, s výsledným obrázkem byl velmi spokojený.

---

<sup>15</sup> Reflektivní bilance Pavel

### 3.7.1.5.1 Návrh plánu témat a k nim odpovídajících technik

Jelikož měl Pavel větší problémy, pouze když pracoval s motorickými činnostmi koláže a prostorovou tvorbou, uvádím zde alterace jenom těchto technik. Dále uvádím alteraci úlohy kresba sebe sama, kdy Pavel kvůli technice nemohl námět zcela dobře ztvárnit. Ostatní setkání bych zanechala v jejich původní podobě.

#### 1. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kdo jsem	Kdo jsem
Technika	kresba	Modelace
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	Alobal
Zadání	Nakresli tužku a pastelkami na čtvrtku sám sebe.	Vymodeluj z alobalového papíru postavu sebe sama.

Tabulka 37 – Pavel; návrh 1. Setkání

Jelikož měl Pavel problém nakreslit sebe sama, rozhodla jsem se pro něj jako vhodnou techniku zvolit modelaci postavy z alobalu. To proto, že při tvorbě kuliček z krepového papíru si dával velmi záležet. A technika mu celkově šla. Jednobarevnost materiálu také pomůže Pavlovi se ztvárněním své pokožky, s čímž měl v kresbě problém.

#### 2. Setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Moje oblíbené jídlo	Moje oblíbené jídlo
Technika	koláž	Modelování
Pomůcky	akční letáky na vystřihování, tužka, pastelky, nůžky, čtvrtka formátu A3, lepidlo, štětec na nanášení lepidla, hadr	modurit, podložka
Zadání	Vystříhni z barevných papírů a nalep na čtvrtku své oblíbené jídlo.	Vymodeluj z moduritu tvé oblíbené jídlo (další možnost – natřít temperovými barvami).

Tabulka 38 – Pavel; návrh 2. setkání

Techniku modelace navrhuji, jako alteraci ke kresbě, neboť Pavlovi nevdí modelování, ani to, že se umaže. Vytvořené jídlo si bude moci pomalovat vlastnoručně namíchanými barvami a nebude mu tak připadat, že barevnost nesedí, jako tomu bylo u koláže.

## 9. setkání

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Moje vysněné místo	Moje vysněné místo
Technika	prostorová tvorba v lese	Koláž
Pomůcky	Přírodniny, nerosty, věci nalezené v lese	Přírodniny, provázky, špejle, karton, látka, lepidlo, štětec, hadr, čtvrtka formátu A3
Zadání	Postav si pro sebe lesní „doupátko“ – vysněné místo.	Použij připravený materiál a vytvoř technikou koláže své vysněné místo „doupátko“.

Tabulka 39 – Pavel; návrh 9. Setkání

Místo prostorové tvorbě v lese navrhuji techniku koláže. Pavlovi se s koláží pracovalo špatně, kvůli tomu, že musel stříhat. To v koláži, kterou navrhuji, nemusí. Je to díky přírodnímu materiálu, který bude pouze skládat a lepit na papír. Malé měřítko a klasická práce ve třídě mohou podpořit Pavlovu motivaci k tvorbě.

## 3.7.2 CELKOVÉ SHRNUJÍCÍ VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE

V této kapitole je popsáno vyhodnocení výsledků dětí z hlediska vztahu mezi zadaným námětem a výtvarnou technikou. Dále uvádím, jakým způsobem byly schopny děti výtvarnou techniku zvládnout a jaký vliv mělo zvládnutí nebo nezvládnutí námětu na schopnost zaměřit pozornost na téma.

Výsledky popisované níže uvádím v těchto kategoriích:

- Výsledky mladších dětí
- Výsledky starších dětí
  - chlapci s pozitivním vztahem k tvorbě
  - chlapec s negativním vztahem k tvorbě (uvádím pouze při významné odlišnosti od ostatních dětí)

### 3.7.2.1 Výsledky setkání uvedené podle výtvarných technik

#### 3.7.2.1.1 KRESBA

##### **Tužka + pastelky**

U této techniky se mladší děti dělí na dvě skupiny. Pro dívku, která je spíše kresebným typem, byla tato technika velmi vhodná. Při kresbě byla velmi pečlivá se zaměřením na detaily. Byla klidnější a měla pomalejší tempo než chlapec. Na kresbu byla vždy velmi soustředěná, nic neodvádělo její pozornost. Jediným negativem techniky bylo to, že na médium musela hodně tlačit a z toho důvodu ji často bolela ruka, což způsobovalo její negativní ladění. Problém u ní nastal z hlediska tématu. I přesto, že pro ni byl námět atraktivní, nedokázala nic vymyslet podle své fantazie, proto se držela tvarů, které zná nebo pohádkového příběhu, se kterým má již zkušenost. Naopak chlapec, který je spíše motorickým typem, se na kresbu nedokázal soustředit. Nebyl pečlivý, chtěl mít obrázek rychle hotový. Měl problém se znázorněním sebe sama figurou.

Starší děti neměly s technikou kresby problém. Při kresbě byly pečlivé, celkem soustředěné. Nevýhodou byl pouze narůstající stres při vybarvování, který způsobovala obava z přetáhnutí tvaru. Téma dárku při úvodním setkání pro ně bylo velmi atraktivním a motivujícím. Dokázaly ho ztvárnit. S tématem kresby sebe sama měli však chlapci potíže. To, že měli realisticky ztvárnit sebe sama kresbou, je demotivovalo, protože ani jeden z

nich neuměl nakreslit figuru. Oba chlapci se zvládli nakreslit, s obrázkem však nebyli spokojeni. Nelíbil se jim, dokonce se za něj styděli.

Ukázalo se, že chlapec, který má negativní vztah k tvorbě, měl největší problém s kresbou jako takovou. První setkání pro něj bylo velmi náročné. Byl ve velkém stresu, měl strach z kresby a nevěděl, jak téma ztvární. Byl velmi nervózní, stažený do sebe, téměř nekomunikoval. Malá kresba mu dělala velké potíže. Obrázek nedokázal dokončit a nebyl s ním spokojený. Záměrně jsem proto zařadila další kresebnou techniku až za setkání s motorickou tvorbou, aby se mohl ve svém projevu uvolnit a víc ho to motivovalo. Tato moje taktika byla účinná, u chlapce nastala velká změna. Kresba už ho tolik nestresovala, přiměřeně se na ni soustředil, byl pečlivý a dokázal se i odreagovat. Hned věděl, jak téma znázorní. Dokonce jako jediný z dětí dokázal námět sebe sama znázornit tak, aby byl s výsledkem spokojený.

### **Fixy**

Pro obě mladší děti byla technika fixů velmi atraktivní, především kvůli své výrazné barevnosti. Kresba pro ně nebyla tolik namáhavá, protože nemusely vyvíjet velký přítlak a médium zanechávalo výraznou stopu. Práce jim šla rychleji od ruky a děti byly schopny obrázek i samy dokončit. Dívka měla problém se ztvárněním tématu, bylo pro ni moc náročné. Chlapec dokázal s touto technikou námět ztvárnit i přesto, že je spíše motorický typ. Díky technice jsou děti schopny vytvořit i negativní téma.

Pro starší děti nebylo téma tolik náročné na ztvárnění, jako pro mladší. Rychle se rozhodovaly, hned je napadlo, jak téma ztvární. Byli schopni obrázek dokončit po vnější interakci nebo samy od sebe. Tato technika podpořila klid a uvolnění, odbourávala stres. Při kresbě byli chlapci pečliví, při vybarvování pečlivost poklesla, vybarvovali šrafováním. Reagovali pozitivně na barevnost fixů. Chlapec s negativním vztahem k tvorbě neměl s fixami problém.

### **Mastný pastel**

Mladší děti se zde dělí opět na dvě skupiny. A to na ty, pro které bylo ztvárnění tématu lehké a na ty, pro které bylo těžké. Dívku nic nenapadlo, nevěděla si s tématem rady. Technika pro ni byla hodně namáhavá kvůli přítlaku na médium. Nebyla schopná nakreslit tvar a vyžadovala předlohu. Chlapec se při volbě tématu rychle rozhodoval, při

kresbě nebyl moc soustředěný, pozornost přikládal stěžejním prvkům obrazu. Obě děti využily ke kresbě i delší část pastelu a byly schopny obrázek dokončit.

U starších dětí se dělí tvorba na dvě kategorie. Chlapec, který má pozitivní vztah k tvorbě, měl jasnou představu o tématu. Rychle se rozhodoval a obrázek i přes velkou námahu dokončil. Druhý chlapec, s negativním vztahem k tvorbě, měl negativní představu o tématu, kterou následně, díky mé interakci, změnil. Během tvorby se velmi pomalu rozhodoval. Oba se na tvorbu soustředili, vydali hodně energie při přitlaku na médium.

### **Suchý pastel**

Zde byly mladší děti nadšené z tématu, které u nich vzbudilo fantazii a touhu po hře. Když však měly téma ztvárnit suchými pastely, byl to pro ně problém. Na tvorbu se vůbec nesoustředily, byly roztěkané. Dívce se celkově se snížila motivace téma ztvárnit. To i z toho důvodu, že se jí zvýšil diskomfort umazáním prstů pastely. Chlapec chtěl naopak obrázek nakreslit co nejrychleji, aby to měl za sebou.

Oproti tomu starší děti neměly s technikou problém. Při technice se soustředily, byly pečlivé a schopné dílo dokončit. Byly spokojené s výsledným výtvozem. Chlapec, který měl negativní vztah k tvorbě, prožíval nepohodlí při doteku pastelu s jeho prsty. Zároveň byl neobvykle klidný.

#### **3.7.2.1.2 MALBA**

Technika malby byla pro všechny děti novou technikou, moc často s ní ve škole, ani jinde ještě nemalovaly. To způsobovalo atraktivitu techniky a zvýšení zájmu dětí. Všechny děti byly při technice zcela koncentrované a prožívaly během malby pozitivní pocity libosti. Díky technice se některé z dětí mohly uvolnit, odreagovat. Děti pozitivně reagovaly na barvy, některé s nimi zkoušely experimentovat, téměř všechny děti barvy vrstvily. Pouze chlapec s negativním vztahem k tvorbě, chtěl barvy nechat čisté a nemíchal je.

Mladší děti měly problém s abstraktním ztvárněním námětu. Technika je naprosto pohltila, proto téma neudržely a potlačily. Pro mladší dívku, která lpěla na tvaru, bylo velmi složité se ho vzdát a malovat pouze pomocí barevných ploch. Když ale tento moment překonala, vnímala malbu velmi pozitivně a dokázala se při ní uvolnit.

Naopak starší děti se snažily o abstraktní ztvárnění tématu, což se jim celkem podařilo.

### 3.7.2.1.3 MOTORICKÉ ČINNOSTI

#### **Koláž**

Při tomto setkání všechny děti ocenily především téma, které pro ně bylo velmi atraktivní. Všechny zároveň námět ztvárnily bez větších problémů.

U mladších dětí jsem k technice použila akční letáky ze supermarketů. Zde se schopnost práce s technikou dělí na dvě skupiny. A to: dítě, které preferuje tvary a naopak to, které předem dané tvary demotivují. Pro dívku preferující tvary byly vhodné všechny části techniky (kresba, stříhání, lepení). Naopak u chlapce, když si nemohl tvary vytvořit sám, neměl k nim tudíž žádný vztah, to způsobilo jeho celkovou demotivaci a zhoršilo schopnost práce s danou technikou. Zároveň je důležitým faktorem práce s lepidlem. Chlapci nevadila, ale dívce zvyšoval kontakt s lepidlem míru diskomfortu.

U starších dětí jsem ke koláži využila barevných papírů. To dvěma z nich vadilo, protože barevnost podle nich nebyla realistická. Z výsledků vyplývá, že pokud se chlapci snažili stříhat přesně podle předkreslené linie, byla zvyšována úroveň jejich stresu při tvorbě. Z toho důvodu je tato technika u dětí neoblíbená. Tento problém vyřešil chlapec s negativním vztahem k tvorbě, který stříhal rovnou bez předkreslení tvaru a tak ho nestresovala možnost přestřížení linie. Důležitý moment této techniky je, jak uvádím výše, lepení. Zde se děti dělí na dvě skupiny. Ty, kterým nevadí kontakt s lepidlem a ty, které ho nemají rády a způsobuje jim zvýšený diskomfort (chlapec s negativním vztahem k tvorbě). Všichni tři chlapci však obrázek dokončili a byli s výsledkem spokojeni.

#### **Asambláž**

Obě mladší děti byly schopny obrázek dokončit po mé interakci. Téma kouzelné postele bylo pro ně atraktivní, motivací jim byl čtený příběh. Děti pozitivně reagovaly na výraznou barevnost krepových papírů. Pro chlapce byla tvorba kuliček ideální, jelikož preferuje pohyb a práci rukama. Technika je vhodná pro hyperaktivnější děti, protože zvyšuje pozornost a vytrvalost. Naopak pro dívku nebyla manipulace s materiálem vhodná (je kresebný typ). Dívka si v obrázku vytvořila autorskou kresbu, čímž dosáhla pozitivního ladění.

Všechny starší děti byly při tvorbě asambláže velmi pečlivé a soustředěné. Snažily se o to, aby byly kuličky stejné velikosti. To trénuje dětskou vytrvalost a vůli k dokončení obrazu, který chlapci byli schopni dokončit. Tyto děti, stejně jako mladší pozitivně reagovaly na výraznou barevnost krepových papírů. Pro dvě z nich bylo obtížné vybrat si vhodné barvy k tvorbě. Technika vede děti k samostatnosti a schopnosti rozhodovat se. Chlapec s negativním vztahem k tvorbě upřednostnil techniku před tématem, protože chtěl splnit úkol – správně nakreslit a polepit postel. Negativem pro něj byla kresba postele.

### **Prostorová tvorba**

U této techniky bylo u mladších dětí klíčovým zadané téma. Pro chlapce nebyl problém ho ztvárnit. Technika zvýšila celkovou koncentraci, soustředění, schopnost rozhodování, aktivitu. Při práci vydal spoustu energie, technika rozvinula jeho fantazii, podpořila možnost pohybu. Naopak u dívky, pro kterou byl námět obtížný a zároveň není prostorový typ, byla tato technika velkým problémem. Stavba byla pro ni namáhavá, snížilo se její celkové soustředění, byla nerozhodná a neměla nápad. Pomohlo jí soustředit se pouze na jeden prvek (ohniště), který znala a ve své tvorbě ho často opakovala.

U starších dětí se opakuje to samé, co u mladších. Klíčové je zde téma. Jeden chlapec s ním měl problém (zároveň je spíše kresebný typ). Proces stavby u něj probíhal stejně jako výše u dívky – vždy něco postavil, poté zbořil, nakonec postavil minimalistickou stavbu. Stavba mu dala hodně práce, proto byl s výsledkem nakonec spokojen. Naopak u druhého chlapce (s negativním vztahem k tvorbě), kterému téma vyhovovalo, měla technika stejný účinek jako u chlapce z mladších dětí. Zde se opět ukazuje, že pokud do obrázku nemusí zařadit kresbu, nemá s tvorbou problém. A s výsledkem byl maximálně spokojený.

#### **3.7.2.1.4 KOMBINOVANÉ TECHNIKY**

##### **Voskovky + vodovky**

Pro mladší děti bylo v tomto úkolu rozhodujícím činitelem téma. Chlapec, pro kterého bylo téma známé, na něj pozitivně reagoval a zvládl jej pomocí techniky ztvárnit. Práce s oběma médii mu vyhovovala. Protože má rád nové podněty, byla pro něj vhodná změna techniky v průběhu setkání. Díky této změně se jeho pozornost znovu zvýšila. Dívka neměla s tématem osobní zkušenost, proto vyžadovala předlohu. Vybarvování pro ni



bylo kvůli tupému hrotu média namáhavé, měla velký strach z přetažení. Velký přítlak jí způsoboval vyčerpání. Tím se snižovala její pečlivost i vůle a motivace k tomu, aby obrázek dokončila.

Všechny starší děti dokázaly pomocí této techniky ztvárnit zadané téma a obrázek dokončit tak, aby s ním byly spokojené. Pokud dítě nemá problém s tématem, je pro něj tato technika vhodná. Při technice se u dětí střídaly fáze energetického výdeje, kdy nejprve s velkým přítlakem na voskovku (náročnější část tvorby) vydávaly velké množství energie a následně se při malbě mohly uvolnit. To souviselo i se soustředěním, které děti víc vyvíjely při kresbě voskovkami. V obrázcích dokázaly pracovat s kompozicí a vytvořit dojem prostoru. Všem vyhovovala velikost formátu A3. Chlapec, který má negativní vztah k tvorbě, byl po celou dobu, po kterou kreslil a maloval, klidný a uvolněný.

### **Anilinové barvy + tuš**

U mladších dětí byl opět rozdíl v jejich přístupu. Dívka potřebovala tvar, proto pro ni bylo ztvárnění hvězdy tuší podle sebe náročné. Z výsledného obrázku byla velmi demotivovaná, protože neměla potřebné instrukce, jak postupovat při malbě tak, aby jí přání ve hvězdě nezaniklo. Podobný problém měl i chlapec, kterému přání ve hvězdě zaniklo, ale nevadilo mu to. Pozornost chlapce upoutal výrazný pigment barev, byl při tvorbě zcela koncentrovaný a prožíval libost. Téma bylo vhodné pro obě děti, jelikož dokázaly vymyslet své přání a vepsat ho do hvězdy.

Starším dětem jsem postup techniky prohodila tak, že nemusely kreslit hvězdu tuší. Napsaly pouze své přání na vytvořený anilinový podklad. Starší děti byly velice spokojené s tématem, které se jim líbilo. Dokázaly pomocí techniky dojít k uspokojivému výsledku. Díky anilinovým barvám se mohly uvolnit, tvorba je velmi bavila. Reagovaly pozitivně na výrazný barevný pigment. Díky němu pro ně byla technika velmi atraktivní.

### 3.7.2.2 Návrh plánu témat a výtvarných technik pro mladší děti

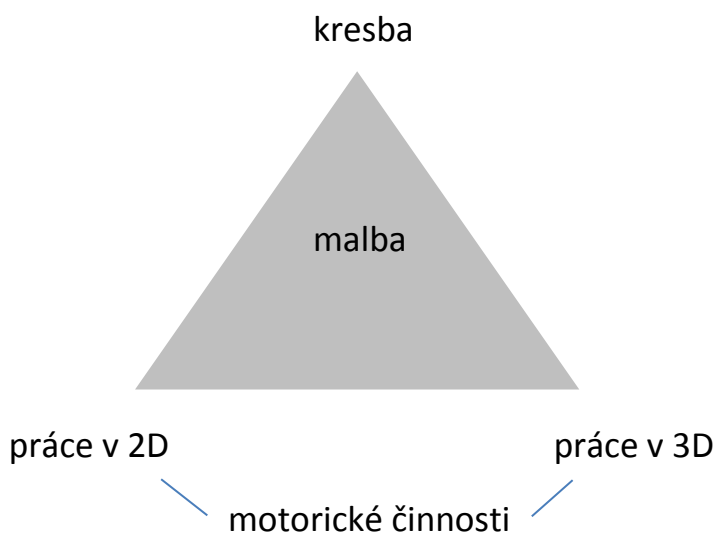
Uvádím několik zobecnitelných faktorů, které jsou významné při návrhu plánu jednotlivých výtvarných setkání.

#### 1. Výtvarná preference dítěte

Během výzkumu se ukázalo, že je velmi důležité zjistit, jakou má dítě výtvarnou preferenci, jaký je typ. Obě mladší měly výraznou výtvarnou preferenci. Chlapec byl motorický typ se zaměřením na pohyb a rukodělnou práci s materiálem. Naproti tomu dívka byla kresebný typ, ale výrazně preferovala také techniku koláže.

U obou dětí dopadly dobře techniky: kresba fixami a malba temperovými barvami. Měly na velmi pozitivní účinek i přesto, že díky nim zcela nedokázaly ztvárnit zadané náměty. Technika malby se tedy jeví jako spojnice dvou zmiňovaných výtvarných preferencí. Proto bych tyto dvě techniky zařadila do setkání, vhodné pro všechny typy dětí.

Při zjišťování výtvarné preference dítěte je důležité vědět, zda dítě upřednostňuje spíše kresbu nebo motorické činnosti. Pokud dítě preferuje motorické činnosti, je klíčové vědět, jestli má pozitivní vztah ke všem motorickým činnostem, nebo některé z jejich částí. Tzn. zda má radši manuální činnost rukama ve třech dimenzích (tj. mačkání, skládání papíru, stavba z materiálů) nebo má rádo pouze stříhání a práci s komponenty v podobě koláže (2D).



Obrázek 3 - rozložení výtvarných preferencí

## **1. Zvýšení diskomfortu při práci s materiálem, kterým se dítě může umazat**

Tento fakt je velmi významným motivujícím faktorem při volbě vhodných technik. Pokud se dítě umaže při tvorbě, zvýší se jeho celkový diskomfort a může být velmi demotivováno. Z toho důvodu je dobré pro tyto děti zařazovat spíše takový typ technik, při kterých přímý kontakt s takovým médiem nehrozí. Pokud to je nevyhnutelné, je dobré techniku modifikovat tak, aby se tato možnost minimalizovala (např. nanášení lepidla štětcem nahradit lepidlem v tubě, které tolik nešpiní) nebo v krajním případě použít pro tvorbu rukavice (díky nim však dítě výrazně ztrácí cit v rukou).

## **2. Zařazení čteného příběhu – ukotvení tématu**

Při kresebném zpracovávání tématu děti ve věku 7 let zpravidla reagují na konkrétní náměty, které prožily. Nedokáží uchopit abstraktní náměty, pokud s nimi neměly osobní zkušenost (viz teoretická část – Piaget: stádia vývoje dítěte).

*Ve svých reflektivních bilancích uvádím: „...měla jsem pocit, že děti nemají jednotlivá témata dostatečně ukotvená. Připadalo mi, že něco kreslí a moc si to s tématem nespojují... Po konzultaci se svou vedoucí práce jsem se rozhodla napsat příběh (viz příloha), který by reagoval na jednotlivá témata a díky němuž by mohla být témata více ukotvená... Setkání mělo za účel jednak propojení jednotlivých částí a uvědomění si toho, proč děti kreslí to, co kreslí, ale také motivaci k dalšímu setkání. Nejenom, že budou děti zvědavé, jak bude příběh pokračovat, ale také budou chtít, aby na nástěnku s obrázky přibyl další.“<sup>16</sup>*

Tento příběh splnil svůj účel a děti mohly pomocí příběhu lépe reagovat na témata. Proto bych ho zařadila do plánu všech dětí ve věku 7 let.

## **3. Vyžadování předlohy, tvaru & schopnost vlastní fantazie**

Dalším významným faktorem je to, zda dítě vyžaduje ke kresbě předlohu nebo zda je schopno ztvárnit téma podle své vlastní fantazie. Dívka, i když ji napadlo, jak téma ztvární, nedokázala tuto představu přenést na papír, nedokázala nalézt správný tvar pro své vyjádření (např. stromy, hvězda, hory). Proto vyžadovala předlohu, díky níž by mohla

---

<sup>16</sup> Reflexe – 6. setkání

téma ztvárnit. Neměla s kresbou těchto námětů žádnou předchozí zkušenost, což mohlo souviset s nedostatečně rozvíjejícím prostředím, ze kterého pocházela. Také pro ni byl důležitý tvar, který znala a uměla ho vyjádřit (např. různě dekorované čtverce, ohniště). Tento tvar vnášela opakovaně do témat, s nimiž si nevěděla rady. Také se pomocí tvaru uklidňovala. Oproti tomu chlapec byl schopný znázornit námět i podle své fantazie. Dětem, které vyžadují k tvorbě předlohu, bych ji do setkání doporučila zařadit (viz návrh plánu Eva). Především proto, že cílem těchto setkání není rozvíjet fantazii a kresebnou dovednost dítěte, ale prostřednictvím techniky dojít ke ztvárnění důležitého tématu vycházejícího z dětských potřeb a tyto potřeby si uvědomit.

### ***3.7.2.3 Návrh plánu témat a výtvarných technik pro starší děti***

Starší děti oproti mladším neměly problém se ztvárněním témat (nepotřebovaly čtený příběh). Ty víceméně ztvárnily v různých podobách všemi výtvarnými technikami. I přesto, že se jim do některých témat nechtělo nebo pro ně některé techniky byly nevyhovující. Starší děti mají lepší schopnost přizpůsobení se a dokáží úkol zvládnout. Tato schopnost je dána několika faktory. Prvním z nich je školní zkušenost. Ve škole dělají věci, které i když jim jsou nepříjemné, tak je udělat musí, protože je to po nich vyžadováno (zde na setkáních to pro ně bylo méně stresující, proto fungovala nejenom vnější motivace – moje interakce, ale i jejich vnitřní motivace – chtěly úkol samy dokončit). S tím souvisí i jejich vůle k učení se a získání nových zkušeností. Chlapci zjistili, že se díky tvorbě učí novým dovednostem (např. zvládnout dokončit obrázek). Dalším faktorem je jejich životní zkušenost. Všichni chlapci pochází z prostředí, ve kterém se kvůli těžkým životním momentům museli naučit zvládnout nepříjemné situace, přizpůsobit se jim a nějakým způsobem se přes ně přenést.

Dále bych volila stejný postup, jako u mladších dětí a to: zjištění výtvarné preference dětí, vztah k doteku s materiálem. Během výzkumu se ukázalo, že techniky, na které starší děti nejlépe reagovaly a byly pro ně nejvhodnější z hlediska pozitivního působení, byly kresba fixami, asambláž, malba temperovými barvami a obě kombinované techniky. Proto bych tyto techniky doporučila ponechat v plánu jednotlivých setkání. Ostatní techniky bych přizpůsobila výtvarné preferenci dítěte. A to tak, že kresebné techniky by byly nahrazeny motorickými s ohledem na vztah dítěte k doteku s médiem. A naopak motorické techniky bych nahradila kresebnými nebo malebnými (viz jednotlivé návrhy plánů dětí).

### 3.7.2.4 Návrh plánu témat a výtvarných technik pro všechny věkové kategorie

Kvůli výše zmiňovaným faktorům nelze navrhnout jednotný plán pro všechny věkové kategorie dětí. Výjimkou by bylo pouze starší dítě se smíšeným typem výtvarné preference (např. Bruno), pro které by se dal použít původní plán jednotlivých setkání. Níže tedy předkládám návrh, jak by bylo možné postupovat při sestavování individuálního plánu dětí.

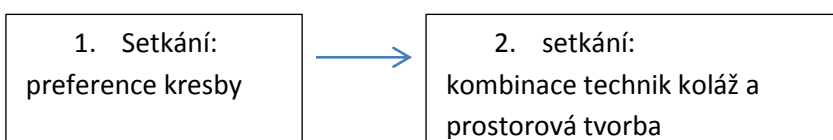
Výtvarná preference dítěte by se dala snadno zjistit při úvodním tématu (Dárek). A to tak, že výtvarná technika by byla pro děti libovolnou, mohly by si k vyjádření zvolit médium, které preferují (viz návrh plánu, kasuistika Marek).

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Dárek	Dárek
Technika	Kresba	libovolná technika
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5
Zadání	Vzájemně si nakreslíme nějaký obrázek jako dárek. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také nakreslím.	Vzájemně si vytvoříme dárek, který si poté vyměníme. Prohlédni si výtvarný materiál a zvol si techniku, kterou bys rád tvořil (kterou preferuješ). Vytvoř z ní dárek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také vytvořím.

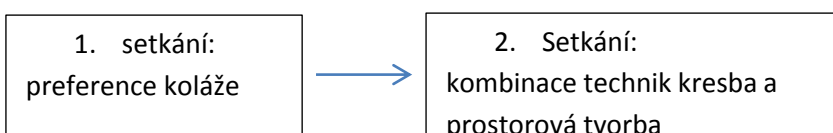
Tabulka 40 – úvodní motivační setkání; návrh

Jako další setkání bych použila vylučovací metodu zjišťující vztah k ostatním výtvarným technikám (např. pokud by se ukázalo, že dítě preferuje kresbu, jako další setkání bych zařadila kombinaci technik koláž a prostorovou tvorbu, atd.). Všechny varianty možných kombinací uvádím níže:

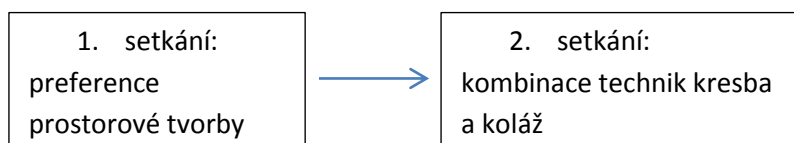
1. varianta:



2. varianta:



### 3. varianta:



### 4. varianta:



**Obrázek 4 - možné varianty při tvorbě plánu setkání**

Po těchto dvou setkáních je možné zjistit, jaký vztah má dítě k výtvarným technikám i to, zda mu vadí, když se umaže a tím i jaké výtvarné techniky je možné zvolit do jeho individuálního plánu jednotlivých setkání. Individuální návrhy pro děti s různými typy výtvarných preferencí předkládám v kapitolách výše (viz. Návrh plánu výtvarných setkání).

Jelikož měly všechny děti problém se ztvárněním postavy sebe sama, možností pro toto setkání by bylo zvolit techniku malby temperovými barvami, viz níže. Tu bych však zařadila až do druhé poloviny výtvarných setkání.

	Původní znění úkolu	Alterace
Téma	Kdo jsem	Kdo jsem
Technika	Kresba	Malba
Pomůcky	tužka, pastelky, čtvrtka formát A5	temperové (akrylové) barvy, štětce, voda, hadr, balicí papír (velký formát)
Zadání	Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sama sebe.	Já obkreslím na papír tvou postavu. Tvým úkolem bude vymalovat postavu tak, abys to byl ty.

**Tabulka 41 – téma Kdo jsem, návrh**

## 4 ZÁVĚR

Cílem předložené diplomové práce bylo vytvoření návrhu souboru specifických výtvarných témat a k nim odpovídajících výtvarných technik s ohledem na jejich vhodnost pro skupinu klientů ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to zejména z hlediska pozitivní prevence.

Existuje mnoho pohledů na pozitivní prevenci. Můžeme ji vnímat obecně, jako zabránění nežádoucím vlivům v populaci. Tyto nežádoucí vlivy mohou být různé. U dětí se nejčastěji projevují jak po stránce fyzické (ve formě nemoci), tak po stránce psychické (odchylkou od běžného „normálního“ rozvoje a života člověka), zároveň můžou být projeveny prostřednictvím výskytu rizikového chování (násilí, alkohol, návykové látky). Prevencí těchto nežádoucích vlivů je jakýkoliv typ intervence, který směřuje k předcházení výskytu rizikového chování. V případě této práce se jedná o salutogenetickou prožitkovou intervenci v práci s klientem v kontextu expresivní tvorby. Ta může být projevována jako určitá podpora posilující psychosomatický stav jedince. Člověk využívající tuto podporu se poté nazývá sebeúdravnou osobností.

V centru salutogenetického pojetí se nachází dynamické chápání protektivních faktorů, které svou charakteristikou odpovídá konceptu artefiletiky, jež stojí na procesech sebepoznání a sebezpečnosti jedince, zráním jeho osobnosti a napomáhání mu při osobním růstu prostřednictvím zvládnutí životních krizí. Sama artefiletika je zde vnímána nejenom jako teorie výchovy, ale také jako věda, která má pozitivně preventivní účinky. Artefiletika je odvozena od arteterapie, jejíž intervence by na rozdíl od artefiletiky měla být cílená, vedená profesionálním arteterapeutem, který ji vede a usměrňuje. Koncepce artefiletiky a arteterapie stojí na podobném metodickém základu – propojení reflexe s expresí, z toho důvodu jsou obě uplatnitelné v oblasti pozitivní prevence.

Termín salutogeneze lze vnímat jako totožný s termínem sebeaktualizační tendence, vycházejícím z humanistické psychologie. Tu popisuje Rogers jako vrozenou tendenci organismu vyvíjet se takovým způsobem, aby mohl být daný organismus udržován či rozšiřován. Zahrnuje tedy veškerý jeho vývoj. Dalším psychologem popisujícím sebeaktualizační tendenci je Maslow, který je autorem hierarchie potřeb. Z Maslowovy pyramidy potřeb jsou odvozena jednotlivá témata navrhovaného plánu. To s ohledem na

cílovou skupinu klientů ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kteří mají dlouhodobě neuspokojovány své potřeby.

**Při tvorbě plánu pro děti je důležité posuzovat vhodnost témat a k nim odpovídajících výtvarných technik, vzhledem ke dvěma faktorům. Prvním z nich je věková kategorie dítěte. Druhým je pak výtvarná preference jedince.**

Z výsledků projektu lze zjistit, že na utváření tématu u mladších dětí (1. stupeň základní školy), mají vliv různá fakta. Jedná se o aktuální období vytváření myšlenkových operací, ve kterém se dítě nachází; osobní zkušenost s daným tématem; vyžadování tvaru vůči fantazijnímu ztvárnění tématu.

1. **Ve věku sedmi let se dítě nachází v období kritickém pro schopnost vnímat abstraktní témata. Což je jeden z nejdůležitějších přechodů, kdy je již člověk schopen výtvarně zpracovat témata, se kterými nebyl v přímém kontaktu.** U dítěte jsou utvářeny nové myšlenkové spoje a dítě je teprve na počátku nově přichozího období organizace „konkrétních operací“ (od 7-8 let do 11-12 let), tzn. seskupování myšlení, týkajícího se předmětů, se kterými se dá manipulovat, anebo si je lze názorně představit. Tím pádem může mít problém s vytvářením představ. Proto je pro účinné ztvárnění tématu nutné ho dobře ukotvit.
2. K tomu, aby dítě mohlo téma uchopit a následně ho zpracovat, mělo by s ním mít již nějakou osobní zkušenost. Pokud se jedná o malého klienta, který ještě není schopen uvažovat abstraktně a zkušenost s námětem nemá, **je vhodné téma podpořit narativem**, příběhem, ve kterém může dítě najít nějakou paralelu se svým životem. Tím získá vhodnou zkušenost ke zpracování námětu.
3. Dalším významným faktorem je to, **zda dítě vyžaduje ke kresbě předlohu nebo zda je schopno ztvárnit téma podle své vlastní fantazie.** Pokud dítě napadne, jak zadané téma ztvární, není schopno tuto představu přenést na papír, nedokáže nalézt správný tvar pro své vyjádření. Takovému dítěti je dobré při tvorbě vyhovět, v případě, že by vyžadovalo např. šablonu. Neboť primárním cílem není učení se nové technice, ale ztvárnění zadaného námětu sloužícího k uvědomění si podobnost mezi tématem a osobním životem jedince. Pokud klient pochází z nepodnětného prostředí, jež dostatečně nepodporovalo jeho rozvoj po stránce výtvarné zručnosti, může být ovlivněna jeho schopnost vytváření zadaných témat.



Starší děti jsou schopny ve většině případů téma uchopit a zpracovat ho. Je to dáno tím, že od 11 (12) let věku dítěte již nastává období formálního myšlení, jehož seskupování vystihuje vyspělou reflexivní inteligenci. Nepotřebují tedy ke ztvárnění narativní příběh. Důležitým faktem je, že klienti **jsou schopni ztvárnit téma i tehdy, pokud k němu nebo k výtvarné technice chovají negativní pocity**. Je to dáno školní zkušeností, jako vnější motivací prostřednictvím autoritativních interakcí zvenčí (v tomto případě interakcí lektora), dále motivací vnitřní (kdy se děti sami chtějí učit novým věcem) a v neposlední řadě také jejich osobní životní zkušeností.

Pokud vezmeme v úvahu **výtvarnou preferenci jedince**, je po věkové kategorii dítěte, nejvíce ovlivňujícím faktorem toho, zda zadaný námět bude vykazovat pozitivně preventivní charakter či nikoliv. **Míra vhodnosti témat a k nim přiřazených výtvarných technik s ohledem na účinek pozitivní prevence je přímo úměrná jejich správné kombinaci, tj. přiřazení techniky, kterou dítě preferuje k zadanému námětu.**

Každé z dětí má svou výtvarnou preferenci vůči jednotlivým technikám, dá se tedy říci, že má určitý typ výtvarného vyjadřování. Existuje mnoho typů výtvarného projevu. Po přemýšlení nad empirickou částí projektu navrhuji svou **typologii výtvarného projevu**. Tyto typy vycházející především z Trojanova a Slavíkova modelu. Uvádím tedy tyto výtvarné typy:

**Kresebný** – preferuje především kresebné techniky, pracuje s linií, tvarem. Projevuje se u něj velká pečlivost a soustředěnost, pozornost věnuje detailům. Promýšlí kompozici, dokáže pracovat s perspektivou. Dobře se mu pracuje s médii s užším hrotem, čemuž odpovídá i zálibení v menších formátech.

**Malebný** – velmi dobře reaguje na barevný pigment (nejen na papíře, ale také ve formě podnětů např. barva schránky média apod.), vytváří netradiční kombinace, pracuje pomocí plochy, vyhovují mu větší formáty. Dalo by se říci, že tento typ je „průsečíkem“ všech ostatních typů, neboť techniku malby preferují všechny ostatní typy.

**Motorický** – můžeme jej rozdělit na dva typy, podle preference práce v prostorové dimenzi, a to na **typ preferující techniky ve 2D** – vyhovují mu manuální činnosti v druhé dimenzi (např. koláž), nevadí mu práce s nůžkami a lepidlem. Vyniká při kombinaci prvků, preferuje jasně dané tvary. Tento typ může přerůst v **typ preferující techniky ve 3D**. Od předchozího se liší tím, že nejraději pracuje pouze za pomoci přímého doteku s materiálem

(ne pomocí např. nůžek). K tvorbě vyhledává různé formy pohybu v prostoru, dobře manipuluje s různorodými materiály. Změna prostředí je pro něj podnětnou.

**Kombinovaný (smíšený)** – tento typ se vyznačuje tím, že u něj nijak výrazně nepřevažuje žádná z předchozích preferencí. Zároveň je schopen s téměř všemi technikami dojít k uspokojivému výsledku.

Výtvarnou preferenci výrazně ovlivňuje také **míra diskomfortu při práci výtvarným s materiálem**, kterým se lze umazat. Některým klientům je práce s tímto materiálem velmi nepříjemná (těmto nedoporučuji nabízet tento materiál), jiní při ní naopak prožívají pocity libosti. V důsledku výtvarné preference je pak vhodné volit média s ohledem na případný diskomfort jedince.

K tomu, aby mělo téma pozitivní účinek, musí být v setkání **vyváženy obě jeho hlavní složky, a to složka konstruktivní** (technická) a **složka narativní** (tematická). K tomu slouží proces mentalizace expresivního zážitku. Pokud by u jedince převládla jedna ze složek, nedalo by se již hovořit o zvědoměném expresivním zážitku, myšleno „na úrovni vědomého prožívání, co se mi to ve výtvarné akci dělo a k čemu je to dobré“. Při převažující složce konstruktivní, by byl jedinec příliš zanořen do techniky, neměl by odstup, v tom případě by nebyl schopen si uvědomit dané téma. V opačném případě převažující tematické složky a příliš velkého odstupem by pouze mluvil o reflexi. Důležité je tedy zvolit takovou kombinaci tématu a techniky, tak aby k sobě vzájemně ladily a doplňovaly se. A to je u každého jedince individuální.

Na základě zkušeností z proběhlého projektu, mohu říci, že s ohledem na výše popsaná kritéria správné volby výtvarných technik k jednotlivým tématům, není tedy možné předložit univerzální návrh plánu platný pro všechny děti. Z toho důvodu **navrhuji pouze postup pro správné vytvoření jednotlivých setkání a celku tak, aby splňoval podmínku pozitivního účinku prevence a byl tak pro děti přínosem, což bylo hlavním cílem celé práce**. Včetně hlavního záměru měla práce ještě další přidružené cíle, které vykazují pozitivní účinek navržených témat vzhledem ke klientům. Pokusím se nyní toto tvrzení doložit úryvky z výtvarných setkání s dětmi.

U klientů došlo k **uvolnění napětí, relaxaci, zaměření pozornosti během tvorby na jinou oblast, než tu, kterou aktuálně prožívají** (např. nemuseli myslet na odloučení z domova, protože se soustředili na ztvárnění zadaného námětu). Což se podařilo a

dokládají to i úryvky z jednotlivých reflektivních bilancí: „Bruno byl zklamán a chtěl ještě něco tvořit. To proto, že tvorba mu pomáhá k tomu, aby nemyslel na jiné věci (např. že nemůže být doma s mamkou).“<sup>17</sup> Nebo: „Při tvorbě byl klidný a uvolněný. Dokonce si pro lepší pocit a relaxaci vyzul boty.“<sup>18</sup>

**Klienti byli prostřednictvím výtvarných setkání pozitivně motivováni v návaznosti na jejich budoucí život. Byl jim nabídnut koncept naděje, ke kterému by se mohli upínat:** „V budoucnu by chtěl mít Marek „normální“ rodinu – on jako otec, jeho manželka a dvě děti, syn a dcera...rodiče i děti se budou k sobě chovat hezky, nebudou se hádat, bude jim na sobě záležet...chtěl by mít takovou rodinu, kterou teď nemá (v současné době má rodinu, ve které jsou vztahy mezi členy patologické)...tak když tyto věci ví, může se poučit z toho, co nechce a udělat si to po svém tak, jak bude chtít on...může se poučit a být tím pádem lepším rodičem svých dětí.“

**Děti mohly prostřednictvím tvorby zažít úspěch a uznání, kterému se jim v běžném životě nemusí dostávat:** „Líbilo se mu i to, že zvládl pokreslit tak velký formát, většinou kreslí spíše na formáty menší.“<sup>19</sup> Nebo: „s výsledným výtvozem byl spokojený, svěřil se, že je to poprvé, co nějaký obrázek vůbec dokončil. Ve škole ho nikdy nedokončí...na tvorbu se nesoustředí, protože si povídá se spolužáky a netvoří – považoval dokončení díla za velmi pozitivní.“<sup>20</sup>

Další nadstavbou práce byl fakt, že **chvíle s člověkem, který se plně věnuje jenom dítěti samotnému, mají pozitivní účinek.** To ve smyslu uspokojení nenaplněné potřeby pozornosti. Obzvláště to platí u této skupiny klientů. To z toho důvodu, že se jim v životě moc pozornosti nedostávalo a typické pro ně tedy je, že se pozornost ostatních lidí snaží neustále všemožně upoutat. Zde na setkání ji nemuseli upoutávat, protože jim náležela celou mou osobou, na což nebyli zvyklí, ale byli za to velmi vděční.

Díky této diplomové práci a výzkumu jsem měla možnost získat cenné informace z terénu, které mohou být uplatnitelné v zařízeních podobného typu při práci s dětskými klienty. Za uváženu by stálo, rozšířit návrh série těchto výtvarných témat i do ostatních oblastí, případně je zacílit v přílehlavé formě na další skupiny klientů.

---

<sup>17</sup> reflektivní bilance Bruno (viz příloha na CD)

<sup>18</sup> reflektivní bilance Marek (viz příloha na CD)

<sup>19</sup> reflektivní bilance Bruno (viz příloha na CD)

<sup>20</sup> reflektivní bilance Pavel (viz příloha na CD)

## **SUMMARY**

The thesis deals with a proposal of a set of specific art themes and related art techniques with regard to their suitability for a target group of clients from children's facilities requiring an immediate help. This group is especially specific in showing signs of deprivation, i.e. long-term failure to meet their needs. With regard to that the themes of the individual meetings are based on Maslow's hierarchy of needs. The text of the thesis deals with the positive prevention from several possible perspectives and the meaning of the terms of salutogenesis and tendencies of self-actualization.

Key factors for the suitability of this proposal were the age category of the individual and his artistic preferences. The age of a child is related to the correct interpretation and subsequent processing of the theme. For younger children (primary school), it was important to determine the themes well with regard to the period of thought-making in which children are currently in. It is advisable to include a fairytale story to each meeting. Older children (lower secondary school) were able to deal with less attractive themes as a result of external, internal motivation and personal life experiences. At the same time, the suitability of the themes and related techniques with regard to the effect of positive prevention is a directly proportional to the right combination, i.e. matching a technique which the child prefers to the given subject. The child's artistic preference is given by the typology of artistic expression, which is individual to each person.

The results have shown that techniques that are appropriate for both age categories in terms of positive effects, with regard to children's artistic preferences, are the most appropriate techniques of drawing with markers and painting with temper colors, to which all children have a positive relationship. Suggested themes can be used for children's target group in the social and pedagogical field.

## SEZNAM LITERATURY

CAKIRPALOGLU, P. *Úvod do psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. 288 s. ISBN 978-80-247-4033-1

CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 175 s. ISBN 80-7178-065-0

DRAPELA, V. *Přehled teorií osobnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. 176 s. ISBN 80-7178-251-3

FREEDMAN, J., COMBS, G. *Narativní psychoterapie*. Praha: Portál, 2009. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-549-3

GULOVÁ, L., ŠÍP, R. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 248 s. ISBN 978-80-247-4368-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X

HAZUKOVÁ, H., ŠAMŠULA, P. *Didaktika výtvarné výchovy*. I. díl. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2005. 129 s. ISBN 80-7290-237-7

HELUS, Z. *Dítě v osobním pojetí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2

KOMZÁKOVÁ, M. *Analýza expresivního zážitku při srovnávání vzdělávacího a salutogenetického aspektu výtvarné výchovy*, Plzeň: 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. 137 s.

KOMZÁKOVÁ M., SLAVÍK J. *Umění ve službě výchově, prevenci, expresivní terapii*. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-415-0

KOMZÁKOVÁ, M., SLAVÍK, J. *Využití artefaktiky a arteterapie při prevenci. In Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, s. 262-303. ISBN: 978-80-247-5447-5

- LUKEŠOVÁ, H., HELUS, Z., KRATOCHVÍLOVÁ, J., a kol. *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení*. 1. vyd. Praha: Asociace waldorfských škol ČR, 2012. 232 s. ISBN 978-80-905222-0-6
- MASLOW, A. H. *O psychologii bytí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. 320 s. ISBN 978-80-262-0618-7
- MIOVSKÝ, M.: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4
- MIOVSKÝ, M., a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. vyd. Praha: Klinika adiktologie – lékařské fakulty Univerzity Karlovy, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 328 s. ISBN 978-80-7422-392-1
- NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3
- PIAGET, J. *Psychologie inteligence*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999. 168 s. ISBN 80-7178-309-9
- REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6
- ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996. 243 s. ISBN 80-902267-1-X
- ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy*. V. díl. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2003. 200 s. ISBN 80-7290-129-X
- ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti, Obor v pohybu*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-3133-9
- SIFFELOVÁ, D. *Rogersovská psychoterapie pro 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. 192 s. ISBN 978-80-247-2938-1
- SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově Artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. 200 s. ISBN 80-7184-437-3
- SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění*. I. díl. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2001. 282 s. ISBN 80-7290-066-8

SLAVÍK, J., CHRZ, V., ŠTECH, S., a kol. *Tvorba jako způsob poznání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. 538 s. ISBN 978-80-246-2335-1

STANKOVÁ, D. *Specifika vybraných výtvarných technik z hlediska psychomotorické stresové zátěže u seniorů*, Plzeň: 2016. Západočeská univerzita v Plzni. Diplomová práce. 118 s.

STIBUREK, M. Arteterapie, artefilitika – podoby, obsah, hranice, role, cíle. In SLAVÍK, J. (ed.). *Současná arteterapie v České republice a v zahraničí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2000. s. 33 – 47. ISBN 80-7290-004-8

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. 3. vyd. Praha: Portál. 2016. 304 s. ISBN 978-80-262-1043-6

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

TROJAN, R., MRÁZ, B. *Malý slovník výtvarného umění*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 240 s. ISBN 80-04-22338-9

UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988. 464 s.

UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 333 s.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy Psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 356 s. ISBN 978-80-246-0841-9

VYMĚTAL, J. REZKOVÁ, V.: *Rogersovský přístup k dospělým a dětem*, Portál, Praha, 2001, 240 s. ISBN 80-7178-561-X

VYMĚTAL J. A KOL. *Obecná psychoterapie*, Grada publishing, Praha, 2009, 340s. 80-247-0723-3

VYMĚTAL J. *Úvod do psychoterapie*, Grada publishing, Praha, 2003, 264s. ISBN 80-247-0253-3

ZÁVORA, J. *Fenomenologická reflexe výtvarného artefaktu jako možnost bezpečného zacházení se znepokojivými emocemi dítěte*, Ústí n. Labem: UJEP, 2009. 249 s. disertační práce.

## INTERNETOVÉ ZDROJE

KOMZÁKOVÁ, Martina a Jan SLAVÍK. 2017. Expres jako experimentace mezi obrazností a doslovností. *Kultura, umění a výchova*, 5(1) [cit. 2017-03-29].

ISSN 2336-1824. Dostupné z:

[http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo\\_url=aktualnicislo&casopis=12&clanek=159](http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualnicislo&casopis=12&clanek=159).

Česká arteterapeutická asociace. *Arteterapie* [Online]. Česká arteterapeutická asociace © 2017 [Cit. 14. června 2017]. Dostupný z <https://www.arteterapie.cz/arteterapie>

Artefiletika. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice – Artefiletika* [Online].

Artefiletika © 2017 [Cit. 14. června 2017]. Dostupný z

<http://artefiletika.kvk.zcu.cz/clanky/8-teorie-artefiletiky/122-mlade-pojeti-vytvarne-vychovy-v-ceske-republice-artefiletika>

Podnikatel.cz. *Zákony online* [Online]. Copyright © 2007 – 2017 [Cit. 20. dubna 2017].

Dostupný z <http://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialnich-sluzbach/uplne/>

Congruence.blog.cz. *Sebeaktivační tendence* [Cit. 15. června 2017]. Dostupný z

<http://congruence.blog.cz/1101/sebeaktivaacni-tendence>

Moos-psycholog.cz. SALUTOGENEZE: Podpora zdraví, nikoli pěstování strachu

z nemocí [Cit. 24. června 2017]. Dostupný z <http://moos-psycholog.cz/salutogeneze-podpora-zdravi-nikoli-pestovani-strachu-z-nemoci/>



## EZNAM TABULEK

Tabulka 1 – typologie výtvarného projevu.....	15
Tabulka 2 – děti zařazené do výzkumu .....	35
Tabulka 3 – Denis; návrh 1. setkání.....	41
Tabulka 4 – Denis; návrh 2. setkání.....	42
Tabulka 5 – Denis; návrh 3. setkání.....	43
Tabulka 6 – Denis; návrh 4. setkání.....	43
Tabulka 7 – Denis; návrh 5. setkání.....	44
Tabulka 8 – Denis; návrh 6. setkání.....	44
Tabulka 9 – Denis; návrh 7. setkání.....	44
Tabulka 10 – Denis; návrh 8. setkání.....	45
Tabulka 11 – Denis; návrh 9. setkání.....	45
Tabulka 12 – Denis; návrh 10. setkání.....	46
Tabulka 13 – Denis; návrh 11. setkání.....	46
Tabulka 14 – Eva; návrh 1. setkání .....	50
Tabulka 15 – Eva; návrh 2. setkání .....	50
Tabulka 16 – Eva; návrh 3. setkání .....	51
Tabulka 17 – Eva; návrh 4. setkání .....	51
Tabulka 18 – Eva; návrh 5. setkání .....	52
Tabulka 19 – Eva; návrh 6. setkání .....	52
Tabulka 20 – Eva; návrh 7. setkání .....	53
Tabulka 21 – Eva; návrh 8. setkání .....	53
Tabulka 22 – Eva; návrh 9. setkání .....	54
Tabulka 23 – Eva; návrh 10. setkání .....	54
Tabulka 24 – Eva; návrh 11. setkání .....	55
Tabulka 25 – Bruno; návrh 2. setkání.....	58
Tabulka 26 – Marek; návrh 1. setkání .....	62
Tabulka 27 – Marek; návrh 2. setkání .....	62
Tabulka 28 – Marek; návrh 3. setkání .....	63
Tabulka 29 – Marek; návrh 4. setkání .....	64
Tabulka 30 – Marek; návrh 5. setkání .....	64
Tabulka 31 – Marek; návrh 6. setkání .....	64
Tabulka 32 – Marek; návrh 7. setkání .....	65
Tabulka 33 – Marek; návrh 8. setkání .....	65
Tabulka 34 – Marek; návrh 9. setkání .....	65
Tabulka 35 – Marek; návrh 10. setkání .....	66
Tabulka 36 – Marek; návrh 11. setkání .....	66
Tabulka 37 – Pavel; návrh 1. setkání .....	69
Tabulka 38 – Pavel; návrh 2. setkání .....	69
Tabulka 39 – Pavel; návrh 9. setkání .....	70
Tabulka 40 – úvodní motivační setkání; návrh.....	80
Tabulka 41 – téma Kdo jsem, návrh .....	81

## SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Maslowova pyramida potřeb.....	10
Obrázek 2 - typologie výtvarného projevu (Slavík) .....	17
Obrázek 3 - rozložení výtvarných preferencí .....	77
Obrázek 4 - možné varianty při tvorbě plánu setkání .....	81

## PŘÍLOHY

### Obrazový materiál

TÉMA: Dárek



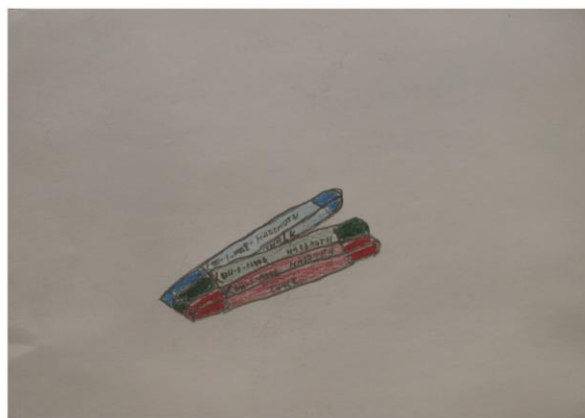
Denis, 7 let



Pavel, 14 let



Eva, 7 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Kdo jsem**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Denis, 7 let  
kresba zvířecího  
sebe sama



Bruno, 12 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Moje oblíbené jídlo**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let



Bruno, 12 let

**TÉMA: Zdolání vrcholu hory**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let

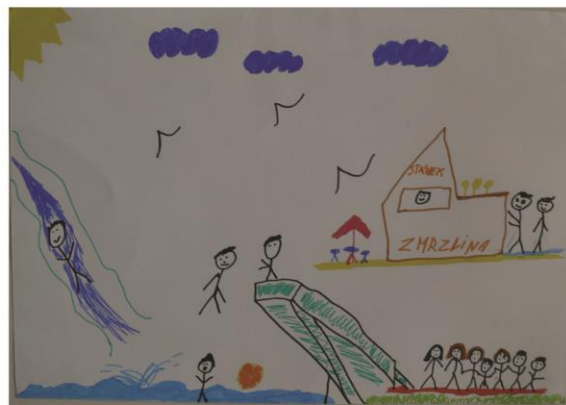


Bruno, 12 let

**TÉMA: Moje vysněná rodina**



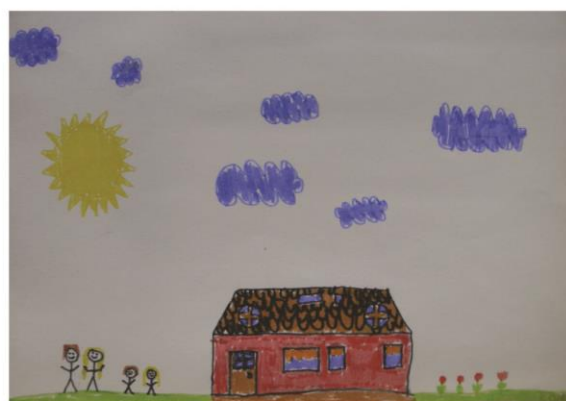
Eva, 7 let



Bruno, 12 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let



Denis, 7 let

**TÉMA: Kouzelná postel**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let



Bruno, 12 let



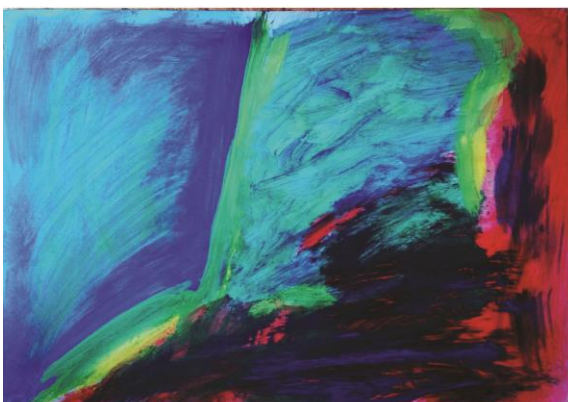
**TÉMA: Láska - mít rád**



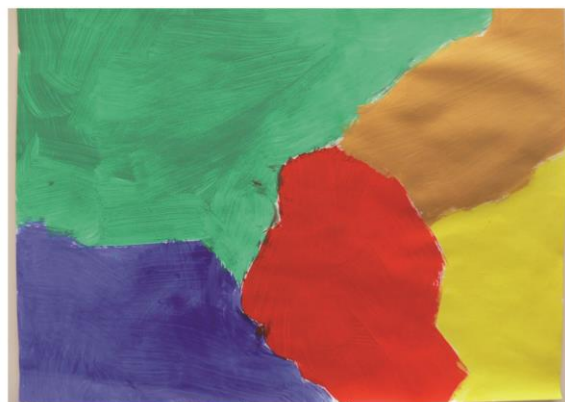
Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Silové zvíře**



Denis, 7 let



Pavel, 14 let



Eva, 7 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Kým bych chtěl být**



Denis, 7 let



Pavel, 14 let



Eva, 7 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Začarované místo – „doupátko“**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let

**TÉMA: Hvězda přání**



Denis, 7 let



Eva, 7 let



Pavel, 14 let



Marek, 13 let

## Kompletní popis práce s klientem – Denis, 7 let

### Kazuistika

#### Anamnéza

Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc byl Denis nejprve umístěn na žádost matky. Ta uváděla, že se dostala do tíživé životní situace, kdy se o něj nedokáže postarat. Tvrdila, že půjde pouze o dva měsíce (po dobu letních prázdnin), během kterých vyřeší svoji situaci partnerskou i s bydlením. Stěžovala si, že Denis je drzý a neposluchá jí. Počítala s tím, že do konce prázdnin se Denis vrátí domů, aby nastoupil do první třídy v místě bydliště. Denisovi samotnému sdělila, že jede na letní tábor. Matka má dva syny, prvního z nich opustila, ten je nyní v péči babičky. V průběhu Denisova pobytu v zařízení znovu otěhotněla. To se Denisovi nelíbilo.

Následně je podána další žádost z důvodu nezájmu matky o nezletilé dítě a nespolupráce se zařízením, ve kterém je nezletilý Denis umístěn. Matka neprokázala, že by se její poměry změnila a vytvořila vhodné podmínky k převzetí syna. U matky přetrvávala neúnosná rodinná situace. Oba rodiče byli velmi pasivní, o Denise nejevili žádný zájem. Dalším příbuzným byla babička, která o něj měla zájem. Má ale podobně starého syna, který má s Denisem bouřlivý vztah – proto si ho babička nemůže do péče vzít.

Před příchodem do zařízení žil Denis s matkou a jejím partnerem. Bydleli na azylovém domě. Vztah k matce měl dobrý, má ji rád a stýská se mu po ní. Zpočátku pobytu byl plačtivý, po matce se ptal. Postupem času se po matce přestával ptát, více se ptal po babičce. Nejistotu toho, kdy a jak ze zařízení odejde, řešil únikem do fantazie, která se prolínala do reality pouze verbálně, nikoliv chováním. Matka se věnovala Denisovi velmi nárazově – buď byla její péče velmi intenzivní, nebo ho nechávala bez dozoru. Výchova nebyla účinná, byla založena na výhrůžkách tělesným trestem (k nim patrně také docházelo). Hodně času trávil u babičky. V našem zařízení dobře prospíval, rodiče výrazně nepostrádal.

Když byl Denis v zařízení již přes rok a situace v rodině zůstávala nadále nepříznivá, rozhodl se OSPOD podat návrh na umístění Denise do ústavní výchovy,

případně pěstounské péče. Pěstouni mají přednost před ústavní výchovou, pokud se o dítě nemohou postarat rodiče. Proto byl Denis svěřen rozsudkem soudu do pěstounské péče. V zařízení strávil celkem přes patnáct měsíců. Setkání probíhala zhruba v druhé polovině jeho pobytu v zařízení.

## Diagnóza

Denis je v době, kdy jsem prováděla výzkum žákem první třídy. Z psychologické zprávy vyplývá, že je to velmi přátelský, otevřený kluk. Téměř vždy je pozitivně naladěný. Má velký zájem o lidi a poznávání světa kolem sebe. Je velmi aktivní, převážně pozitivně naladěný, hodně extrovertní. I přesto, že je Denis hyperaktivnější, jeho psychomotorický vývoj odpovídá normám pro jeho věk a nejsou v něm žádné nápadné odchylky. To i vzhledem k jeho věku a tomu, čím si v životě prošel.

## Reflektivní bilance Denis 7 let

### 1. Setkání

Téma: Dárek

Technika: kresba

Pomůcky: tužka, pastelky, čtvrtka formát A5

Zadání: Vzájemně si nakreslíme nějaký obrázek jako dárek. Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku obrázek, který bys mi chtěl věnovat. Já ti ho také nakreslím.

#### Průběh:

Na počátku svého prvního setkání s Denisem jsem přemýšlela, jak to udělat, abych ho na setkání nalákala tak, aby ho tvorba bavila. Po konzultaci s mou vedoucí práce jsem zvolila jako úvodní techniku – namalujeme si navzájem dárek. Pokud dítě získá nějaký pěkný dárek, mohlo by ho to motivovat k dalšímu setkání.

Jelikož jsem ještě neměla zajištěný jiný prostor pro naše setkání, dnešní setkání probíhalo v bytě, kde Denis bydlel. To se hned na začátku ukázalo jako velmi špatná volba. Denis je velmi aktivní dítě, nevydrží chvíli sedět, neustále by běhal. Nedokázal v mé

přítomnosti udržet pozornost. V bytě, kde bydlel, mi chtěl neustále ukazovat, jaké tam má hračky (dinosaurus, mluvítka, mobil). Pořád vymýšlel, jak by mohl odběhnout od stolu. Bylo pro mě velmi náročné alespoň na chvíli udržet jeho pozornost. Vždy mi pomohlo, když jsem mu poskytla nějaký nový podnět, který ho zaujal.

Na začátku setkání jsem se snažila Denisovi vysvětlit, že bude chodit na tento výtvarný kroužek (můj název pro jednotlivá setkání) každý týden. Vysvětlila jsem mu důvod setkání, co bude dělat, jak dlouho, jakým způsobem. Také jsem mu pověděla, že dělám úkol do školy, že by mi tímto způsobem mohl pomoci. Zeptala jsem se ho, zda ho malování baví, odpověděl, že ho baví vyrábění. Při vysvětlování vypadal, jako by nechápal, o čem mluvím. Poté jsem se ho zeptala, co jsem mu říkala, abych si ověřila, zda to pochopil, řekl, že ví, že budeme vyrábět každý týden.

Následně jsem mu navrhla, že bychom si mohli navzájem nakreslit dárek, který si dáme. Byl z toho velmi nadšený a hned se pustil do kreslení. Okamžitě věděl, co nakreslí. Při kresbě střídal výtvarný materiál – používal fixy, pastelky, propisku, voskovky (potřeboval nové podněty). Při vybarvování přetahoval, na pastelky hodně tlačil. Chtěl mít obrázek velmi rychle hotový. Nekreslil ani pozadí obrázku. Během kresby ho napadlo, že bychom si mohli obrázky zakrýt, abychom pak z nich byli překvapení. Proto jsem poté už neviděla postup jeho práce.

Zeptala jsem se ho, co mi nakreslil. Výsledným obrázkem bylo auto. Proč nakreslil zrovna auto? Auto má velmi rád. Je to jeho nejoblíbenější hračka. Je to pro něj nejlepší věc, kterou mi mohl dát (dal mi něco, co se líbí jemu a tak předpokládal, že se to bude líbit i mě). A bylo to auto něčím speciální? Bylo to auto na ovládání, s těmi se nejlépe hraje, díky ovládání auto jezdí samo. Hlavně Denis zbožňuje tužkové baterky. Sbírá je. Takže by mi dal nejenom auto, ale v něm i baterky, které má moc rád. A co má auto nad sebou (to modré)? Je zabalené do modrého papíru jako dárek. Zde Denis použil svou nápaditost a fantazii. Uvědomila jsem si, že velmi reagoval na slovo dárek – když jsem řekla dárek, podle něj to byl dárek v pravém slova smyslu – zabalená věc. Ptala jsem se, jestli Denis dostává rád dárky. Nejraději by je dostával pořád, ale většinou je dostane jen o Vánocích nebo když má narozeniny. Baví ho dárky rozbalovat.

Na práci se málo soustředil, neustále odbíhal z místa. Já jsem příliš nezasahovala, snažila jsem se ho motivovat ke spolupráci, aby ho to do příště neodradilo. Nechtěla jsem



ho k něčemu nutit. Během práce byl pozitivně naladěný, spíše však z mé přítomnosti než z tvorby. Já jsem mu jako dárek nakreslila zvířata v pralese – opice, krokodýla, tygra. Obrázek se mu velmi líbil, ale možná jsem mohla zvolit spíš nějaké auto, robota nebo letadlo – více klučíčí motiv.

Po předání dárků nám zbyl ještě čas. Denis chtěl vyrábět vlaštovky. Tak jsme vyráběli vlaštovky, které si vybarvil pastelkami. Při vyrábění vlaštovek bylo vidět, že ho to baví víc než kresba. Dokázal se plně soustředit. Poté jsme si s vlaštovkami ještě chvilku házeli. Naše první setkání uteklo velmi rychle.

## **2. setkání:**

Téma: Kdo jsem

Technika: kresba

Pomůcky: tužka, pastelky, čtvrtka formát A5

Zadání: Nakresli tužkou a pastelkami na čtvrtku sám sebe.

### Průběh:

Na dnešní setkání jsem si už domluvila jiné prostory, než byl byt, ve kterém Denis bydlel. Jednalo se o malou nevybavenou kuchyňku, kde však byl vhodný pracovní stůl se židlemi. Tématem pro dnešní setkání byla kresba sebe sama.

Jakmile jsem Denisovi sdělila téma, požádal mě, zda bych mu mohla půjčit skleničku. Chtěla jsem vědět na co. Řekl mi, že neumí nakreslit kruh. Půjčila jsem mu tedy skleničku, kterou obkreslil. Poté nakreslil tělo a končetiny. Do kruhu znázorňujícího hlavu umístil obličej. Evidentně byl pozitivní, protože mu nakreslil úsměv. Následně doplnil vlasy. Celou postavu vybarvil pastelkami. Vlasy udělal v mnoha odstínech barev. Obličej chtěl vybarvit růžovou barvou, přišlo mu, že by v něm zanikly oči, nos a ústa. Proto je v něm vidět několik výraznějších čar a zbytek je vybarvený velmi světle. K vybarvování používal i tužku. Nevybarvoval celistvé plochy, mezi čarami jsou bílá místa. Na pastelky téměř netlačil. Chtěl použít fixu na zvýraznění očí, tu jsem s sebou však záměrně neměla. Bylo to z toho důvodu, aby používal výtvarný materiál, který je určený právě pro tuto hodinu.

Kresbu se snažil mít jako minule co nejrychleji za sebou, tak hodně pospíchal. Raději by běhal venku, než kreslil. Při kresbě opět nechtěl, abych se dívala, jak kreslí, chtěl, abych hádala, jaké barvy použije k jednotlivým částem obrázku. Tak jsem s ním hrála tuto hru, to ho evidentně bavilo. Nebyl schopný obrázek dokončit – nechtěl do něj nakreslit žádné pozadí, postava jakoby se na papíře vznášela. Umístil jí do horní poloviny obrázku.

Když kresbu dodělal, povídali jsme si. Řekl mi, že nekreslil sebe, ale že postava jsem já. Řekla jsem, že nemám barevné vlasy, on na to ale, že jsem to já. Že nechtěl kreslit sebe. Proč nechtěl kreslit sebe? Nejprve kresbu začal, jako by kreslil sebe? Ano. V jaké fázi kresby už to nebyl on? Když nakreslil tvar hlavy podle skleničky. Denis se nedokázal do kresby vcítit, nebyl s ní spokojený, protože tento tvar hlavy se jeho hlavě nepodobal. Proto řekl, že to jsem já. Proč kreslil tvar hlavy podle skleničky? Umí nakreslit tvar i bez skleničky? Chtěl, aby byla hlava přesná, aby se mu co nejvíc podobala. Na kresbě mu hodně záleželo. Proto chtěl nakreslit hlavu podle skleničky. O tom vypovídalo i to, že další týden nakreslil dvě hlavy bez skleniček, takže hlavu kreslit uměl. Nedokázal udržet zadané téma, kresebná technika ho tolik nebavila.

Jelikož jsme měli ještě dostatek času, navrhla jsem mu, že by mohl nakreslit zvíře, které se mu líbí. Zvíře, kterým bych chtěl být. Souhlasil. Řekl, že by chtěl být psem. Psa ale nakreslit neumí, protože to nikdy nezkoušel. Poprosil mě, zda bych mu ho mohla nakreslit, že by ho zkusil nakreslit podle mě. Nakreslila jsem psa. On podle něj nakreslil svého. Kreslil slabou přerušovanou linkou. Psa vybarvil tužkou, mezi jednotlivými čarami nechal mezery. Následně pod psa nakreslil trávu a vybarvil ji nepatrně zelenou pastelkou. Oproti prvnímu obrázku se pokusil udělat pozadí.

Kresba ho dnes nebavila (není malířský typ). Udržení pozornosti mu dělalo opět problém. Vždy na chvíli vstal od stolu a šel se podívat ven z okna nebo mi vyprávěl nějaké historky. Raději by opět něco vyráběl, než kreslil, třeba jako minule vlaštovky.

Proč si vybral zrovna psa? Psi se mu líbí, má je rád. Doma mají údajně psa. Byl to jeho kamarád. A také u zařízení v kotcích jsou dva psi, na které se rád dívá. Tito psi jsou pro děti ze zařízení zajímavým zpestřením - podnětem, i když se na ně mohou pouze dívat. A když bys byl psem, byl bys hodný pes? Ano. A co bys jako pes nejraději dělal? Běhal a hrál si s míčem.

### 3.Setkání

Téma: Moje oblíbené jídlo

Technika: koláž

Pomůcky: barevné papíry, tužka, pastelky, nůžky, čtvrtka formátu A3, lepidlo, štětec na nanášení lepidla, hadr

Zadání: Vystříhni z barevných papírů a nalep na čtvrtku své oblíbené jídlo.

#### Průběh:

U dnešního tématu jsem předpokládala, že by mohlo Denise více bavit, než setkání předchozí. To proto, že není malířský typ, mohlo by ho bavit spíše vystřihování a lepení než kresba. Jelikož jsem neměla k dispozici barevné papíry, techniku jsem modifikovala. A to tak, že jsem místo barevných papírů použila reklamní prospekty s nabídkou potravin. Tyto potraviny si dítě vystřihne, nalepí je na „talíř“ ze čtvrtky, dílo může ještě dotvořit tužkou a pastelkami.

Nejprve ze všeho si měl Denis předkreslit talíř a vystříhnout ho. V zadání techniky je formát A3, já jsem měla k dispozici formát A2, tak jsme ho použili. Denis se velkého formátu nebál. Nejprve si nakreslil talíř, ale byl moc malý. Zkusil znovu a ani další nebyl dostatečně velký. Pak čtvrtku otočil a nakreslil si veliký oválný talíř. Ten vystříhl. Se stříháním neměl problém – vůbec se nesnažil. Nestříhal přesně podle předkreslené linky a v již odstříženém papíru se mu tvořily místy „zuby“.

Když měl talíř připravený, vzal si prospekty a hledal v nich vhodné potraviny, které má nejraději. Všechny tyto potraviny vystříhl. Stříhání probíhalo stejným stylem, jako u vystřihování talíře. Denis nestříhal přesně podle tvaru, prakticky mu bylo jedno, jak potraviny vystřihne. Jen u první potraviny – brambůrek se víc snažil.

Poté, co potraviny vystříhl, si vzal lepidlo a nalepil je do formátu. Nerozvrhl si umístění potravin ve formátu nijak předem, lepil je tak, jak ho to v danou chvíli napadlo. Některé z nich – zmrzlinu a kečup, nalepil vzhůru nohama. Mezi jednotlivými potravinami mu vznikly od sebe rovnoměrně vzdálené mezery.

Když měl potraviny nalepené, v obrázku byla ještě prázdná místa. Poradila jsem mu, že by je mohl zaplnit, třeba talíř nějak vybarvit nebo tam ještě něco nakreslit. Chtěl půjčit tužku, fixu a pastelky. Poté nakreslil hlavu s výraznými ústy. Byla podobná hlavě postavy z minulé hodiny. Jen měla tmavé vlasy. Do obrázku následně dokreslil také zlatá kolečka. Pozadí vybarvit nechtěl, protože talíř je bílý.

Opět, jako při minulých setkáních chtěl mít všechno hned hotové, do všeho se vrhal po hlavě, rychle se rozhodoval. Během setkání vůbec neudržel pozornost, nesoustředil se. Můj předpoklad, že ho tato technika bude bavit, se nepotvrdil, protože mi připadalo, že ho technika nebavila snad ještě více než techniky předchozí. Do stříhání a lepení se mu vyloženě nechtělo. Toto setkání trvalo o něco kratší dobu – cca 50 minut.

Celkem si zvolil pět potravin – koblihy, čokoládové vajíčko, zmrzlinu, brambůrky a kečup. Více potravin už hledat nechtěl. Ptala jsem se ho, jaké jsou všechny tyto potraviny? Odpověděl, že dobré a má je nejraději. Zeptala jsem se ho, zda je dobré jíst pouze tyhle potraviny. Řekl, že ano. Já jsem mu řekla, že si to tak úplně nemyslím, že aby byl zdravý, potřebuje jíst i nějaké zdravé jídlo a také pít. Na můj popud tedy ještě našel limonádu a hroznové víno. Nic víc už na talíř dávat nechtěl.

Zeptala jsem se ho, čím je obličej, který nakreslil? Řekl, že jsem to já. Oproti minulé hodině ke kresbě hlavy nepotřeboval skleničku a kruh udělal sám od sebe. Bylo vidět, že se mu nějakým způsobem tato témata propojila. Proč tam nakreslil mě? Protože mu dávám sladkosti. Jídlo měl tedy nějakým způsobem spojené také se mnou.

Následně fixou nakreslil postavu. Když jsem se ptala, kdo to je, odpověděl, že to je kluk, kterého často kreslí. Podle Denise by měl být vtipný – myslel si, že se mu budu smát. Podle mě vypadá kluk spíše strašidelně. Je zvláštní, že na celkem pozitivním obrázku je negativní kluk. Podle mého názoru už zde Denis nedokázal udržet téma, protože když jsem se ho ptala, jak kluk souvisí s jídlem, řekl, že neví.

## 4. setkání

Téma: Výstup na horu

Technika: kombinovaná pomocí voskovek a vodovek

Pomůcky: voskové a vodové barvy, štětce, voda, hadr

Zadání: Nakresli za pomoci voskových, následně vodových barev, co pro tebe znamená výstup na horu.

### Průběh:

Když přišel Denis na dnešní setkání, nejprve jsem si s ním povídala o tématu. Ptala jsem se ho, jestli už byl někdy na horách, jaké to bylo. Zda vylezl na nějakou vysokou horu, jaký to byl pocit. Denis hned začal povídat o tom, jak byl na Čertově skále, jak hora vypadala, že pod ní tekla řeka atd. Také jsem se s ním snažila bavit o tom, jaký je to pocit, když se mu něco podaří, když zažije úspěch. V čem je dobrý, co mu jde. Povídal mi o činnostech, které mu jdou (např. výroba vlaštovek, sport, pískání).

Následně se pustil do práce. Nakreslil voskovkami velkou horu. Tu s nimi také i vybarvil – na vybarvování použil černou a zelenou barvu. Oproti minulým hodinám na voskovky hodně tlačil. Poté jsem mu řekla, ať použije vodovky. Vzal si je a vybarvil jimi horu. Přes černou voskovku natřel červenou vodovou barvu a přes zelenou natřel vodovou barvu černou. Při malbě vodovkami se více snažil než s voskovkami.

Případalo mu, že už je s výtvozem hotový. Řekla jsem mu, aby ještě udělal nějaké pozadí – aby obrázek dokončil. To v minulých hodinách už nechtěl. Dnes však souhlasil a domaloval do obrázku pozadí. A to řeku, nahoře nebe a uprostřed oblohy slunce. Do obrázku nechtěl znázornit žádné lidi, rostliny, ani květiny. Obrázek si ještě podepsal fixou a nakreslil s ní mrak do pravého horního rohu.

Co se týče Denisovy pozornosti, neměla jsem moc velké očekávání – myslela jsem si, že jeho pozornost nebude vysoká, jako u předchozích hodin. Mýlila jsem se, pozorovala jsem u něj zlepšení pozornosti – u aktivity vydržel déle a soustředil se na ni více než na předchozí. Podle mého názoru, když se jedná o těžší téma, se kterým má však osobní zkušenost, pozornost dokáže udržet lépe. Možná to také bylo i změnou techniky v průběhu práce. Formát mu vyhovoval. Z počátku byl plně soustředěný, ke konci už méně. Denis se

rychle rozhodoval. Tentokrát ho tvorba bavila. Po dokončení obrázku nám zbývalo cca 5 minut do konce, tak skládal vlaštovky.

Co na obrázek namaloval? Tentokrát se držel tématu. Namaloval Čertovu skálu, o které mi povídal. Pamatoval si na ni, protože tam jeli na výlet s babičkou. Jaké to bylo, když jeli na výlet ke skále? Byl to hezký den. Svítlo slunce, jako u něj na obrázku. Skála se mu líbila, nejvíce to, jak vypadala (tvar – Denis skálu dokázal dobře stylizovat). Pod ní tekla řeka Vltava, tu má také na obrázku. Proč použil na skálu tyto barvy (černou, červenou)? Jako peklo – Čertova skála. Proč myslí, že se skála jmenuje Čertova? Protože tam bydlí čerti. Viděl nějakého? Ne, neviděl, můžou přijít, jen když zlobí. A byla cesta ke skále obtížná? Ne, nevybavuje si to. Povídám mu, že pokud bude mít někdy špatný den, může si vybavit to, jak šel s babičkou k Čertově skále, jak byl krásný den, cestu skvěle zvládnul a bylo mu dobře.

## 5. setkání

Téma: Moje vysněná rodina

Technika: kresba

Pomůcky: fixy, papír formátu A4

Zadání: Nakresli fixami tvou vysněnou rodinu.

### Průběh:

Každý týden šel na setkání Denis jako první a po něm šla Eva. Dnes byla setkání prohozená, kvůli návštěvě, tak byl Denis jako druhý, ale nevadilo mu to. Na začátku setkání jsme si chvíli povídali. Dozvěděla jsem se, že měl Denis během týdne, co jsme se neviděli, celkem špatnou náladu. To proto, že o víkendu měl jet domů k rodině, ta si ho však nevzala, proto z toho byl zklamaný. V sobotu za ním ale dorazila na návštěvu babička, tak byl o něco klidnější. Byl klidný i díky tomu, že si myslel, že půjde k pěstounce do nedaleké vesnice. Děti v zařízení neustále vymýšlejí nejrůznější představy o tom, co s nimi bude dál – to proto, aby se mohly k něčemu upínat a nebyly tak v nejistotě. Pokud má dítě aspoň nějakou jistotu = naděje, víra v dobrou budoucnost.

Po našem rozhovoru byl Denis pozitivně naladěný a to mu vydrželo i po celou dobu kreslení i následné tvorby. Technika i formát chlapci vyhovovaly. Fixy jsou jeho oblíbenou

technikou, zbožňuje je. Jako první si vzal černou fixu a nakreslil s ní postavu Ferdy – hlavu s obličejem (radostným výrazem), tělo, končetiny. Poté vybarvil všechny zmíněné části barevně. Ferdu chtěl moderního, tak mu udělal místo červeného šátku fialový a červenou hlavu. Ve spodní části těla mu nakreslil jakési barevné geometrické tvary – to mělo být zdobení. Původně chtěl tělo nakreslit pouze černě, já jsem mu navrhla, zda nechce použít více barev. Ferdu umístil doprostřed papíru. Za něj přikreslil ještě zelenou trávu (tu udělal nejprve malou a poté jí dokreslil větší – nechtěl Ferdu tak velkého) a žluté slunce. Na obloze chtěl nechat pouze slunce, mraky ne – protože tam není ošklivo.

Po tom, co jsem mu řekla dnešní téma: vysněná rodina, hned mi na to řekl, že namaluje Ferdu mravence. Po dokončení obrázku jsem se ptala, proč namaloval zrovna Ferdu mravence? On je jako Ferda mravenec z pohádky – je rychlý, všechno zvládne, všechno zná a vyřeší, s každým je zadobře. V mraveništi má spousty kamarádů. Tak nakreslil Ferdu tak, jak ho zná. A jak to, že je Ferda na obrázku sám (není tam jeho rodina)? Máma je doma, není s ním. Proč máma není s Ferdou? Není s ním, protože jí zlobil. Chce být hodnější (jako Ferda), aby si získal opět rodinu. Nakreslil by ji pak k Ferdovi do obrázku? Ano. Ujistění Denise o tom, že své rodiče zlobí všechny děti, že je to normální občas zlobit. A že tady v zařízení se chová hezky a brzy si ho jistě vezme nějaká rodina do pěstounské péče (v té době již o této možnosti byl informován a těšil se na rodinu, která by o něj stála).

Když byl s obrázkem hotový, opět nám zbylo ještě trochu času, Denis navrhl, jestli bych s ním nevyroběla hru „země peklo ráj“ z papíru. Souhlasila jsem. Následně složil z papíru jedno velké, dvě malé a jedno nejmenší. Manipulace s papírem mu šla dobře a on se na tvorbu hodně soustředil, byl klidný a velmi ho to bavilo. Objekty poté barevně vybarvil a popsal. Zahráli jsme si společně hru. Při ní používal výrazy jako: jsi zamilovaná, jsi brejlatá, máš hlad, jsi lesba (nevěděl, co to znamená, myslel si, že je to když někdo někam leze – vysvětlila jsem mu správný význam). Dnes ho setkání opravdu hodně bavilo. Chtěl se mnou tvořit dlouho, nechtěl jít nahoru do bytu. Byl zklamaný, když musel odejít.

## 6. setkání

Dnešní setkání probíhalo trochu jinak než ty předešlé. Dnes jsem neměla s Denisem v plánu tvořit, ale přečíst si příběh a pověsit si již vytvořené obrázky na stěnu. To proto, že jsem měla pocit, že děti nemají jednotlivá témata dostatečně ukotvená. Připadalo mi, že něco kreslí a moc si to s tématem nespojují. Po konzultaci se svou vedoucí práce jsem se rozhodla napsat příběh (viz příloha), který by reagoval na jednotlivá témata a díky němuž by mohla být témata více ukotvená. Napsala jsem dvě verze příběhu – pro dívky, pro chlapce.

S Denisem jsme si pak zahráli hru. Společně jsme si četli příběh a Denis měl hádat, který z jeho již namalovaných obrázků ta či ona část příběhu představuje. Kupodivu mu to šlo velmi dobře. Vždy po přečtení každé části a přiřazení k ní vhodného obrázku jsme pověsili obrázek na stěnu místnosti, kde probíhala naše setkání, aby obrázky byly vystavené. Během čtení příběhu nedokázal sedět na místě, tak občas vstal ze židle a prošel se po místnosti. Já jsem si vždy ověřila, že ví, o čem část příběhu byla. Pokud nevěděl – pověděla jsem mu to.

Toto setkání mělo za účel jednak propojení jednotlivých částí a uvědomění si toho, proč děti kreslí to, co kreslí, ale také jako motivace k dalšímu setkání. Nejenom, že budou děti zvědavé, jak bude příběh pokračovat, ale také budou chtít, aby na nástěnku s obrázky přibyl další. I přesto, že jsme si vše vysvětlili, nebyla jsem si po skončení setkání úplně jistá, zda si Denis témata skutečně ukotvil.

## 7. Setkání

Téma: Kouzelná postel

Technika: asambláž, kresba

Pomůcky: tužka, krepové papíry, lepidlo, štětec, hadr, pastelky, čtvrtka formátu A3

Zadání: Za pomoci tužky si předkresli svou vysněnou postel, poté si z krepových papírů vytvoř kuličky, jež za pomoci lepidla a štětce nalep na postel, obrázek dotvoř pastelkami nebo barevnými papíry podle své fantazie.



## Průběh:

Na začátku setkání jsme si chvilku povídali, poté jsme si přečetli příběh o létající kouzelné posteli. Denis opět neudržel svou pozornost a asi dvakrát během příběhu se potřeboval pohybovat. S vedoucí práce jsem konzultovala Denisovu potřebu pohybu během setkání. Poradila mi, že bych se mohla s Denisem rozcvičit formou pohybové hry – aby se končetiny připravily na malování. S Denisem jsem to zkusila, ale když jsem chtěla, aby se pohyboval účelně, nechtěl a řekl, že už půjde tvořit.

Po dočtení příběhu byl Denis nadšený a hned věděl, co bude dělat. Také ho zaujala dnešní technika – asambláž z krepového papíru. Nejprve bylo jeho úkolem, aby si předkreslil kouzelnou postel. Vzal si černou fixu a bez předkreslování ji nakreslil. Postel nakreslil velikou, přes celý formát papíru. Měla čtyři silné relativně vysoké nohy a byla pojata zepředu celkem realisticky.

Poté si měl Denis vybrat barevné papíry, které se mu líbí a chtěl by jimi postel polepit. Zvolil si barvy – žlutou, oranžovou, červenou, lososovou. Poté z papírů začal trhat stejně velké kousky. Kousky se trhaly poměrně těžce a Denis chtěl jako vždy mít práci rychle hotovou. Toto bylo cvičení na jeho vytrvalost a udržení pozornosti. Tu během trhání opravdu udržel celkem obstojně. Chtěl, abych mu s trháním pomohla, ale řekla jsem mu, že mu pomohu jen maličko – utrhla jsem mu asi dva proužky. Když měl kousky natrhané, začal z nich mačkat kuličky. Použil k tomu obě ruce. Vždy vytvořil kuličku a přikládal jí na předkreslenou nohu postele. Když měl kuličky v jedné celé noze postele, nalepil je. Manipulace s lepidlem mu šla dobře. Natřel si pomocí lepidla a štětce nohu a poté na ní přikládal vytvořené kuličky. Postupoval takto od nohy, která byla nejvíce vpravo směrem doleva – opačně než je obvyklé. Bylo vidět, že ho tvoření kuliček baví.

Své kuličky postupně zvětšoval – nemačkal je tak důkladně jako na začátku práce. To proto, že už to chtěl mít hotové. Nakonec mu zbylo na nohách vlevo ještě místo volné místo, tak si utrhla dva velké kusy krepového papíru a udělal z nich velké koule – jednou tolik co ty, jež dělal předtím. Ty nalepil na horní část nohou. Je zajímavé, že i velikost nohou postele odpovídá tomuto rozložení, nohy vlevo jsou podle mého názoru větší než vpravo. Když měl nohy postele hotové, už se mu nechtěly dělat další kuličky, proto si ještě utrhla kousky barevných papírů, z těch udělal pelest postele a peřinu. Pak na zemi uviděl jednu spadlou červenou kuličku, tu nalepil vlevo nahoru na polštář. Měla znázornit čepici,

kteřou na sobě měla postel z příběhu. Když měl postel hotovou, navrhla jsem Denisovi, že ještě může dozdobit pozadí. On souhlasil, chtěl obrázek dokončit. Vzal si fixy a nejprve si vykreslil místo pod postelí. Použil k tomu oranžovou a žlutou barvu. Okolí postele pak vybarvil – vyšrafoval modrou fixou.

Po celou dobu setkání byl Denis pozitivně naladěný. Tvorba ho překvapivě bavila – minule když pracoval s koláží, ho to moc nenadchlo. Pozornost udržel celkem dobře. Během tvorby se rychle se rozhodoval. Se svým výsledným obrázkem byl spokojený.

Dnešní téma si Denis dokázal dobře propojit s příběhem, který jsme četli. Když jsem se ho ptala, co namaloval, řekl, že kouzelnou postel. Řekla jsem mu, že mi postel připadá veselá. On souhlasil. Barvy zvolil, protože je má rád. Nejradši žlutou. Řekla jsem mu, že to jsou teplé barvy, je v posteli teplo? Ano je tam teplo, cítí se tam dobře. Postel je pro něj bezpečným místem – udělal si velikou barevnou peřinu, ve které se cítí dobře. Spí rád? Ano. Ale nerad spí o poledním klidu, to nechce spát, ale radši by si chtěl hrát. Tety ho však nenechají, chtějí, aby si odpočinul. Proč si má odpočinout? Neví. Říkám mu, aby nabral síly k tomu, aby si mohl hrát. A co je v místě pod postelí? Tam je kouzlo postele. V tomto místě pod postelí, si může Denis i hrát. Je to jeho bunkr, ve kterém si ukrývá své oblíbené hračky. Jak postel kouzlí? Jako v příběhu. Mluví, běhá, létá. Má velké nohy.

## **8.Setkání**

Téma: Láska

Technika: malba

Pomůcky: temperové barvy, štětec, voda, hadr, čtvrtka formátu A3

Zadání: Namaluj temperovými barvami na čtvrtku obraz na téma “Láska“.

Průběh:

Na dnešní setkání přišel Denis dobře naladěný. Povídali jsme si. Denis měl dnes dobrý den. Zažil nějaké úspěchy ve škole, potkal svého strejdu, kterého dlouho neviděl a těšil se na naše setkání. Dnešním tématem bylo téma Láska. Nejprve jsme se bavili o tom, zda se mu nějaké dívka líbí, třeba ve škole. Že můžeme mít více druhů lásky, že láska může být i např. mateřská, sourozenecká atd. Poté jsme si přečetli další část příběhu.

Denise zaujala pouť a začal mi vyprávět, že byl už na pouti hodněkrát, a co všechno tam dělal (byl na autodromu, kolotoči...).

Techniku, se kterou dnes budeme tvořit – malba temperou – to mockrát v životě nedělal. Ve škole jen párkrát. Já jsem měla s sebou temperové barvy i akrylové ve větších tubách. To byl pro Denise zajímavý podnět, takové barvy ještě nikdy neviděl. Hned s nimi chtěl začít pracovat. Ještě jsem mu řekla, že dnešní téma může pojmout i abstraktně – vysvětlila jsem mu pojem – že nemusí dělat lidi, věci, ale může malovat jen barvami, které se mu k tomuto tématu budou hodit.

Řekla jsem mu, že si je může dát buď vedle na papír (paleta) odkud je bude nanášet na papír, nebo si může dát rovnou na čtvrtku kousek barvy, kterou může rozetřít. Denis si nejprve vymáčkl pár barev na papír vedle a zkusil s nimi malovat. Červenou, zelenou, modrou, hnědou. Barvy nanášel jednu po druhé na papír. Při prvním setkání barvy s papírem byl Denis nespůsobilý, byl velmi nedočkavý.

Nanášení barev na čtvrtku ho velmi bavilo, bylo vidět, jak se v tom vyžívá. Když měl papír zcela pomalovaný, začal nanášet další vrstvu barev a obraz se barevně úplně proměnil. Denisovi se velmi líbil tento proces překrývání barev. Toto opakoval několikrát. Poté už si zkoušel vymáčkávat barvu i přímo na papír. Poslední barevnou vrstvu tvořila žlutá a zlatá barva. Zlatá barva ho velmi zaujala, viděl ji poprvé a chtěl si jí odnést s sebou nahoru do bytu. Změnou bylo, že zaplnil téměř celou plochu papíru a nenechal tam skoro žádná bílá místa.

Dnešní technika Denise naprosto pohltila, byl jí tolik zaujatý, že úplně přestal přemýšlet nad tématem, které měl původně nakreslit. Při malbě se na tvorbu nezvykle hodně soustředil. Bylo pro něj dobré i střídání činnosti – malování, výběr a vymáčkávání barvy. Barvy nevolil namátkově, ale chtěl tam mít jen ty, které se mu líbí. Překvapilo mě, že si zvolil barvu hnědou, jelikož s ní moc často nemaloval. To bylo proto, že ho zaujala tuba barvy, která byla tvarově odlišná od ostatních. Hodina ho bavila a nechtěl vůbec odejít.

Dnešní technika byla pro Denise zajímavější než téma, které kvůli práci s touto technikou zcela potlačil.

## 9.Setkání

Téma: Silové zvíře

Technika: malba

Pomůcky: suché pastely, čtvrtka formátu A3

Zadání: Namaluj pomocí suchých pastelů na čtvrtku své silové zvíře.

### Průběh:

Dnes jsme měli na setkání o polovinu času než obvykle – půl hodiny. Bylo to z toho důvodu, že měla Denisovi přijet návštěva. Dozvěděla jsem se to až ten den na místě a když už mě Denis viděl, nechtěla jsem přesouvat setkání na jindy, aby nebyl zklamaný. Dnešním tématem mělo být téma silové zvíře. S Denisem jsme si přečetli příběh – on se na něj moc nesoustředil, protože se těšil na návštěvu.

Když jsme si dočetli příběh, začal Denis malovat. S dnešní technikou neměl moc zkušeností, podobně jako s temperovými barvami. Navrhla jsem mu, že si může suché pastely vyzkoušet na jiný kousek papíru, to také udělal. Pak už se chtěl pustit do práce. Opět se mnou chtěl hrát hru, že se nebudu dívat na to, co maluje a poté budu hádat, co namaloval. Souhlasila jsem. Dělala jsem, že se na to, jak tvoří, nedívám, ale potají jsem sledovala jeho postup práce. Nejprve si vzal černý pastel a namaloval tvar zvířete. Tělo, končetiny, ocas, uši a oči. Tlamu nakreslil psacím perem, které si s sebou přinesl, aby mi ho ukázal, protože ho měl nové. Pak se pustil do pozadí, vzal zelený pastel a ohraničil s ním spodní okraj čtvrtky – ten měl znázorňovat trávu. Namaloval modře kus oblohy, kterou i lehce rozmazal prstem, dále černé slunce. Černě vybarvil i ocas zvířete. Nakonec na těle zvířete udělal žlutý pruh. Poté jsem se mohla podívat, co nakreslil. Během setkání byl dost roztěkaný a obrázek chtěl mít co nejdříve za sebou. Také to možná bylo způsobeno tím, že jeho pozornost byla ovlivněná nedočkavostí z návštěvy.

Při následném rozhovoru jsem nejprve měla hádat, co to je za zvíře. Schválně jsem hádala špatně. Ukázalo se, že zvířetem má být kočka. To mě udivilo, protože když jsme měli setkání, u kterého měl nakreslit, jakým chce být zvířetem, chtěl být psem. A Denis dodává, že to není obyčejná kočka. Kočka byla zvláštní druh kočky – se střapatýma ušima. Žlutý pruh, který na svém těle měla, tam byl, protože byla kouzelná. Bylo to světlo, které

vyzařovala. Proč se chce odlišovat od ostatních koček? Chtěl být jiný, aby si ho někdo všiml. Takovou kočku chce každý mít a hladit. Chtěl, aby ho měli lidi rádi? Ano. Vysvětlila jsem Denisovi, že i když kočky vypadají stejně a nemají zářivou srst, tak jsou odlišné. Stejně jako každý člověk je jiný. A to, že je každý člověk jiný, to je na tom to hezké. Tím, jak se od ostatních odlišuje, tím je výjimečný. A i Denis je výjimečný. Ptám se čím třeba? Umí rychle běhat, dobře hází s míčem, zvládá pomáhat tetě v kuchyni, jde mu to ve škole. Proč slunce nakreslil černou barvou? Není to slunce, ale měsíc. Je to v noci.

## 10. Setkání

Téma: Kým bych chtěl být

Technika: kresba

Pomůcky: olejové pastely, čtvrtka formátu A4

Zadání: Nakresli, kým bys chtěl v budoucnu být.

### Průběh:

Na dnešní setkání se Denis těšil jako vždy. S Evou se vždy dohadovali, kdo ten den půjde na řadu – na kroužek jako první, protože se nemohli dočkat. Vždy šel na kroužek nejprve Denis a po něm Eva. Ale Eva chtěla jít na setkání dříve než on. To z toho důvodu, že bydleli spolu v bytě a vždy soutěžili o všechno. Soutěžili a často se hádali. Času, který jsem s nimi trávila, si velmi považovali, protože se málokdy stane, aby měli jednu tetu pro sebe. Od začátku to bylo nastavené tak, že nejdříve bude na setkání chodit Denis a Eva po něm. To z toho důvodu, že se mi při prvním setkání toto pořadí osvědčilo jako vhodné. Každý z nich vyžadoval jiný typ pozornosti. Práce s Denisem ode mě vyžadovala, abych se nastavila na jeho rychlé tempo, zároveň ho tím svým zklidňovala, abych mu neustále podávala nějaké nové podněty, dokázala ho zaujmout. Vždy s ním šlo všechno rychleji. Eva byla opakem. Měla tempo pomalejší, podobné mému a výtvarná práce jí bavila sama od sebe – proto ode mě nevyžadovala tolik podnětů jako Denis. S ní bylo potřeba několikrát setkání i prodloužit, abychom stihly vše, co jsme měly.

Proto i dnes šel na řadu jako první Denis. Chvilku jsme si povídali, o tom, jak se měl ve škole. Poté jsme si společně přečetli příběh. Dnešním tématem bylo: Kým bych chtěl být. Zeptala jsem se Denise na tuto otázku, on chtěl, abych se nechala překvapit, že to nejprve nakreslí a poté mi to řekne.

Dnešní technikou měly být mastné pastely. S nimi moc Denis zkušenosti neměl. Ve škole kreslí spíše pastelkami nebo voskovkami. Poté začal kreslit. Jako první nakreslil obrys auta modrým pastelem. Nad autem udělal tímto pastelem jakýsi tvar. Kola auta vybarvil různými barvami – zelenou, žlutou, červenou, oranžovou. Při tomto vybarvování na pastely dost tlačil. Poté si vzal růžovou barvu – pro něj to byla červená. Nejprve s ní chtěl vybarvit auto, tak začal na jeho přední straně. Toto vybarvování pro něj však bylo moc náročné a proto si pastel v ruce otočil a dlouhou hranou pastelu vybarvoval zbytek auta a pozadí. Když měl vybarvenou celou plochu pozadí, zaměřil svou pozornost na modrý tvar, který nakreslil nad autem. A vybarvil ho velmi výrazně stejnou barvou, kterou vybarvil i auto a pozadí. Následně ještě auto doplnil o nápis „INDI 500“.

Jeho pozdější interpretací bylo, že by v budoucnu chtěl být automobilovým závodníkem. Proto nakreslil závodní auto – formuli. „INDI 500“ je typ jeho oblíbeného auta, který by chtěl mít, až vyroste. Tvar nad autem je srdce a má znázorňovat holky. Automobiloví závodníci se líbí hodně holkám a to by se Denisovi líbilo. Chtěl by mít nějakou holku. Proč by chtěl mít holku? Chtěl by, aby ho měl někdo rád. Hodně na to myslí. Povídám mu, že jsou lidé, kteří ho mají rádi. Ptá se jací? Povídám mu babička, máma, tety v zařízení. A určitě brzy přijde nějaká rodina, která si ho vezme domů a bude ho mít ráda úplně nejvíc, protože to je skvělý kluk.

Na dnešním setkání nebyl Denis moc soustředěný. Rozhodoval se rychle, hned věděl, jaké téma si zvolí. Bavilo ho hrát se mnou hru, že mě překvapí. Po dokončení obrázku a jeho vysvětlení, když jsme hotový obrázek pověsili na nástěnku, nám zbyl ještě čas. Navrhla jsem Denisovi, zda by chtěl ještě něco vyrábět a zvítězily jeho oblíbené vlašťovky, které si pak odnesl s sebou nahoru do bytu.

## **11.Setkání**

Téma: Moje vysněné místo

Technika: prostorová tvorba v lese

Pomůcky: přírodniny, nerosty, věci nalezené v lese

Zadání: Postav si pro sebe lesní “doupátko“ – vysněné místo.

## Průběh:

Dnešní setkání bylo netypické. Vyzvedla jsem Denise v zařízení a šli jsme společně ven. Byl nadšený. Běhal, skákal, sbíral přírodniny a to jsme ještě ani nebyli na místě, které jsem vybrala. Když jsme přišli na místo určení, do lesíka u Líšnického potoka, přečetli jsme si společně další část příběhu. Dnešním tématem bylo mé „vysněné“ místo – doupátko.

Denis byl z tématu nadšený, hned věděl, co bude dělat a ani na vteřinu nezaváhal. Vrhł se ihned do prostoru hledat vhodný materiál na stavbu domu. Když přitáhl z lesa několik velikých klacků, našel si strom s větvemi, o který klacky opíral. Vytvořil si pomocí klacků jakési pomyslné hranice. Na ně pokládal mech. Do obydlí nachystal i velké kameny.

Celou dobu běhal vehementně po prostoru lesa a přinášel nejrůznější materiály: od přírodnin (velké kameny, dřevo) po zajímavosti (keramické kusy, pravděpodobně z umyvadla). Snažil se nalézt co nejzajímavější materiál. Na tvorbu se velmi soustředil. Střídaly se u něj dvě fáze - soustředění na hledání materiálu a na stavbu obydlí. Tato technika byla velmi vhodná pro jeho hyperaktivitu, protože mohl svou energii věnovat do pohybu. Stavěl obydlí hodně dlouho, byl opravdu rád za pohyb. Po celou dobu byl pozitivně naladěný. Akorát když chtěl z lesa přinést nějaké skleněné střepy, musela jsem ho zarazit. To se mu nelíbilo a byl rozladěný a trochu našťvaný, ale přešlo ho to.

Co postavil za obydlí? Výsledkem bylo velké obydlí, ve kterém se nacházely pokoje: pracovna, ložnice, vstupní dveře. Při stavbě byl velmi urputný a překonal spousty překážek (tahání velkých kamenů, větví). Co je tenhle kousek (keramická část)? To je zvonek. Budeš tady očekávat návštěvy? Ano, budu, hodně kamarádů přijde. Když své obydlí popisoval, bylo to s menším nadšením, než s jakým domek stavěl. Jsi spokojený s tím, jak jsi domek postavil? Ano, jsem rád, že je velký a prostorný a vejde se sem hodně lidí. Chtěl bych v něm bydlet napořád (chuť mít vlastní domov, ne jen jako skrýš). S výsledkem byl sice spokojený, ale kdybych mu neřekla, že už budeme končit, stavěl by stále dál a dál. Dnešní setkání Denise moc bavilo a nechtělo se mu z lesa vůbec domů. Domluvili jsme se, že až budu ve službě, půjdeme se sem podívat, zda tady bude obydlí pořád stát.

## 12.Setkání

Téma: Hvězda přání

Technika: kombinovaná – malba, kresba

Pomůcky: vodové barvy, štětec, voda, hadr, tuš, špejle, čtvrtka formátu A3

Zadání: Namaluj vodovými barvami svou hvězdu přání, přání do ní vepiš tuší.

### Průběh:

Dnešní setkání je našim posledním. Hned na jeho začátku jsme si opět přečetli část příběhu, která patřila k dnešnímu tématu: hvězdě přání. Poté jsme si chvilku povídali, následně začal kreslit. Nejprve ze všeho si tužkou zkusil předkreslit hvězdu. Nevěděl však, jak se hvězda kreslí, tak mě poprosil, zda bych mu ji vedle na papír nakreslila, že jí zkusí nakreslit podle toho. Hvězdu jsem mu nakreslila. On podle toho nakreslil svou hvězdu, ale už rovnou tuší. Nechtěl si jí předkreslovat tužkou. Byl s ní spokojený. Do ní napsal své přání. Při psaní postupoval od spodní části hvězdy směrem vzhůru. Další část přání, napsal již klasicky ze shora dolů. Okolo hvězdy, v pozadí, tuší ještě nakreslil několik klikatých linií. Poté jsme dali výkres na topení a chvilku jsme čekali, než tuš zaschne. Mezitím si Denis udělal přestávku, při níž se proběhl po místnosti a podíval se z okna. Zároveň si prohlížel svá díla na nástěnce a připravil si vodovky. Tuš zaschla poměrně rychle. Tak mohl Denis navázat druhou částí – malbou vodovkami.

Nejprve se jimi snažil vybarvit hvězdu. K tomu použil fialovou a oranžovou barvu. Z vodovek byl fascinovaný. Líbilo se mu, že se do sebe zapouštějí a jak se barevně proměňují. Sledoval hru náhody. Líbila se mu také práce s vodou – vždy když si umýval štětec, voda se jinak zabarvila. Poté jsem mu řekla, ať udělá k hvězdě nějaké barevné pozadí. Řekl, že udělá hvězdnou oblohu. Používal k tomu barvy – odstíny modré, fialovou, zelenou, tmavě žlutou. Pozadí nevybarvoval, pouze tvořil kolem hvězdy různě klikaté linie. Do tvorby byl dost zabraný a velmi se na ni soustředil. Nakonec si namočil štětec víc do vody, vzal si na něj barvu a nastříkal na čtvrtku barevné skvrny, čímž chtěl docílit dojmu dalších hvězd. Tyto skvrny dělal každou barvou zvlášť. A tento proces vytváření skvrn pomocí cákání ho velmi bavil a dělal ho se zaujetím. S výsledkem byl naprosto spokojený.



Jaké přání do hvězdy vepsal? Jeho největším současným přáním bylo auto na ovládání – závodní policie. To proto, že se mu líbí, jak je rychlé, jaké má barvy, že má v sobě baterky (Denis zbožňoval baterky) a také proto, aby s jeho pomocí mohl chytat zloděje. Denis sám měl problém rozeznat, co je to, když něco najde a když něco někomu ukradne (párkrát se stalo, že spolužákům ve škole něco odcizil). Zeptala jsem se na to, zda to nesouvisí s tím, že on sám něco někomu vzal? Denis neví. Chce se polepšit, on jenom něco našel, nekradl. Nechce krást, ale pomáhat lidem (zde vidím souvislost s jeho obrázkem, kdy kreslil Ferdu mravence a chtěl být nejlepší). Ujistění toho, že to zvládne. Pomáhat lidem může i jinak, než chytáním zlodějů. Povídám, že přání na obrázku je skryté, že není moc vidět. Už se mu někdy nějaké přání splnilo? Neví. Moc často ne (pokud byl u matky, Denisova přání pro ni mohla být z finančního hlediska problémem, proto nemá Denis dobrou zkušenost se splněním přání). Věří na hvězdu přání? Na hvězdu ano, někdy, když má jít spát, jde se opravdu podívat z okna na oblohu a tam jsou hvězdy přesně jako v příběhu, který jsme si četli. Ještě k němu však žádná nepřišla. Povídáme si o tom, že pokud si člověk něco moc přeje a věří v to, přání se mu vyplní a hvězda k němu přijde. To, že přání není vidět, je způsobeno zároveň i technikou, se kterou Denis ještě neměl moc velké zkušenosti a neodhadl plně intenzitu nanášených barev.

## Doprovodný příběh k setkáním pro chlapce

(varianta pro dívku – viz příloha na CD)

V zemi za mnoha kopci, řekami, poblíž lesa žil v domečku malý blondatý chlapec. Byl velmi čiperný. Měl velikou fantazii a pořád vymýšlel nové nápady. Ve svých představách podnikal nejrůznější dobrodružství. Jednoho dne ráno vstal z postele a **podíval se na sebe do zrcadla, podíval se, jak vypadá**. Jak je vysoký, jestli je hubený nebo silný. Jaké má svaly a jestli se sám na sebe usmívá. Už není tak malý, jako býval. Už brzy bude končit první třídu. Umí docela dobře psát, umí si přečíst svou oblíbenou pohádku a pár příkladů taky zvládne vypočítat.

„A co budu dnes dělat?“ zeptal se sám sebe. Mám dost velký hlad, mohl bych zajít do krámu a nakoupit si **mé oblíbené jídlo**. Tak si vzal nákupní tašku a vydal se na cestu. Šel lesní cestičkou, okolo něj létali ptáci a pěkně cvrlikali. Sbíral si malé lesní jahody a borůvky, které s chutí jedl. Přešel most přes řeku a už se před ním objevila nedaleká

vesnice. Cestou potkával lidi z vesnice, které vesele zdravil. A občas se s nimi dal i do řeči. Když přišel do krámu, byla tam velká spousta věcí a tak ani nevěděl, co si má všechno vybrat. Nakonec si vzal od každého něco – sladké, slané, pití, ovoce, až měl plný košík. Nákup si potom odnesl domů a pořádně se najedl a napil, aby měl sílu na další ze svých dobrodružství.

Odpoledne si řekl, že když má teď dostatek sil, mohl by si udělat nějaký výlet. Podíval se z okna a najednou ho to napadlo. Vzal si batůžek, dal si do něj svačinu, pití a pláštěnku, aby nezmokl. A vydal se po malé, úzké cestičce za domem. Stoupal výš a výš, až se ocitl na úpatí hory. Chvilku se rozhodoval, jestli má jít dál, jestli to zvládne. Teď to přece nemůžu vzdát. Řekl si a šel dál. Cesta na horu byla klikatá a hrbolatá. Kameny klouzaly a vesnička kde chlapec bydlel, se postupně vzdalovala. Šel pořád výš a výš, až mu pomalu začaly docházet síly. Najednou se však mezi stromy něco modře zalesklo. Byla to obloha. Chlapec **vystoupal až na samý vrcholek hory**. Měl velikou radost, že to zvládl. Nahoře si sedl, dal si svačinu a pozoroval nádherný výhled. Bylo to jako sen. Když posvačil, poděkoval hoře a vrátil se zpátky do domku, kde bydlel. Vlezl si do postele a byl rád, že zvládl další náročný den.

Najednou se ocitl na nějakém zvláštním místě. Okolo sebe měl spousty krásných barev a tvarů – třeba dinosaurů, aut, letadel. Byly to mýdlové bubliny, ale ne tak ledajaké, byly kouzelné. Léetaly okolo chlapce a leskla se v nich spousta příběhů. Chlapec si s nimi hrál. Chytil je, házel s nimi, foukal do nich. Prostě dělal všelijaké lumpárny. Z ničeho nic, mu jedna bublina přistála na nose. „Počkej, to ti nedaruji,“ vykřikl na ni kluk a snažil se ji dohonit. Běžel za bublinou, přeskakoval ostatní, podlézal je. Když už si myslel, že mu bublina nadobro uteče, stalo se něco zvláštního. Bublina se zastavila na místě. „Pojď blíž, něco ti ukážu,“ řekla bublina. Kluk k ní přistoupil. Zadíval se do mýdlového lesku. Skrz něj viděl několik postav. Je tam maminka, tatínek a mají spousty dětí. Najednou vidí i babičku, dědečka a ostatní příbuzné. Mají zahradní piknik. Tatínek griluje maso a je jako vždy upovídaný. Maminka připravuje nápoje a krásně se u toho usmívá. Babička s dědečkem odpočívají na lehátkách pod slunečníkem. Děti si hrají na písku a jezdí na kolech. Všude panuje klid a pohoda. Ve vzduchu je cítit vůně jara. Všichni se mají moc rádi a jsou šťastní. Najednou chlapec v jedné postavě z obrazu poznává sebe: „Ale vždyť to jsem přece já!“ Bublina se nadechla a povídá: „**Ano, to jsi ty a tohle je tvá vysněná rodina.**“ Kluk se zaradoval, je tam tolik hodných lidí, kteří ho mají rádi. „Takovou rodinu určitě jednou budu mít,“ povídá si. Ještě chvilku si užívá pikniku a najednou vše mizí. On

se probouzí v domku ve své posteli. Ale ten krásný sen, který se mu zdál, si uchová. Takovou rodinu určitě bude mít!

Jednoho dne chlapec seděl **na posteli**, když v tom se postel pod ním zavrtěla a povídá: „Teď mě můžeš upravit, abych se ti líbila, a poletíme spolu na výlet.“ Chlapec chvílku přemýšlel a pak se dal do úprav. Zvětšil matraci, prodloužil nohy, vytvořil posteli hezky barevnou peřinu. Učesal jí třásně na polštáři, dal jí čepici a mohli vyrazit. Kam se asi podívají? Vzlétli z domečku a letěli vysoko nad mraky tam, kam lidské oko už nedohlédne. Chlapec se výšky vůbec nebál, byla zachumlaný ve velké barevné duchně, kterou si vytvořil a přidržoval se třásní na polštáři. Najednou se výška začala snižovat a postel s klukem přistávala. „Jééé, moře,“ zvolal kluk a postel měla co dělat, aby z ní nevyskočil. Jen co dosedli na zem, kluk se rozeběhl k moři a začal si cachtat nohy a cákat vodu do vzduchu. „Pojď taky,“ zavolal na postel, která na něj koukala ze břehu. „Já nemůžu, mám dřevěné nohy a ony by se mi rozmočily a nemohla bych potom létat.“ Chlapec zesmutněl. Když v tom ho něco napadlo. Běžel za postelí a vytvořil jí gumové návleky na nohy. Postel měla velkou radost. Běželi spolu do vody a užili si den plný zábavy. Když už slunce zapadalo, postel naložila unaveného chlapce, zachumlala ho do peřin a odvezla zase zpátky domů.

Bylo pondělí odpoledne a kluk se vracel ze školy. Šel lesní cestičkou, jako vždycky. V tom, z ničeho nic, uviděl odbočku, kterou nikdy předtím neviděl. Vydal se po ní. Na cestičce rostly maliny a borůvky. To byla ale dobrota. Poté kluk přišel na mýtinu. Bylo to tam ponuré, nelíbilo se mu tam. Tak já si to místo tady přetvořím, aby se mi líbilo. Nasbíral klacky, mech, kameny, šišky a další lesní poklady a dal se do práce. Trvalo mu to dlouho, ale nakonec vytvořil lesní doupě, **takové jeho začarované místo**. Byl to lesní příbytek s okny, zvonkem, postelí, židlí a stolkem. Možná měl i sklep a určitě měl střechu, aby do něj nepršelo. Byla to nádhera. Chlapec si tam pak sedl a odpočíval. Bylo mu moc dobře. A pokud je to místo opravdu začarované, jistě tady vydrží a bude se do něj moci kdykoliv vrátit.

Na podzim, jak to tak bývá, přijela do vesnice, kde chlapec bydlel, pouť. Bylo tam spousta atrakcí, kolotoč, houpačky, střelnice a také stánky s cukrovou vatou. Tu měl chlapec nejraději. Jednoho dne, ve škole na lavici našel nějaký lísteček. Otevřel ho a na něm stálo: sejdeme se odpoledne na pouti u kolotoče. Kluk nevěděl, od koho lísteček je. Když přišel domů ze školy, nevěděl, jestli má jít na pouť a čekat u kolotoče nebo ne. Jeho

zvědavost zvítězila nad opatrností a on se vydal na pout'. Přišel ke kolotoči a sedl si na lavičku. Po chvilce čekání za ním přišla spolužačka Alena. „Ahoj, už dlouho se mi líbíš a mám tě ráda.“ Kluk byl překvapený, protože to nečekal. Alena se mu totiž už dlouhou dobu líbila, ale on si myslel, že o něj nestojí. Měl velkou radost. Chytil jí za ruku a šli si projít pout'. Užili si nádherný pout'ový den plný zábavy. Kluk svezl Alenu v autíčkách a vystřelil jí kytici růží. Ona mu na oplátku koupila jeho milovanou cukrovou vatu. Vzniklo mezi nimi tak vzácné pouto – **láska**.

Bylo krásné letní ráno. Na obloze se začaly objevovat první sluneční paprsky a všechno živé se začalo probouzet. Jeden ze slunečních paprsků šimral kluka na tváři a pobízelo ho: „Tak už vstávej!“ Po snídani se vydal na další ze svých dobrodružných výletů. Zamířil přímo do lesa a vydal se lesní pěšinou. Pozoroval všechny stromy, lesní květiny i ptáky, kteří mu létali nad hlavou. Užíval si tepla a cítil čarokrásné vůně lesa. Cestička byla stále menší a menší. Najednou se kluk dostal do míst, které neznal. Les tady byl prastarý. Veliké mohutné stromy vrhaly nejrůznější stíny. Jako by všechno kolem něj promlouvalo a lákalo ho dál. Když se dostal do největší hloubky lesa, nevěděl, jak se z něj dostane zpátky domů. Najednou se ocitl na jakési mýtině mezi stromy. Na chvilku se zastavil, sedl si a zády se opřel o jeden prastarý strom. Zavřel oči, aby si odpočinul. A když je znovu otevřel, nestačil se divit. Najednou před ním stálo zvíře - nějaký magický tajemný tvor. Byl tam, stál před ním, pevně jako skála. Díval se na něj, ale on se ho nebál. Prohlížel si ho. Viděl jeho nádhernou barvu. Díval se, jak je velký, jestli má na sobě srst, peří nebo je hladký. Prohlédl si kolik má nohou, jestli má křídla nebo ploutve. Také měl na sobě nějaké zvláštní kouzelné znamení. Snažil si co nejvíce zapamatovat, jak vypadá. Když si ho prohlédl, on promluvil a řekl: „**Jsem tvé kouzelné silové zvíře a mohu ti pomoci** dostat se zpět ven z lesa. Pokud budeš někdy potřebovat pomoc, vzpomeň si na mě a já tě ochráním.“ Kluk cítil štěstí a úlevu. Měl velkou radost, že potkal dobrého tvora, který mu pomůže. Potom se dotkl jeho kouzelného znamení, zavřel oči a najednou zase stál na okraji lesa poblíž domu, ve kterém bydlel. Ještě se podíval do lesa, ale tvor už tam nebyl. Kluk však věděl, že se na něj vždy může spolehnout.

Byla to už dlouhá doba, co se kluk postavil před zrcadlo a díval se na sebe. Dnes to udělal znovu. „**Kým budu, až vyrostu?**“ zeptal se sám sebe a zasní se. Z ničeho nic se ocitl na velké lodi. Měla spoustu plachet, provazů a on stál za kormidlem a díval se do dále. Na sobě měl pruhované triko, pásku přes oko a papouška na rameni. Byl kapitánem pirátů. Ale to bych mohl dostat mořskou nemoc. Tak co kdybych byl ještě někým jiným?

Říká si kluk. A kým? Tak třeba letcem nebo vojákem. Měl bych velkou pistoli a mohl bych pomáhat lidem. To také není ono, byl bych daleko od domova osamělý. Už to mám. Nyní viděl kluk sám sebe za pár let. Byl to pořád on, jen větší a jinak oblečený. Dělal právě to, co by ho bavilo nejvíc, to v čem je opravdu nejlepší.

Jednou v noci se chlapec vzbudil. Zdál se mu nějaký zlý sen. Podíval se z okna. Byla tmavá, jasná noc a na obloze se třpytily hvězdy jako diamanty. Kluk si je prohlížel, každá byla jinak velká. Měly také odlišnou barvu – jedna byla bílá, jiná stříbrná, další šedivá a jedna dokonce zlatá. Byla to nádhera. Takových hvězd. Najednou se ta zlatá zavrtěla. Kluk se zamyslel, asi se mu to jen zdálo. Hvězda se začala vrtět o něco více. Vrtěla se a jako by se stále zvětšovala. Slétla dolů z oblohy a zaťukala paprskem klukovi na okno. „**Jsem hvězda dětských přání**, když se nějaké dítě v noci vzbudí a zavolá mě, sejdu za ním z oblohy.“ „Ale já jsem tě nevolal,“ povídá chlapec. „Volal jsi mě svým srdcem,“ usmála se na něj hvězda a ještě dodala: „Můžeš mi pošeptat svá přání a já ti je splním.“ Kluk se dlouho nerozmýšlel a pošeptal hvězdě svá největší přání. Poté ještě dodal: „Děkuju, hvězdičko.“ A hvězda odpověděla: „To já děkuju, za to, že sníš. Ale neboj se, tohle není jen pouhý sen.“ Potom se na kluka znovu usmála a odlétla zpět na oblohu. Zářila zase o něco více.

## Vyhodnocující tabulky

Klient & technika			
Chlapec, má rád vyrábění, 7 let, zvýšená aktivita (ne ADHD)			
Rozdělení technik	Konkrétní technika	Reakce na techniku	Konkrétní příklad
Kresba	tužka + pastelky	obava o nakreslení správného tvaru tužkou	řekl mi, že neumí nakreslit kruh
		vyžadování šablony	žádost o půjčení skleničky
		touha po pohybu	raději by běhal venku, než kreslil
		kresba $\ominus$	kresebná technika ho nebavila
		kresba – negativní předpoklad toho, že mu kresba nepůjde	neumí nakreslit psa, protože to nikdy nezkoušel
		motorika (+)	vždy na chvíli vstal od stolu, šel se

			podívat z okna nebo mi vyprávěl nějaké historky; raději by vyráběl, než kreslil
	fixy	(+) kresba s médiem, které preferuje, je pro něj atraktivní	fixy jsou jeho oblíbenou technikou, zbožňuje je
		po těžkém tématu – potřeba motorické činnosti	Denis navrhl, jestli bych s ním nevyroběla hru Země peklo ráj z papíru
		(+) práce oběma rukama	manipulace s papírem (oběma rukama) mu šla dobře
		(+) propojení kresebné a motorické činnosti – pozitivní změna techniky	dnes ho setkání opravdu hodně bavilo
	mastný pastel	(+) nové médium	s mastnými pastely moc zkušeností neměl
		velký přítlak – náročná práce s technikou - zjednodušení	na pastely dost tlačil – vybarvování pro něj bylo moc náročné – pastel si ruce otočil a vybarvoval naplocho
		využití ke kresbě všech vlastností pastelu	pastel si v ruce otočil a vybarvoval naplocho
		(+) kresba formou hry	bavilo ho se mnou hrát hru, že mě překvapí, co kreslí
	suchý pastel	kresba jiným médiem – nová technika	s dnešní technikou neměl moc zkušeností
		(+) kresba formou hry	chtěl se mnou hrát hru, že se nebudu dívat, co kreslí
		(+) změna vv média v průběhu hodiny	tlamu nakreslil psacím perem, které měl nové
		rozmazávání pastelu prstem	namaloval modře kus oblohy, který rozmazal prstem
Malba	tempery	(+) malba – nové médium	malba temperou – to mockrát v životě nedělal
		atraktivita techniky	hned chtěl začít pracovat dnešní technika ho naprosto pohltila hodina ho bavila a nechtěl vůbec odejít
		experimentace	poté už si zkoušel vymačkávat barvu i přímo na papír, na kterém maloval
		zaplnění celé plochy obrazu	změna oproti minulým technikám: zaplnil téměř celou plochu papíru a nenechal tam skoro žádná bílá místa
		(+) střídání motorických činností během procesu tvorby	bylo pro něj dobré střídání činností – malování, výběr barev, vymačkávání z tuby
		(+) barevná proměna, vrstvení barev	začal nanášet další vrstvu barev a obraz se barevně úplně proměnil...velmi se mu líbil tento proces překrývání barev

Motorické činnosti	koláž	Ø kresba	není kresebný typ
		(+) hledání nového	vzal si prospekty a hledal v nich vhodné potraviny
		(+) autorská kresba v motorické činnosti – kresba známého tvaru	nakreslil postavu...je to kluk, kterého často kreslí
		Ø technika	technika ho nebavila, do stříhání a lepení se mu vyloženě nechtělo
	asambláž	(+) asambláž	dnešní technika ho zaujala
		(+) motorický typ	během setkání byl pozitivně naladěný, tvorba ho bavila
		(+) práce oběma rukama	bylo vidět, že tvoření kuliček ho baví
	skládání papíru	(+) motorická činnost	při vyrábění vlaštovek bylo vidět, že ho to baví
	prostorová tvorba	(+) motorická činnost	dnešní setkání ho moc bavilo a nechtělo se mu z lesa vůbec domů
		(+) pohyb	běhal, skákal, sbíral přírodniny...
		(+) různé formy pohybu	tahání klacků, běh, hledání a práce s komponenty,
		střídání dvou fází	1. hledání materiálu, 2. stavba obydlí
		(+) možnost hledání nových podnětů k tvorbě	běhal vehementně do lesa a přinášel nejrůznější materiály
	Kombinované techniky	voskovky + vodovky	(+) malba pozitivní reakce i na malbu jako na novou techniku
libost ve větším prostoru			formát A3 mu vyhovoval
(+) tvorba – kresba, malba, téma			tentokrát ho tvorba ho bavila
(+) změna techniky v průběhu hodiny – nový podnět			u aktivity vydržel déle, více se na ní soustředil... souviselo to i se změnou techniky v průběhu práce
tuš + anilinové barvy		(+) malba anilinkami	z anilinek byl fascinovaný
		(+) podpora autorské kresby	v pozadí tuší nakreslil ještě několik klikatých linií
		kresba – nejistota v tvaru	poprosil mě o nakreslení předlohy hvězdy vedle na papír
		(+) pohyb povolený v mezičase	při čekání než tuž zaschne se mohl proběhnout po místnosti
		malba - experiment	pomocí štětce nastříkal na čtvrtku barevné skvrny
		ztvárnění abstraktního pozadí + pojmenování	řekl, že udělá hvězdnou oblohu
		atraktivita anilinových barev	líbilo se mu, že se do sebe zapouštějí a jak se barevně proměňují
		(+) hra s náhodou	sledoval hru s náhodou
		(+) kresba tužkou podle předlohy	nakreslil hvězdu podle předlohy a byl s ní spokojený

## Klient & téma

Chlapec, má rád vyrábění, 7 let, zvýšená aktivita (ne ADHD)

Název tématu	Reakce na téma – schopnost zvnitřnění	Jak se choval na úrovni nového podnětu	Faktory ovlivňující průběh setkání
Dárek	abstraktní téma; dítě s ním má zkušenost; předpoklad toho, že to, co se líbí jemu, se bude líbit i mě; speciální auto zabalené v balicím papíru	neustálé vyhledávání podnětu	setkání v bytě, ve kterém bydlel – velké množství podnětů, které odváděly pozornost od tvorby
Kresba sebe sama	téma konkrétní; neudržení tématu – popření; převedení postavy do jiné osoby		změna místa – kuchyňka, méně rušivých podnětů než v bytě
Kresba sebe sama jako zvířete	abstraktní téma; (+) kresba zvířete; pes = libost, kamarád; s tématem má osobní zkušenost; touha po pohybu, hře	vyžadování nového podnětu – šel se podívat ven z okna	
Oblíbené jídlo	(+) atraktivnost tématu, konkrétní téma; libé potraviny + autorská kresba (propojení s minulou hodinou)	hledání nového - potravin	reklamní prospekty – již předem dané tvary; změna formátu – vyžadování většího prostoru
Výstup na horu	(+) známé téma – dítě dokáže udržet lépe než abstraktní; osobní zkušenost spojená s tématem a výtvarnou činností → ↑ motivace; pro dítě známé téma → kresba i malba (+); známé téma (reálný základ) – možnost pro fantazii, spojení s ní; celkový dojem (+) – potvrzení; autorství podpisem + autorská kresba	libost vůči novému podnětu – změně techniky uprostřed tvorby	(+) vlastní osobní zkušenost s tématem
Vysněná rodina	abstraktní téma: - ztvárnění pohádkovou postavou (pro dítě známé téma) - spojení s tím, co zná; nepříjemné téma – obrázek pozitivní ladění; nevědomé promítnutí aktuální situace do obrázku – připodobnění sebe k postavě	nový podnět: fixy – jeho oblíbená technika – nadšení, zájem o tvorbu	změna pravidel (přijetí změny) – prohození pořadí setkání dětí (Denis šel na setkání jako druhý, to mu nevadilo); během týdne proměna psychického ladění (k negativnímu); rozhovor (+) – pozitivní vstup so tvorby



Kouzelná postel	téma založené na reálném základu; obrázek propojen se čteným příběhem → s tématem dodržení tématu; tematizace: postel = symbol bezpečí; význam pro dítě: skrýš, úkryt pro hračky, spojení s hrou a fantazií; pozitivní pocity – převládají (postel = spánek, úkryt); negativní pocity (když má jít spát o poledním klidu)	příběh = nový podnět: ↑ nadšení, rozhodnost; čtení příběhu = nepozornost, potřeba pohybu	⊖ vyžadování záměrného pohybu po dítěti – negativní účinek
Láska	abstraktní téma: nabídka abstraktního vyjádření tématu; nepropojení tématu a techniky; potlačení tématu;	nový podnět: ↑ celkové koncentrace; zaujetí: barvy ve větších tubách – ještě nikdy je neviděl; zlatá barva	pozitivní vstup do hodiny (Denis byl pozitivně naladěný)
Silové zvíře	abstraktní téma: s podobou zvířete již má zkušenost; připodobnění sebe ke zvířeti (jinému než v předchozích hodinách); vyzdvihnutí svých kladných vlastností prostřednictvím zvířete	nový podnět: kresba s novým perem, které si na hodinu dítě přineslo - aktivizace	několik rušivých faktorů: kratší časová dotace hodiny, očekávaná návštěva dítěte
Kým bych chtěl být	abstraktní téma: znázorněno tím, co má nejradši; téma: závodní auto + srdce; chtěl by být automobilovým závodníkem srdce → touží po lásce, chtěl, aby ho měl někdo rád	nový podnět → hra → nehledání jiných podnětů	pozitivní faktor: těšil se na dnešní setkání; upevnění pravidel – na hodinu šel jako obvykle; první → jistota
Moje vysněné místo – „doupátko“	abstraktní téma: dům – velký, prostorný, nejen pro sebe; touha po opravdovém domově	pobyt venku – velká spousta nových podnětů - aktivizace	(+) změna setkání – pobyt venku
Hvězda přání	abstraktní téma: v přání touha po pohybu, rychlosti, zajímavosti, barevnosti; přání být užitečný, pomáhat lidem; propojení reality a čteného příběhu; obava o splnění přání – pozitivní motivace	nový podnět – fascinace anilínovými barvami; barevná proměna vody – zvýšení pozornosti	negativní faktor – poslední setkání

## Prožívání klienta ve vztahu k technice & tématu

Chlapec, má rád vyrábění, 7 let, zvýšená aktivita (ne ADHD)

Rozdělení technik	Konkrétní technika	Prožívání spojené s technikou	Konkrétní příklad	Téma	Prožívání spojené s tématem	Konkrétní příklad
Kresba	tužka + pastelky	↓ koncentrace	na práci byl velmi nesoustředěný, neustále odbíhal z místa	Dárek	(+) téma - atraktivita tématu	byl z toho nadšený, hned se pustil do kreslení
		chtěl mít obrázek velmi rychle hotový	velká motivovanost tématem		rychlé rozhodování	okamžitě věděl, co nakreslí
		nedůslednost	při vybarvování přetahoval			
		↑ rychlost tvorby	hodně pospíchal, byl nemotivovaný	Kresba sebe sama	↓ libost vůči obrázku (sebe sama) → neschopnost dokončení obrázku	nebyl schopný obrázek dokončit
		nepečlivost	nevybarvoval celistvé plochy, mezi čárami jsou bílá místa		změna představy v souvislosti s technikou	nejprve začal kreslit sebe sama, když nakreslil hlavu postavy, zjistil, že se mu nepodobá a tvrdil, že nekleslí sebe
		špatná práce s kompozicí	postava, jako by se na papíře vznášela	Kresba sebe sama jako zvířete	obrázek (pes) → libost → pokus o dokončení (pozadí)	oproti prvnímu obrázku se pokusil udělat pozadí
		chtěl mít kresbu rychle hotovou	kresbu se snažil mít co nejrychleji za sebou			
		(+) hra – ↑ motivace k činnosti	udržení mého očekávání – při kresbě nechtěl, abych se dívala, jak kreslí, chtěl, abych hádala, jaké barvy použije... to ho evidentně bavilo			
		nejistota v tvaru	kresba slabou přerušovanou linkou			
			hledání nových podnětů	šel se podívat ven z okna		

		↓ koncentrace	udržení pozornosti mu dělalo problém			
		neschopnost dokončení	nebyl schopný obrázek dokončit – nechtěl nakreslit pozadí			
	fixy	↑ kvality výsledku; schopnost dokončení obrázku	sám od sebe nakreslil pozadí obrázku	Moje vysněná rodina	rychlé rozhodování	hned mi řekl, co nakreslí
		negativní ladění při ukončení činnosti	byl zklamaný, když musel odejít		práce s velikostí postavy ve formátu	Pozadí přizpůsobuje postavě – Ferda je malý, tak trávu musí udělat vysokou
	mastný pastel	nesoustředěnost	na dnešním setkání nebyl moc soustředěný	Kým bych chtěl být	příkládá pozornost stěžejním prvkům v obraze	zaměřil svou pozornost na modrý tvar
		velký výdej energie	na pastely dost tlačil		rychlé rozhodování	hned věděl, jaké téma si zvolí
	suchý pastel	roztěkanost	během setkání byl dost roztěkaný	Silové zvíře	touha po hře – ↑ motivace	chtěl hrát hru... nebudu se dívat na to, co kreslí, a budu hádat, co nakreslil
		↓ pozornost	pozornost byla ovlivněná nedočkavostí z návštěvy			
		touha po rychlém dokončení obrázku	obrázek chtěl mít, co nejrychleji za sebou		fantazie	není to obyčejná kočka, je kouzelná
Malba	tempery	nejistota	při prvním setkání barva s papírem byl nesvůj	Láska	potlačení tématu	technika byla zajímavější než téma, které potlačil
		↑ očekávání nedočkavost	byl velmi nedočkavý, hned chtěl začít pracovat			
		↑ zájem	zajímavý podnět, který ještě nikdy předtím neviděl... zlatá barva ho velmi zaujala			
		↑ koncentrace	při malbě se na tvorbu hodně soustředil			
Motorické činnosti	koláž	<u>stříhání předem daného tvaru:</u>	se stříháním neměl problém, vůbec se	Moje oblíbené	atraktivnost tématu	jídlo má velmi rád

		↓ stres, snaha nedodržení tvaru nepřikládání velké váhy tomu, co tvořil	nesnažil, nestříhal přesně podle předkreslené linky...v papíru se mu tvořily „zuby“; nestříhal podle tvaru, bylo mu jedno, jak potraviny vystřihne	jídlo	libost vůči potravinám	potraviny jsou dobré, má je nejraději
		<u>lepení:</u> nepromyšlení nerozvržení kompozice improvizace bylo mu jedno, jak tvary nalepil	nerozvrhl si umístění potravin ve formátu předem, lepil je tak, jak ho v danou chvíli napadlo...některé nalepil vzhůru nohama			
		<u>motorická činnost celkově:</u> ↓ pozornost ↓ soustředění rychlé rozhodování; chtěl mít všechno hned hotové	během setkání vůbec neudržel pozornost, nesoustředil se; do všeho se vrhal po hlavě, rychle se rozhodoval; chtěl mít všechno rychle hotové			
	asambláž	↑ námaha → ↑ únava (vyžadování pomoci zvenčí)	kousky papíru se mu trhaly velmi těžce, chtěl, abych mu s trháním pomohla	Kouzelná postel	čtení příběhu ↑ nadšení, rozhodnost	po dočtení příběhu byl nadšený, hned věděl, co bude dělat
		potřeba dokončení obrázku	chtěl obrázek dokončit		spokojenost s výsledkem	se svým výsledným obrázkem byl spokojený
		↑ rozhodování	během tvorby se rychle rozhodoval		atraktivnost tématu, ↑ motivovanost	chtěl mít práci rychle hotovou
		↑ vytrvalost ↑ pozornost	tu udržel během trhání celkem obstojně		pozitivní pocity	po celou dobu setkání byl pozitivně naladěný
		v průběhu setkání postupné snížení snahy	své kuličky postupně zvětšoval, nemačkal je tak důkladně jako na začátku práce			
		využití veškerého výtvarného	poté na zemi uviděl jednu			

		materiálu	spadlou červenou kuličku, tu nalepil...			
		(+) práce s lepidlem	manipulace s lepidlem mu šla dobře			
		(+) výběr barevných papírů	velké množství vizuálních podnětů... zvolil si žlutou, oranžovou, červenou, lososovou			
	skládání papíru	↑ koncentrace ↑ pozornost	dokázal se plně soustředit na tvorbu se hodně soustředil, byl klidný	Skládání vlaštovek, hry Země peklo ráj	libost vůči tématu	vyžadování této činnosti - vyrábění
		manipulace s papírem – obě ruce	velmi ho to bavilo		atraktivnost	vlaštovky – „klučičí“ téma
		↑ motivace	vytvářel něco nového, co si bude moci ze setkání odnést		forma hry	výroba hraček – další využití
	prostorová tvorba	↑ koncentrace ↑ soustředění	na tvorbu se velmi soustředil	Moje vysněné místo – „doupátko“	pozitivní pocity	po celou dobu byl pozitivně naladěný
		↑ aktivita	běhal, skákal, sbíral přírodniny...		(+) téma	byl z tématu nadšený
		velký výdej energie	vehementně běhal po prostoru lesa, tahal klacky... do obydlí nachystal i velké kameny		rychlé rozhodování	hned věděl, co bude dělat, ani na vteřinu nezaváhal
		fantazie	snažil se najít co nejzajímavější materiál			
		↑ urputnost motivovanost	vrhl se ihned do prostoru lesa			
		vytrvalost při práci	stavěl obydlí hodně dlouho			
Kombinované techniky	voskovky + vodovky	(+) zvyšování kvality výsledku – reakce na mou interakci	dnes souhlasil a domaloval do obrázku pozadí	Výstup na horu	známé téma – pozitivní reakce na mojí interakci	Denis hned začal povídat o tom, jak byl na Čertově skále
		postupné klesání koncentrace v průběhu setkání	zpočátku byl plně soustředěn, ke konci už méně			
		s technikou se celková	u aktivity vydržel déle, více se na ní			

		koncentrace zvýšila	soustředil			
		rychlé rozhodování	rychle se rozhodoval			
	tuš + anilinové barvy	↑ zájem ↑ libost	proces vytváření skvrn ho velmi bavil a dělal ho se zaujetím	Hvězda přání	(+) výsledný obrázek	s výsledkem byl naprosto spokojený
		↑ koncentrace	do tvorby byl dost zabraný a velmi se na ni soustředil			